

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jane Blanklin
Anna Sundling

Penningtvätt inom försäkringsbranschen

Examensarbete
20 poäng

Handledare; Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

Vårterminen 2001

Innehåll

SAMMANFATTNING	6
FÖRORD	8
FÖRKORTNINGAR	9
1 INLEDNING	10
2 PENNINGTVÄTT SOM INTERNATIONELLT BROTTSFENOMEN	12
2.1 Definition	12
2.2 Bakgrunden till den svenska penningtvätsregleringen	13
2.2.1 Narkotikabrotts- och förverkandekonventionen	13
2.2.2 EG-direktivet mot penningtvätt	15
2.2.3 Financial Action Task Force on Money Laundering	15
2.3 Lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt	17
2.3.1 Penningtvätsbegreppet	17
2.3.2 Företag som omfattas av PTL	18
2.3.3 Förbudsregeln	19
2.3.4 Identitetskontroll	19
2.3.5 Gransknings- och uppgiftsskyldighet	20
2.3.6 Straffrättsliga sanktioner	20
2.4 Penninghäleri	21
2.4.1 Kriminaliseringens lagtekniska konstruktion	22
2.4.2 9 kap. 6 a § första stycket punkt 1	23
2.4.3 9 kap. 6 a § första stycket punkt 2	25
2.4.4 9 kap. 6 a § andra stycket	26
3 FÖRSÄKRINGSBRANSCHEN	28
3.1 Aktuella lagar inom försäkringsbranschen	28
3.2 Parterna i ett försäkringsförhållande	30
3.3 Olika typer av personförsäkringar	30
3.3.1 Livförsäkring	30
3.3.1.1 Kapitalförsäkring	31
3.3.1.2 Pensionsförsäkring	31
3.3.2 Sjuk- och olycksfallsförsäkring	32
3.4 Brott inom försäkringsbranschen	33
3.4.1 Bedrägeribrottet	33
3.4.1.1 Vilseledandet	33

3.4.1.2	Handling eller underlåtenhet	34
3.4.1.3	Ekonomisk vinning och skada	34
3.4.1.4	Grovt bedrägeri	35
3.5	Problematiken kring försäkringsbedrägerier	35
3.6	Brottsbekämpningen inom försäkringsbranschen	36
4	OLIKA METODER FÖR PENNINGTVÄTT	38
4.1	Penningtvättens tre steg	38
4.1.1	Placering	38
4.1.2	Skiktning	39
4.1.3	Integrering	39
4.2	Aktuella trender inom penningtvätten	40
4.2.1	Banker och växlingskontor	40
4.2.2	Aktiemäklare	41
4.2.3	Advokater, fastighetsmäklare och andra aktörer inom den icke-finansiella sektorn	41
4.2.4	Kasinon och annan spelverksamhet	42
4.2.5	Inköp av företag	43
4.2.6	Smuggling	43
4.2.7	“Smurfing”	44
4.3	Penningtvätt inom försäkringsbranschen- en studie av olika modus operandi	44
4.4	Argentinafallet- en studie av modell II a avseende företagsförsäkring	55
4.4.1	Steg 1- Verksamheter plundras på inventarier och varulager	55
4.4.2	Steg 2 - Överlåtelse av den stulna egendomen till det nya bolaget	58
4.4.3	Steg 3- Försäkring tecknas	58
4.4.4	Steg 4- en fiktiv skada arrangeras	59
4.4.5	Analys	60
5	UTREDNINGSMETODIKEN	61
5.1	Utredningsarbetet – en presentation	61
5.1.1	Arbetsrutiner	62
5.1.2	Nordiskt samarbete	62
5.2	Lagstadgad utredningsmetodik	62
5.3	Försäkringstagarens skyldigheter	63
5.4	Bevisbördan	64
5.4.1	Bevisbördans olika nivåer	64
5.4.1.1	Försäkringstagarens bevisbörda	65
5.4.1.2	Försäkringsgivarens bevisbörda	67
5.4.1.3	Försäkringstagarens bevisbörda vid olika typer av försäkringar	67
5.5	Den effektiva utredningsmetodik	68
5.5.1	”Femstegsmodellen”- en redogörelse av de fem punkterna	69
5.5.1.1	Punkt 1- Försäkringstagarens åtgärder och handlande i samband med skadan	69
5.5.1.2	Punkt 2- Den tekniska bevisningen	69
5.5.1.3	Punkt 3- Försäkringstagarens ekonomiska situation	70

5.5.1.4	Punkt 4- Försäkringstagarens allmänna trovärdighet	71
5.5.1.5	Punkt 5- Andra omständigheter av betydelse	71
5.6	Sökandet efter information	72
5.7	Bevisvärdering	73
5.7.1	Bevisfakta	74
5.7.2	Hjälpfakta	74
5.8	Avslag respektive nedsättning av försäkringstagarens försäkringsanspråk	75
5.9	Uppsägning av försäkringen i förtid	76
5.10	Försäkringstagarens rätt till prövning	77
5.11	Skador i utlandet	77
5.12	Utredningsarbetets betydelse	78
6	UTREDNINGSMETODIKEN I ARGENTINAFALLET	80
6.1	Försäkringstagarens bevisbörd	80
6.1.1	Gällande försäkringar	81
6.1.2	Försäkringstagarnas äganderätt till den stulna egendomen	81
6.1.3	Innehav av aktuella föremål vid rånet	82
6.1.4	Skadefallets omfattning	82
6.1.5	Har skadefallet inträffat ?- en tillämpning av ”femstegsmodellen”	82
6.1.5.1	Punkt 1 – försäkringstagarens åtgärder och handlande vid skadan	83
6.1.5.2	Punkt 2 – Den tekniska bevisningen	84
6.1.5.3	Punkt 3 – Försäkringstagarnas ekonomiska situation	84
6.1.5.4	Punkt 4 – Försäkringstagarnas allmänna trovärdighet	85
6.1.5.5	Punkt 5 - Andra omständigheter av betydelse	86
6.1.5.5.1	Tecknandet av försäkring	86
6.1.5.5.2	Den stulna egendomen – kamerautrustningen och ballongen	86
6.1.5.5.3	Avtalsförbindelsen	87
6.1.5.5.4	Händelseförloppet vid rånet	88
6.1.5.5.5	Försäkringstagarnas skadehistoria	88
6.1.5.5.6	Personutredning	89
6.1.5.5.7	Intresse mellan inblandade personer	90
6.2	Grunderna för If:s avgörande	90
7	FRÅGESTÄLLNINGAR KRING DEN SVENSKA PENNINGTVÄTTSLAGSTIFTNINGEN OCH DESS BETYDELSE FÖR FÖRSÄKRINGSBRANSCHEN	93
7.1	Rapporteringsplikten	94
7.1.1	Kriterier för att en verksamhet skall omfattas av PTL	95
7.1.2	Varför skadeförsäkringsbolag också bör tillhöra den upplysningspliktiga kretsen i PTL	96
7.1.3	Försäkringsbolagens oreglerade sekretess	97
7.1.4	Rapporteringspliktiga verksamheter enligt norsk lagstiftning	99
7.2	Vad är försäkringsbolagen skyldiga att ersätta?	100
7.2.1	De norska försäkringsbolagens möjligheter att avvisa liknande skador	104

7.3	Kan försäkringsbolagen göra sig skyldiga till penninghäleri?	106
7.3.1	Norsk penninghälerilagstiftning	107
8	AVSLUTNING	109
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	113
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	116

Sammanfattning

Försäkringsidén bygger på att kollektivet tillsammans skall skydda den enskilde individen om denne blir utsatt för en skada. Kollektivet utgörs av en gemenskap av personer som hotas av likartade risker. Ibland ser man försäkringsgivaren som en sorts representant för denna gemenskap, som genom sin sakkunskap och överblick har bättre möjligheter än de enskilda skadehotade parterna att konstatera hur stor sannolikheten är för att skada skall inträffa, samt vilket belopp som behöver inbetalas för att risken skall täckas.

Försäkringsbedrägerier är det brott som är vanligast inom försäkringsbranschen. Det är numera däremot inte det enda hot som försäkringsbolagen står inför utan på senare tid har man även uppmärksammat en trend där försäkringsbolagen i stor utsträckning även utnyttjas till att tvätta pengar. Det finns många olika metoder att använda för detta ändamål. I grund och botten handlar det emellertid om att pengar som är åtkomna genom brott skall placeras in i det finansiella systemet på ett sådant sätt att deras brottsliga ursprung döljs, och det ser ut som om de härrör från legala transaktioner. Vilken metod som lämpligen bör användas i det specifika fallet är beroende av ett flertal olika faktorer, såsom t.ex. den lokala situationen, hur lagstiftningen ser ut och vilka kontrollerande myndigheter det finns i landet ifråga. Oberoende av vilken metod som väljs kan man dock oftast dela in genomförandet i tre olika faser; placering, skiktning och integrering.

För att komma åt problemet med penningtvätt inom försäkringsbranschen har försäkringsbolagen under senare år lagt ner mycket energi på sitt utredningsarbete. Arbetet kan sägas vara en av grundpelarna för hela branschen och det är därför av oerhörd vikt att detta fungerar så effektivt som möjligt.

Fenomenet med penningtvätt har uppmärksamrats även inom andra områden vilket lett till att antalet anmälda misstänkta transaktioner som lämnas in till Finanspolisen under de senaste åren har ökat kraftigt. År 1994 rapporterades 429 misstänkta transaktioner, vilket kan jämföras med 1512 under år 1999. Motsvarande ökning har även kunnat märkas under år 2000. Merparten av antalet anmälningar kommer emellertid från banker och växlingsinstitut, medan man från försäkringsbranschens sida endast rapporterat in ett fåtal misstänkta transaktioner.

Detta beror inte bara på försäkringsbolagens motvilja att granska och rapportera misstänkta transaktioner, utan vad som har avgörande betydelse är istället att skadeförsäkringsbolagen inte är omfattade av rapporteringsskyldigheten i PTL, såsom bl.a. livförsäkringsbolag och försäkringsmäklare är. Detta gör att skadeförsäkringsbolagen står inför ett stort problem. De arrangerade skadefall som är regelrätta

försäkringsbedrägerier kan de avvisa och anmäla till myndigheterna. De kan däremot inte, pga. sin självpåtaga sekretess gentemot kunden, rapportera de fall där det föreligger ett ersättningsbart försäkringsfall, men pengarna som används för att förvärva densamma härrör från brott. De är dessutom, enligt gällande lagstiftning, sannolikt skyldiga att betala ut ersättning för egendomen ifråga.

I Norge är det däremot så att alla misstänkta transaktioner inom ett försäkringsbolag skall rapporteras, så även inom skadeförsäkringsbolag. Det är dessutom enligt norsk rätt med största sannolikhet straffbart för ett försäkringsbolag att betala ut ersättning för egendom de vet är förvärvat med pengar som härrör från brottslig verksamhet. Jämförelsen med norsk rätt är gjord för att visa att vi i Sverige kan bli mer effektiva i vår bekämpning av penningtvätt om vi i likhet med Norge och många andra länder i Europa, ser till att anpassa vår lagstiftning allteftersom det dyker upp nya metoder att tvätta pengar.

Förord

Under vårt arbete med denna uppsats har vi kommit att fördjupa oss inom ett mycket intressant område som vi under vår utbildning inte tidigare haft möjlighet att bekanta oss med. Att vi fick denna chans har vi vår handledare jur. dr. Helén Örnemark Hansen att tacka för, då det var hon som hjälpte oss att komma i kontakt med utredningschef Ulf Rönndahl på If Skadeförsäkring. Vi vill till honom rikta ett särskilt tack för att han delat med sig av sin kunskap och givit oss råd, anvisningar och möjligheter att ta del av det utredningsmaterial som sedermera legat till grund för vår uppsats. Vi vill även tacka Ulf för det enorma stöd han givit oss under arbetets gång.

Vi vill slutligen också tacka de personer som på olika sätt medverkat till att göra denna uppsats möjlig.

Lund, juni 2001

Jane Blanklin och Anna Sundling

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
CTR	Currency Transaction Report
Ds	Departementsserien
EFTA	European Free Trade Association
ESA	EFTA Surveillance Authority
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FATF	Financial Action Task Force on Money Laundering
FFR	Försäkringsjuridiska Föreningens Rättsfallssamling
Interpol	The International Criminal Police Organisation
IRS	International Revenue Service
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
LAS	Lag (1982:80) om anställningsskydd
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PRV	Patent- och Registreringsverket
PTL	Lag (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SKL	Statens Kriminaltekniska Laboratorium
SL	22 mai 1902 nr 10 Almindelig borgerlig Straffelov
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

Denna framställning kommer främst att behandla penningtvätt inom försäkringsbranschen. Då detta är ett fenomen som nyligen uppmärksammats finns det ett stort behov av att belysa hur penningtvätten inom detta område rent faktiskt går till, samt vad man kan göra för att förhindra att försäkringsbolagen utnyttjas i ett sådant syfte. Vi kommer i detta arbete därför att dels redogöra för vilka metoder som används för att "tvätta" pengar via ett försäkringsbolag, samt dels för hur försäkringsbolagen genom sitt utredningsarbete bemöter denna typ av förfarande.

Med anledning av detta har det främst dykt upp tre frågeställningar som vi funnit intressanta att ta upp. Den första frågan är varför skadeförsäkringsbolagen inte omfattas av penningtvättslagen, utan endast livförsäkringsbolag och försäkringsmäklare. Vidare frågar vi oss om inte 35 § försäkringsavtalslagen skulle kunna användas av försäkringsbolagen till att neka utbetalning för egendom förvärvat med "svarta" pengar. Slutligen kan det vara av betydelse att fundera över om försäkringsbolagen, då de idag ersätter sådan egendom, gör sig skyldiga till penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a §. Arbetet har inte för avsikt att besvara dessa frågor utan endast blottlägga de möjliga lösningar som kan bli aktuella i detta sammanhang.

Även om penningtvätt är något som tyvärr förekommer inom hela försäkringsbranschen har vi valt att begränsa arbetet till att främst omfatta skadeförsäkringsbolag.

Till grund för denna uppsats ligger en skadeanmälan som inkom till If Skadeförsäkring i januari 1999, och som nu är anmält som ett grovt försäkringsbedrägeri. Ifrågavarande fall har i uppsatsen använts för att illustrera dels hur en penningtvätt kan gå till i praktiken, och dels hur försäkringsbolaget går tillväga i sin utredning. Under vårt arbete med denna del har vi genom If:s utredningschef Ulf Rönndahl fått råd, anvisningar och tillgång till utredningsmaterialet angående försäkringsfallet. I övriga delar av uppsatsen har vi använt oss av de sedvanliga juridiska källorna såsom lagtext, förarbeten, doktrin och rättspraxis. I de komparativa avsnitten har även norsk lagstiftning med förarbeten, och i viss utsträckning en del rättsfall använts.

Vi har valt att inleda uppsatsen med ett kapitel om gällande rätt avseende penningtvätt, samt ett kapitel som är en kort presentation av försäkringsbranschen. Dessa två kapitel avser att ge läsaren en grund att stå på när vi sedan i kapitel 4-6 går in och behandlar kärnan i vårt arbete, d.v.s. penningtvättsmetoder och If:s utredningsmetodik i dessa ärenden. I ett avslutande kapitel berörs slutligen de frågeställningar som dykt upp under arbetets gång.

Kapitel 1-3, samt 8 har utformats av författarna gemensamt. För innehållet i kapitel 4 och 7 ansvarar Jane, medan Anna står för de övriga delarna, d.v.s. kapitel 5 och 6.

2 Penningtvätt som internationellt brottsfenomen

2.1 Definition

Begreppet penningtvätt har sitt ursprung i 1930- och 40- talets USA, då maffian började stärka sin position i det amerikanska samhället. Eftersom deras brottsliga verksamhet genererade stora summor pengar hade de ett behov av att få dessa att verka legitimt förvärvade. Ett populärt sätt var att deponera de illegala vinsterna i de allt mer vanligt förekommande tvättinrättningarna, för att pengarna där skulle blandas upp med denna verksamhets "vita" intäkter.¹

Begreppet penningtvätt definieras av forskare, myndigheter och regeringar runt om i världen på följande sätt:

"[...] åtgärder i syfte att dölja eller omsätta pengar eller andra tillgångar från brottslig verksamhet."²

Trots denna definition råder det emellertid oenighet om vilken innebörd definitionen skall ges. Ledning kan dock hämtas från internationellt håll, och då företrädesvis av EG:s penningtvättsdirektiv. I detta direktiv ges följande definition av vad som menas med att "tvätta" pengar:

"[...] följande förfaranden när de sker uppsåtligen:

- *Omvandling* eller *överföring* av egendom i vetskap om att egendomen härrör från brott eller från medverkan till brott och i syfte att hemlighålla eller dölja egendomens olagliga ursprung, eller för att hjälpa någon som är delaktig i sådan verksamhet att undandra sig de rättsliga följderna av sitt handlande.
- *Hemlighållande* eller *döljande* av en viss egendoms rätta beskaffenhet eller ursprung, av dess belägenhet, av förfogande över den, av dess förflyttning, av de rättigheter som är knutna till den, äganderätten till den, i vetskap om att egendomen härrör från brott eller från medverkan till brott.
- *Förvärv*, *innehav* eller *brukande* av egendom i vetskap om, vid tiden för mottagandet, att egendomen härrörde från brott eller från medverkan till brott.
- *Medverkan* till, överenskommelser att utföra, försök och medhjälp till, främjande och underlättande till, samt rådgivning för utförande av någon av de gärningar som sägs i föregående strecksatser."³

---

¹ Magnusson, Dan. *Marknadens sabotörer*, Västerås 1995, s. 114.

² Magnusson, a.a., s. 115.

³ Rådets direktiv av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar - 91/308/EEG, art. 1.

Då definitionen emellertid omfattar ett stort antal förfaranden, och direktivet dessutom är ett minimidirektiv⁴, har detta gjort att medlemsländerna haft stor frihet att själva kunna bestämma vilka gärningar som skall anses utgöra penningtvätt.

Den svenska definitionen av penningtvätt finns i 1 § PTL som stadgar att:

”Med penningtvätt avses [...] åtgärder med egendom som har förvärvats genom brott, som kan medföra att denna egenskap hos egendomen *fördöljs* att den brottslige får möjlighet att *undandra sig rättsliga påföljder* eller att *återanskaffandet av egendomen försvåras*, samt sådana åtgärder som innebär *förfogande över och förvärv, innehav eller brukande* av egendomen. Med penningtvätt avses även åtgärder med annan egendom [...] om åtgärderna är ägnade att dölja att någon har *berikat* sig genom brottslig gärning.”

Då vårt arbete inriktar sig på penningtvättsmetoder inom svenska försäkringsbolag har vi av naturliga skäl valt att utgå från den definition som anges i PTL.

2.2 Bakgrunden till den svenska penningtvättsregleringen

Penningtvätt är en internationell företeelse som utgör ett stort problem i det brottsförebyggande och brottsbekämpande arbetet runt om i världen. Ett flertal internationella initiativ har därför tagits i syfte att förstärka insatserna mot penningtvätt, vilket kommer att redogöras för nedan.

2.2.1 Narkotikabrotts- och förverkandekonventionen

År 1988 upprättades den första straffrättsliga konventionen på området, den s.k. narkotikabrotts- eller Wienkonventionen.⁵ Konventionen uppställer krav på kriminalisering av penningtvätt uteslutande i fråga om inkomster från narkotikabrottslighet. Den förpliktar parterna att i olika avseenden straffbelägga illegal framställning, försäljning och innehav av narkotika, men också förfaranden som innebär hjälp att dölja eller omsätta vinsterna från den illegala verksamheten.⁶

För att Sverige skulle kunna uppfylla sina åtaganden enligt narkotikabrottskonventionen ändrades den 1 juli 1991 häleribestämmelserna i 9 kap. 6 § BrB. Lagändringen innebar att punkterna 3 och 4, som konstruerades för att ta sikte särskilt på penningtvättsförfaranden, infördes i

---

⁴ EG:s direktiv art. 15.

⁵ Förenta nationernas konvention den 19 december 1988 mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen.

⁶ Prop. 1998/99:19 s. 20.

BrB 9 kap. 6 § första stycket.⁷ Visserligen kunde, och kan fortfarande idag, häleribestämmelserna, medverkansreglerna i kap 23, samt 17 kap. 11§ BrB om skyddande av brottsling, under vissa omständigheter vara tillämpliga på förfaranden som betecknas som penningtvätt. Bestämmelserna ansågs emellertid inte tillräckligt långtgående för att motsvara konventionens krav på kriminalisering, varvid en svensk anslutning till konventionen förutsatte att straffbestämmelserna utvidgades.⁸

En viktig fråga i samband med lagändringen var om de nya bestämmelserna skulle begränsas till att endast avse narkotikabrottslighet, något mer krävdes ju inte enligt narkotikabrottskonventionen. Mot bakgrund av en rapport framlagd av aktionsgruppen Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)⁹, där det betonades att tvätt av brottsligt förvärvade tillgångar inte endast förekommer i narkotikasammanhang utan även är förknippat med andra former av allvarigare brottslighet, beslutades att de nya straffbestämmelserna skulle omfatta alla typer av förbrott och inte endast narkotikabrottslighet.¹⁰ Däremot kom de nya bestämmelserna att begränsas på så sätt att de endast var tillämpliga på egendom som härrörde från brottsligt *förvärv*, d.v.s. inkomster från såväl egendomsbrott som från narkotikahandel, koppleri, illegal spelverksamhet, smuggling etc.¹¹ Begränsningen innebar därmed att t.ex. belopp som undandragits beskattning inte omfattades, eftersom pengarna inte var förvärvade genom brott. Vad som i dessa fall kan sägas vara föremål för penningtvätt är istället den allmänna förmögenhetsökning som gärningsmannen tillskapat genom brottsligheten.¹²

Vidare upprättades inom Europarådet i slutet av år 1990 en konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott, den s.k. förverkande- eller Strasbourgkonventionen.¹³ Konventionen innehåller regler om ett utvidgat internationellt samarbete vid brottsutredningar och vid förverkande av brottsverktyg. Den ålägger parterna att straffbelägga alla gärningar som innefattar penningtvätt, oavsett vilken typ av förbrott det rör sig om.¹⁴ En viktig reglering i förverkandekonventionen är artikel 6 som stadgar att parterna skall straffbelägga alla uppsåtliga förfaranden som innefattar hjälp att omsätta eller överlåta brottsligt förvärvad egendom. Enligt artikel 6.4 kan straffbestämmelserna begränsas till vissa förbrott eller kategorier av sådana brott. Som vi sett tidigare uppställde de svenska straffbestämmelserna begränsningar avseende bl.a. skatte- och tullbrott. Sverige kom därför att utnyttja möjligheten i artikel 6.4 till att begränsa tillämpningsområdet för

---

⁷ Örnemark Hansen, Helén. *Penningtvätt- ett urvattnat begrepp?*, Stockholm 1998, s. 17.

⁸ Prop. 1990/91:127 s. 18.

⁹ Se nedan kap. 2.2.3 om FATF och dess arbete.

¹⁰ Prop. 1990/91:127 s. 38.

¹¹ NJA. II 1991, s. 191.

¹² Prop. 1998/99:19 s. 30.

¹³ Europarådets konvention den 8 november 1990 om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott.

¹⁴ Prop. 1998/99:19 s. 21.

artikel 6.1 så att den för Sveriges del endast blev tillämplig på egendom som härrörde från brottsligt förvärv. Sveriges tillträde till konventionen kom därför inte att föranleda några särskilda lagändringar.¹⁵

2.2.2 EG-direktivet mot penningtvätt

Den senaste i raden av åtgärder på det internationella planet är ett EG-direktiv om penningtvätt som EG:s ministerråd antog år 1991.¹⁶ Direktivet har införlivats i Sverige genom lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, den s.k. penningtvättslagen (PTL). Syftet med direktivet är att samordna ländernas insatser för att se till att den frihet för kapitalrörelser och den frihet att tillhandahålla finansiella tjänster som hör till ett finansiellt integrerat Europa inte utnyttjas för penningtvätt. Vidare stadgas det i preambeln till direktivet att om kreditinstitut och finansiella institut utnyttjas för penningtvätt så finns det en risk att stabiliteten hos instituten allvarligt äventyras, och att allmänhetens förtroende för hela det finansiella systemet minskar.

Direktivet är tillämpligt på alla kreditinstitut och finansiella institut såsom de definieras i direktivet.¹⁷ För dessa institut föreskrivs bl.a. en skyldighet att i vissa situationer kontrollera kundernas identitet.¹⁸ De är dessutom skyldiga att anmäla förhållanden som misstänks ha samband med brottsliga gärningar.¹⁹ Slutligen skall instituten också införa rutiner för att förhindra att de utnyttjas för penningtvätt, samt se till att de anställda får information och utbildning i frågor som rör sådana transaktioner.²⁰ Pga. direktivets utformning innehåller därför PTL i princip inga straffrättsliga bestämmelser utan endast mer administrativa ordningsregler. Ett undantag är dock den nyligen införda ansvarsbestämmelsen i 14 § som stadgar att brott mot ordningsreglerna i 9 och 11 §§ kan föranleda bötesstraff.²¹

2.2.3 Financial Action Task Force on Money Laundering

Även på det finansiella området har träffats ett flertal internationella överenskommelser i syfte att förhindra att det finansiella systemet utnyttjas för penningtvätt. Här kan bl.a. hänvisas till Europarådets rekommendation den 27 juni 1980 No. R(80)10 och till en principdeklaration som antagits i december 1988 i Basel av tiogrubbens banktillsynsmyndigheter.²² Vidare kan nämnas de rekommendationer som antagits av FATF, en finansiell

---

¹⁵ Prop. 1998/99:19 s.19.

¹⁶ Rådets direktiv av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar – 91/308/EG.

¹⁷ EG:s direktiv art.1.

¹⁸ EG:s direktiv Art. 3.

¹⁹ EG:s direktiv Art. 6.

²⁰ EG:s direktiv Art. 11.

²¹ Se nedan kap. 2.3.7. om straffrättsliga sanktioner i PTL.

²² Prop. 1992/93:207 s. 7.

aktionsgrupp mot tvättning av pengar som bildades vid det 15:e årliga ekonomiska toppmötet i Paris 1989 mellan länderna i den s.k. G-7 gruppen. Sverige var ett av de 16 medlemsländer som från början deltog i FATF:s arbete. Under åren 1991 och 1992 utökades antalet medlemsländer till 28 stycken. Även en del internationella organisationer är anslutna till FATF, däribland Europarådet, Interpol och Europeiska bankföreningen.²³

När FATF bildades fick de till uppgift att utvärdera resultatet av ett pågående samarbete som gick ut på att förhindra att banker och andra finansiella institut utnyttjades för penningtvätt. Efter detta har gruppen dock kommit att överväga ytterligare förebyggande åtgärder, bl.a. anpassning av lagar och bestämmelser i syfte att förbättra det rättsliga samarbetet mellan medlemsländerna. De arbetar numera också med att kartlägga de metoder som används för att tvätta pengar, samt granskar medlemsländernas motåtgärder.²⁴

I april 1990, mindre än ett år efter att FATF bildats, avlämnade de en rapport innehållande ett 40-tal rekommendationer avseende åtgärder som behövs för att bekämpa penningtvätten på ett internationellt plan. Rekommendationerna innehåller bl.a. förslag till lagändringar, kontrollåtgärder inom det finansiella systemet och ett utökat internationellt samarbete.²⁵ Sverige har ställt sig bakom FATF:s rekommendationer, men eftersom de till stor del har överensstämmt med det av Sverige genomförda penningtvättsdirektivet kom de inte att ge anledning till någon särskild lagstiftning förrän 1999 då hälerilagstiftningen återigen ändrades. Lagändringen innebar att punkterna 3 och 4 i 9 kap. 6 § brottsbalken, som tidigare införts just för att kriminalisera de åtgärder som är att anse som penningtvätt, bröts ur och samlades i en separat straffbestämmelse om penningtvätt, s.k. *penninghäleri*.²⁶

Av ovanstående redogörelse kan märkas att det internationella samarbetet mot penningtvätt för Sveriges del har resulterat i två olika typer av regelverk; penningtvättslagen med dess administrativa ordningsregler samt straffbestämmelserna i brottsbalken om penninghäleri. Vi kommer nu att med utgångspunkt i dessa regelkonstruktioner beskriva hur rättsläget i Sverige ser ut avseende möjligheterna att på ett effektivt sätt bekämpa och förebygga penningtvätt.

---

²³ [Http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#History](http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#History)

²⁴ [Http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#What is](http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#What is)

²⁵ Örnemark Hansen, a.a., s. 17.

²⁶ Se nedan kap. 2.4. om penninghäleribestämmelsen i BrB 9 kap. 6 a §.

2.3 Lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt

Lagen om åtgärder mot penningtvätt trädde ikraft den 1 januari 1994, och är som tidigare nämnts ett resultat av den svenska implementeringen av EG:s penningtvättsdirektiv.²⁷ Rent konkret innehåller lagen olika handlingsdirektiv till personal vid diverse penninginrättningar för att söka motverka att dessa luras till att medverka vid penningtvättstransaktioner.

Penningtvättsförfaranden av vissa slag kan vara straffbara som penninghäleri eller penninghäleriförseelse enligt 9 kap. 6 a och 7 a §§ brottsbalken. PTL avser däremot att motverka överträdelser av mer lindrig art och har därför fått en preventivt administrativ utformning. Tidigare fanns t.ex. inte något särskilt straffansvar för den som bröt mot lagens regler utan sanktioner följde istället normalt ur de regler som fanns i de arbetsrättsliga lagar eller avtal som reglerade förhållandet mellan arbetsgivare och anställd.²⁸ Genom en lagändring med verkan från den 1 juli 1999 infördes emellertid i lagens 14 § ett straffbud enligt vilket böter kan ådömas den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet bryter mot de administrativa ordningsreglerna. Vidare medförde lagändringen att penningtvättsdefinitionen i 1 § utvidgades och att gruppen av upplysnings- och granskningspliktiga företag i 2 § utökades. Vi kommer i det följande att mer ingående redogöra för innehållet i PTL, samt vad som föranlett de olika lagändringarna.

2.3.1 Penningtvättsbegreppet

Enligt 1 § har lagen till syfte att förhindra sådana åtgärder avseende egendom som har *förvärvats* genom brott, som kan medföra att denna egenskap hos egendomen fördöljs, att den brottslige får möjlighet att undandra sig rättsliga påföljder eller att återanskaffandet av egendomen försvåras, samt sådana åtgärder som innefattar förfogande över och förvärv, innehav eller brukande av egendomen (penningtvätt). Efter lagändringen 1999 omfattas dock inte bara dessa gärningar utan även sådana transaktioner där någon berett sig vinning genom tull- eller skattebrott.²⁹ Detta har kommit till uttryck i paragrafens 2 stycke som lyder:

”Med penningtvätt avses även åtgärder med annan egendom än som avses i första stycket, om åtgärderna är ägnade att dölja att någon har berikat sig genom brottslig gärning.”

Anledningen till att man utvidgade penningtvättsbegreppet var att det visat sig att en avsevärd del av de medel som misstänks vara föremål för

²⁷ Se kap. 2.2.2 om EG direktivet mot penningtvätt.

²⁸ SOU 1997:36 s. 39.

²⁹ Prop. 1998/99:19 s. 37.

penningtvätt härstammar från just skatte- och tullbrott. För att lagstiftningen mot penningtvätt skulle bli så effektiv som möjligt och för att öka möjligheterna att utreda och komma åt denna typ av bakomliggande brottslighet, ansåg regeringen det angeläget med en vidare definition av begreppet.³⁰ En bidragande faktor var också att det framförts kritik från internationellt håll mot att den svenska penningtvättslagstiftningen begränsades till att endast omfatta egendom som härrörde från brottsligt förvärv, och därmed uteslöt bl.a. skattebrott. Inom EES-området i övrigt är det nämligen vanligt att även dessa typer av förbrott omfattas av medlemsländernas penningtvättslagstiftning.³¹

2.3.2 Företag som omfattas av PTL

PTL omfattar företag som driver bankrörelse, livförsäkringsrörelse, värdepappersrörelse och verksamhet enligt lagen (1992:1610) om finansieringsverksamhet.³² Sedan den 1 januari 1997 omfattas också verksamhet som kräver anmälan till Finansinspektionen enligt lagen (1996:1006) om valutaväxling och betalöverföringar av PTL.³³ Genom lagändringen den 1 juli 1999 kom även försäkringsmäklare att falla in under lagens tillämpningsområde. Med försäkringsmäklare avses enligt lagen (1989:508) om försäkringsmäklare juridiska och fysiska personer som yrkesmässigt förmedlar direktförsäkringar.

Bakgrunden till att gruppen av upplysnings- och granskningspliktiga företag i 2 § utökades till att även omfatta försäkringsmäklare var bl.a. att det i artikel 12 i EG:s penningtvättsdirektiv föreskrivs att medlemsstaterna skall se till att bestämmelserna i direktivet utvidgas till att omfatta även andra företag än kreditinstitut och finansiella institut, om verksamheten är särskilt ägnad att utnyttjas för penningtvätt. Då försäkringsmäklare förmedlar stora belopp och försäljning också till stor del sker från utländska försäkringsföretag ansåg penningtvättsutredningen att det borde föreligga en påtaglig risk för penningtvätt inom dessa företag.³⁴ Även FATF har i en av sina rapporter över olika metoder för penningtvätt angivit att penningtvätten söker sig till andra områden än den finansiella sektorn i takt med att ländernas penningtvättslagstiftning blir effektivare. Många länder arbetar därför med att utvidga sin penningtvättslagstiftning till att även omfatta icke-finansiella verksamhetsområden.³⁵ För att effektivisera bekämpningen av penningtvätt i Sverige kom således de gransknings- och uppgiftsskyldiga företagen i 2 § att även omfatta försäkringsmäklare.

---

³⁰ Prop. 1998/99:19 s. 37.

³¹ Prop. 1998/99:19 s. 36.

³² PTL, 2 §.

³³ SOU 1997:36 s. 35.

³⁴ Prop. 1998/99:19 s.42.

³⁵ FATF-IX *Report on Money Laundering Typologies*, s. 7, punkt 40.

Lagen är tillämplig på alla svenska företag som driver någon av de tidigare nämnda slagen av verksamhet, liksom utländska företag som driver sådan verksamhet från filial i Sverige. Även gränsöverskridande verksamhet från svenska företag eller utländska företags etableringar i Sverige omfattas av de svenska reglerna.³⁶

2.3.3 Förbudsregeln

Genom en uttrycklig hänvisning till straffbuden om penninghäleri och penninghäleriförseelse i lagens 3 § markeras att straffansvar kan komma ifråga för anställd som uppsåtligen eller av oaktsamhet gör sig skyldig till penningtvätt. Var den exakta gränsen går mellan en culpös straffbar medverkan respektive en straffri medverkan är förstås svårt att säga. För personal som omfattas av PTL:s regler torde dock viss vägledning kunna hämtas från de handlingsdirektiv som uppställs i lagen. Har en enskild anställd iakttagit samtliga av dessa regler bör således inte ansvar för oaktsam penningtvätt kunna komma ifråga. PTL kan därmed få betydelse när straffansvar enligt brottsbalken skall fastställas, och utgör således ett viktigt komplement till de reella straffbuden.³⁷

I 3 § 2 stycket har lagstiftaren förbjudit berörda företag att medvetet medverka vid transaktioner som kan utgöra penningtvätt. Eftersom paragrafen endast omfattar förbud mot *avsiktlig* medverkan sägs i förarbetena att ett företag således med befriande verkan bör kunna utnyttja de betalningssystem som är brukliga, samt de rutiner som är allmänt godkända, även om det finns en allmän risk för att ett av dessa betalningssystem utnyttjas för penningtvätt.³⁸

2.3.4 Identitetskontroll

I PTL finns också regler om när företaget är skyldigt att genom identifikation kontrollera kundernas identitet (4-7 §§). Huvudregeln är att identitetskontroll skall ske i alla de fall då en kund vill inleda en mer stadigvarande affärsförbindelse med företaget och utför en eller flera transaktioner som omfattar ett belopp som överskrider 110 000 kronor.³⁹ I 4 § 3 stycket och 5 § stadgas vissa undantag från identitetskontrollen. Bestämmelserna inskränks emellertid av 7 § som föreskriver att identitetskontroll *alltid* skall utföras om det kan antas att en transaktion utgör penningtvätt.

---

³⁶ SOU 1997:36 s. 35.

³⁷ Phil, Louise. *Penninghäleri - en studie av det svenska penningtvättsbrottet och dess ställning i det svenska straffrättsystemet*. Lund 1999, s. 21.

³⁸ Prop. 1992/93:207 s. 15.

³⁹ SOU 1997:36 s. 36.

2.3.5 Gransknings- och uppgiftsskyldighet

Om det *skäligen kan antas* att en viss transaktion utgör penningtvätt är företaget enligt 9 § skyldigt att närmare granska transaktionen och lämna nödvändig information till ansvarig myndighet. Är förhållandena sådana att en uppgift lämnas skall företaget enligt förbudsregeln i 3 § avstå från att utföra transaktionen. I praktiken är det dock så att de flesta transaktioner idag sker på elektronisk väg. Det finns därmed oftast inte någon möjlighet att förhandsgranska varje enskild transaktion, utan det blir istället främst fråga om att granska redan genomförda transaktioner. Om en transaktion istället vid detta tillfälle framstår som ett misstänkt fall av penningtvätt skall uppgifter därom lämnas enligt 9 §.⁴⁰

Genom den nyligen införda regeln i 9 a § är vissa särskilt uppräknade yrkesgrupper underkastade en s.k. svarsplikt. Det är härvid fråga om sådana företag som i övrigt faller utanför lagens tillämpningsområde, men som yrkesmässigt handlar med vissa för penningtvätt särskilt lämpliga tillgångar, t.ex. konst, skrot eller fastigheter. Orsaken till att svarsplikten infördes var att det visat sig att penningtvätt även förekommer utanför det finansiella området. För att kunna upprätthålla en viss kontroll också inom dessa grupper infördes således en skyldighet för dessa att på begäran lämna uppgifter till finanspolisen.⁴¹ Grundförutsättningen för att svarsskyldighet skall föreligga är enligt förarbetena att det finns en konkret misstanke om att penningtvätt förekommer. Innan en förfrågan riktas till företaget måste polisen exempelvis genom tips eller i anslutning till annan brottsutredning ha fått någorlunda konkret information. Det räcker följaktligen inte med en allmän insikt om att "svarta pengar" brukar var i omlopp i branschen.⁴²

Upplysningar som lämnas med stöd av PTL skall enligt 10 § inte medföra ansvar i de fall detta eventuellt skulle innebära ett åsidosättande av sekretessregler.⁴³

2.3.6 Straffrättsliga sanktioner

Straffansvar kan enligt 14 § förekomma om upplysnings- eller granskningsskyldigheten i 9 § åsidosätts eller om meddelandeförbudet i 11 § bryts. Ansvarsregeln infördes i och med lagändringen 1999 efter ett påpekande från ESA (EFTA Surveillance Authority) om att Sverige underlåtit att implementera artikel 14 i EG:s penningtvättsdirektiv.⁴⁴ Enligt denna artikel skall varje medlemsstat vidta de åtgärder som behövs för en

---

⁴⁰ SOU 1997:36 s. 38.

⁴¹ Prop. 1998/99:19 s. 45.

⁴² Prop. 1998/99:19 s. 46.

⁴³ Se vidare om sekretessreglerna i kap. 7.1.3, s. 83.

⁴⁴ Prop. 1998/99:19 s. 61.

fullständig tillämpning av bestämmelserna i direktivet och särskilt föreskriva vilka påföljder som skall gälla vid överträdelse av regler som antagits i enlighet med direktivet.

En person som är verksam i ett uppgiftsskyldigt företag och som uppsåtligt medverkar vid penningtvätt kunde redan tidigare bli ansvarig för detta enligt brottsbalkens häleribestämmelser.⁴⁵ Att bryta mot de administrativa bestämmelserna i PTL genom att t.ex. åsidosätta gransknings- eller uppgiftsskyldigheten var däremot som sagt inte straffrättsligt sanktionerat.⁴⁶ I förarbetena uttalades att för att bekämpningen av penningtvätt skall bli så effektiv som möjligt är det nödvändigt att den lagstiftning som finns på området också efterlevs.⁴⁷ Till följd därav infördes straffrättsliga sanktioner också för överträdelse av PTL:s bestämmelser.

Eftersom det svenska straffsystemet bygger på principen om att endast fysiska personer kan begå brott och straffas för detta kan straffansvaret i 14 § följaktligen endast träffa enskilda fysiska personer inom företaget och inte företaget i sig.⁴⁸ Straffansvaret är dock begränsat så att det i enlighet med principerna om företagaransvar bara träffar personer i ledande ställning. Annan personal som i strid med instruktioner från arbetsgivaren underlåter att fullgöra den gransknings- och uppgiftsskyldighet som åligger företaget kan istället bli föremål för åtgärder inom arbetsrätten.⁴⁹

Straffansvaret i 14 § omfattar som sagt även den som bryter mot meddelandeförbudet i 11 §. Denna bestämmelse medför emellertid inte samma tillämpningssvårigheter avseende vem som kan träffas av straffansvar eftersom det i 11 § uttryckligen stadgas att förbudet avser såväl styrelseledamöter som anställda i företaget.

2.4 Penninghäleri

Sedan den 1 juli 1999 återfinns i anslutning till brottsbalkens hälerireglering ett särskilt penningtvättsbrott betecknat penninghäleri. Anledningen till att bestämmelsen infördes var främst att FATF i en rapport från 1996, om effektiviteten i det svenska systemet för penningtvätt, framfört önskemål om att Sverige borde tillskapa ett separat penningtvättsbrott. Aktionsgruppen

---

⁴⁵ Idag kommer en sådan person att dömas för penninghäleri och penninghäleriförseelse enligt 9 kap. 6 a och 7 a §§ eller för medhjälp därtill enligt bestämmelserna i samma lagrum jämfört med 23 kap. 4 §.

⁴⁶ Se kap. 2.3.1.

⁴⁷ Prop. 1998/99:19 s. 62.

⁴⁸ Prop. 1998/99:19 s. 61.

⁴⁹ De regler som är tillämpliga är närmast lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS). Enligt denna kan en arbetstagare kan sägas upp om det finns saklig grund för uppsägning (7 §) resp. avskedas om han grovt åsidosatt sina åligganden mot arbetsgivaren (18 §). LAS gäller dock bara arbetstagare i allmän eller enskild tjänst och är därmed inte tillämplig för styrelseledamöter och verkställande direktörer i företag.

framhöll även att penningtvättsbrottet lämpligen borde inkludera alla typer av förbrott som ger upphov till en betydande summa pengar.⁵⁰ Den tidigare regleringen i 9 kap. 6 § första stycket punkt 3 och 4 brottsbalken, som införts just för att kriminalisera penningtvättsåtgärder, ansågs nämligen vara otillräcklig.

Ytterligare en orsak till att de nya straffbestämmelserna infördes var att en effektiv penningtvättsbekämpning kräver ett väl utvecklat internationellt samarbete. Ett sätt att öka förutsättningarna för detta ansågs därför vara att skapa ett särskilt brott som, så långt som möjligt, skulle omfatta de straffbara formerna av penningtvätt. Härigenom skulle bestämmelsen också bli mer överskådlig och lättare att tillämpa, samtidigt som innehållet i svensk rätt avseende penningtvätt skulle komma att framstå tydligare för andra länder.⁵¹

Syftet med penninghäleribestämmelsen är att den ska omfatta sådana brottsliga förfaranden som typiskt sett är att anse som penningtvätt, och som innebär att "svarta pengar" flyter in i den legala ekonomin. Eftersom penningtvätt många gånger utförs i syfte att dölja eller dra nytta av ekonomisk brottslighet, samt ofta utgör ett slutled i den organiserade brottsligheten, har kampen mot penningtvätt även blivit ett sätt att bekämpa dessa brottstyper.⁵²

2.4.1 Kriminaliseringens lagtekniska konstruktion

Vad man rent lagtekniskt gjorde när penninghäleriregleringen infördes var att i paragrafens första stycke uppta bestämmelserna i 9 kap. 6 § första stycket 3 och 4 brottsbalken i oförändrad form. I viss utsträckning är gärningar som avses i första stycket även kriminaliserade som sak- eller vinningshäleri i 9 kap. 6 § första stycket. Om en gärning som uppfyller rekvisiten för penninghäleri samtidigt även uppfyller rekvisiten för häleri, bör domstolen emellertid döma för det brottet istället.⁵³

Bestämmelsens andra stycke har inte någon motsvarighet i tidigare gällande rätt. Stadgandet innebär att det straffbara området har utvidgats till att även omfatta medverkan till åtgärder som är ägnade att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning på annat sätt än genom förvärv. Förfaranden som vidtas med egendom som är förvärvat genom brott täcks redan av första styckets gärningsbeskrivning.⁵⁴ För att undvika tillämpnings- och

---

⁵⁰ [Http://www.oecd.org/fatf/Ctry-orgpages/ctry-se_en.htm](http://www.oecd.org/fatf/Ctry-orgpages/ctry-se_en.htm)

⁵¹ Prop. 1998/99:19 s. 29.

⁵² Holmquist, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman Per-Ole, och Wennberg Suzanne. *Brottsbalken - En kommentar*, Supplement 2, Göteborg 1999, s. 9:89.

⁵³ Prop. 1998/99:19 s. 70.

⁵⁴ Se nedan kap. 2.4.3.

konkurrensproblem har andra stycket därför gjorts subsidiärt till första stycket.⁵⁵

Vi kommer i det följande att närmare redogöra för de olika rekvisiten i penninghäleribestämmelsen, samt beskriva vilken innebörd de har i praktiken.

2.4.2 9 kap. 6 a § första stycket punkt 1

Första punkten överensstämmer till fullo med den tidigare bestämmelsen i 9 kap. 6 § första stycket punkt 3 BrB, vilket innebär att den också är begränsad till att endast omfatta de former av tvätt av pengar som härrör från ett brottsligt *förvärv*.⁵⁶ Väsentligt med den nya bestämmelsen är dessutom att den inte endast avser det konkreta brottsbytet utan också egendom som trätt i stället för detta (substitut). Detta uttrycks på så sätt att det ska vara fråga om egendom som *härrör från* brottsligt förvärv.⁵⁷ Bestämmelsen får på så sätt en vidsträckt tillämpning genom att den inte begränsas till att omfatta endast de förbrott där någon frånhänts egendom, utan även bedrägeri, utpressning, ocker, förskingring, och olovligt förfogande kan anses utgöra förbrott till penninghäleri.⁵⁸ En förutsättning är emellertid att åklagaren kan styrka en koppling mellan egendomen och den ursprungliga brottsligheten.⁵⁹

Hälerigärningen består i att *främja* möjligheterna för annan att dra nytta av det brottsliga förvärvet, t.ex. genom att gömma undan egendomen eller att omsätta den på ett sådant sätt att möjligheterna ökar för den andre personen att få behålla egendomen eller dess värde.⁶⁰ Det räcker inte att förfarandet typiskt sett syftat till att främja annans brott utan för straffansvar fordras att gärningen i det enskilda fallet bidragit till att annan kunnat tillgodogöra sig den brottsligt förvärvade egendomen.⁶¹ Det bör påpekas att bedömningen om huruvida ett faktiskt främjande skett eller inte skall ske med utgångspunkt i förhållandena när den brottsliga gärningen begicks. Att brottsligheten avslöjas i ett senare skede och den andre därigenom berövas möjligheterna att definitivt tillägna sig förvärvet utesluter således inte ansvar.⁶²

---

⁵⁵ Prop. 1998/99:19 s. 70

⁵⁶ Begreppet "brottsligt förvärv" har samma innebörd som i den tidigare regleringen av penningtvätt i 9 kap. 6 § punkten 3 varvid lämpligen kan hänvisas till redogörelsen i kap. 2.3.2. Observera även vilken begränsning begreppet medför i förhållande till bl.a. skatte- och tullbrott.

⁵⁷ NJA II 1991, s.191.

⁵⁸ Ds 1988:27 s. 12.

⁵⁹ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:91.

⁶⁰ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:92.

⁶¹ NJA II 1991, s. 192.

⁶² Prop. 1990/91:127 s. 53.

Ett främjande kan ske på många olika sätt. Avsikten med bestämmelsen är emellertid inte att varje befattning med brottsligt förvärvad egendom skall kunna föranleda ansvar. Därför har det även uppställts ett krav på att främjandet ska vara *otillbörligt*. Frågan om ett främjande ska vara att anse som otillbörligt avgörs utifrån samtliga omständigheter i fallet.⁶³ Som otillbörligt främjande måste först och främst avses förfaranden som mer eller mindre uttalat har till syfte att hjälpa den brottslige att dra nytta av sitt förvärv. Detta kan t.ex. vara hjälp med att bortföra egendomen, att förvara den eller att anvisa gömställen för den, samt hjälp till att omsätta egendomen så att dess ursprung blir svårare att spåra.⁶⁴ Exempel på förfaranden av detta slag är bl.a. att låta någon annan sätta in pengar på ens bankkonto eller disponera ens bankfack. Vidare anses det otillbörligt att medverka vid en överlåtelse av brottsligt förvärvad egendom genom att ställa sig till förfogande som bulvan, eller genom att låna ut identitetshandlingar så att identiteten på den som gjort det brottsliga förvärvet kan hållas hemlig.⁶⁵

I vissa fall kan även förfaranden som inte på samma sätt är direkt inriktade på att hjälpa den brottslige också vara att bedöma som otillbörliga. För att en handling överhuvudtaget skall anses vara otillbörligt främjande krävs dock först och främst att det är fråga om en transaktion som gått utöver det sedvanliga och inneburet att någon fått särskilda möjligheter att tillgodogöra sig vad som härrör från brottslig verksamhet.⁶⁶ Något som har stor betydelse vid bedömningen om huruvida transaktionen är att anse som sedvanlig är i första hand egendomens ekonomiska värde. Är det fråga om en betydande summa, såsom vid en försäljning av en fastighet eller affärsrörelse, bör förfarandet normalt bedömas som otillbörligt.⁶⁷ Något mer preciserat belopp anges inte i motiven.

Utöver beloppets storlek måste det även finnas ett samband mellan transaktionen och det faktum att brott föreligger. Att ta emot betalning för en förfallen fordran är i allmänhet inte att anse som otillbörligt, även om det skulle vara fråga om en större summa som härrör från brottslig verksamhet. Detta beror på att anledningen till att transaktionen kommer till stånd normalt nämligen inte har någon anknytning till att tillgångarna förvärvats genom brott.⁶⁸ Likaså skall inte heller normala vardagliga transaktioner⁶⁹, erhållande av sedvanliga gåvor eller normalt underhåll betraktas som ett straffbart främjande.⁷⁰

---

⁶³ Prop. 1990/91:127 s. 54.

⁶⁴ Holmquist, m.fl. a.a., s. 9:92.

⁶⁵ Prop. 1990/91:127 s. 53.

⁶⁶ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93.

⁶⁷ Ds 1988:27 s. 44 jmf. med NJA II 1991, s. 193.

⁶⁸ Holmquist, m.fl. a.a., s. 9:93.

⁶⁹ T.ex. mottagande av normal ersättning för varor och tjänster som brottslingen behöver för sitt uppehälle. Undantaget gäller även om gärningsmannen därigenom utnyttjar tillgångar som härrör från ett brottsligt förvärv.

⁷⁰ Ds 1990:53 s. 58.

För ansvar krävs inte att gärningsmannen tagit befattning med egendomen utan varje typ av förfarande som ökar möjligheterna för någon att dra nytta av ett brottsligt förvärv kan föranleda ansvar, förutsatt att främjandet som sagt är otillbörligt. Att t.ex. ge råd om var egendomen lämpligen bör placeras för att undgå upptäckt kan därmed föranleda ansvar, även om den som givit rådet själv inte rent faktiskt befattat sig med egendomen.⁷¹

För att någon skall kunna dömas för uppsåtligt penninghäleri enligt första punkten krävs att de objektiva förutsättningarna är täckta av någon form av uppsåt. Kravet på uppsåt i förhållande till otillbörlighetsrekvisitet innebär att gärningsmannen skall ha uppsåt omfattande de faktiska omständigheterna på vilka otillbörlighetsbedömningen grundas. Det fordras därmed inte att han själv uppfattat främjandet som otillbörligt.⁷²

2.4.3 9 kap. 6 a § första stycket punkt 2

Bestämmelsens andra punkt upptar i oförändrad form det tidigare stadgandet i 9 kap. 6 § första stycket punkt 4 brottsbalken. Den generella gärningsbeskrivningen omfattar de flesta fall som hänför sig till brottsligt förvärv, d.v.s. även många av de förfaranden som normalt faller under första punkten. Det finns emellertid en del skillnader i tillämpningen som är viktiga att påpeka.

Som framgått av föregående kapitel förutsätter en tillämpning av första punkten att man i det enskilda fallet kan konstatera att gärningen ökat möjligheterna för någon att behålla vad han förvärvat genom brottslig verksamhet. Bestämmelsen i punkten 2 tar däremot sikte på förfaranden som *typiskt sett* går ut på att underlätta för någon att dölja att viss egendom härrör från brott.⁷³ Det krävs därmed inte att gärningen faktiskt främjat den andres möjligheter att tillgodogöra sig egendomen, utan det är för ansvar tillräckligt att det kan visas att vederbörande medverkat på något av de i lagtexten beskrivna sätten. Där anges som typfall att gärningen skall gälla medverkan till att bortföra, överlåta eller omsätta egendomen. Vidare nämns i lagtexten att det även kan vara fråga om en annan *sådan* åtgärd, vilket innebär att ansvaret, förutom de uttryckligen angivna exemplen, också omfattar liknande åtgärder som på samma sätt är ägnade att dölja att egendomen härrör från brott.⁷⁴

En annan skillnad i förhållande till punkt 1 är att straffansvaret enligt punkt 2 inte är begränsat av något otillbörlighetsrekvisit. Har gärningsmannen haft uppsåt att dölja egendomens ursprung och har han i övrigt handlat såsom

---

⁷¹ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93.

⁷² Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93 d.

⁷³ Prop. 1990/91:127 s. 55.

⁷⁴ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93 a.

anges i punkten 2, kan han dömas till ansvar även om förfarandet inte skulle vara att anse som otillbörligt enligt vad som nyss utvecklats under punkt 1.

Avseende uppsåtsbedömningen kan kort sägas att det för straffansvar krävs att gärningsmannen handlat "med uppsåt att dölja egendomens ursprung".⁷⁵ Uttrycket omfattar alla tre uppsåtsformerna. Något krav på direkt uppsåt att dölja egendomens ursprung uppställs således inte.⁷⁶

2.4.4 9 kap. 6 a § andra stycket

I samband med tillskapandet av det nya penninghäleribrottet valde lagstiftaren som sagt att i bestämmelsens andra stycke utvidga den straffrättsliga regleringen till att även avse befattning med sådan egendom som härrör från annan brottslig gärning än förvärv.⁷⁷ I praktiken omfattar stadgandet därmed främst sådan egendom som undandragits genom skatte- eller tullbrott, men även vissa former av bedrägeri.

Vinningen av skatte- och tullbrott består i att den enskilde undviker att drabbas av en utgift och således kan behålla en större del av sina skattepliktiga inkomster. Detta innebär att det knappast är möjligt att identifiera viss egendom såsom åtkommen genom skatte- eller tullbrott, utan vinningen utgörs istället av en allmän förmögenhetsökning hos gärningsmannen.⁷⁸ Det utvidgade straffansvaret omfattar emellertid endast åtgärder som vidtas då effekten av brottet inträtt. Det är alltså först när skattebrottet lett till en för låg debitering av skatt som den skattskyldige har berikat sig. Den som vidtar åtgärder på ett tidigare stadium i syfte att dölja för skattemyndigheten att någon annan egentligen har en högre beskattningsbar inkomst än vad som redovisats, döms istället för medhjälp till skattebrott.⁷⁹

För straffansvar fordras enligt lagtexten att åtgärden i det enskilda fallet varit *ägnad att dölja* att annan berikat sig genom brottslig gärning. Detta innebär att det skall vara fråga om åtgärder som mer eller mindre typiskt kan dölja det brottsliga berikandet. Normala affärstransaktioner, om än vidtagna i ont uppsåt, faller således inte in under bestämmelsens tillämpningsområde.⁸⁰

Som ytterligare villkor uppställs dessutom, precis som i första stycket punkt 1, ett krav på att medverkan skall vara *otillbörlig*.⁸¹

---

⁷⁵ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93 d.

⁷⁶ NJA II 1991, s. 194.

⁷⁷ Se kap. 2.4.2.

⁷⁸ Prop. 1998/99:19 s. 30.

⁷⁹ Prop. 1998/99:19 s. 71.

⁸⁰ Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93 c.

⁸¹ Detta rekvisit bedöms därmed på samma sätt som enligt första stycket punkt 1, vilket innebär att det uppställs krav på osedvanlighet och ett direkt samband mellan penninghälerigärningen och huvudgärningsmannens möjligheter att tillgodogöra sig brottsutbytet (se kap. 2.4.3).

Ansvar enligt andra stycket förutsätter inte direkt uppsåt, utan det är i enlighet med första stycket punkt 1 och 2 tillräckligt med ett indirekt eller eventuellt uppsåt.⁸² I fråga om den subjektiva täckningen i förhållande till otilbörlighetsrekvisitet kan därför lämpligen hänvisas till vad som tidigare sagts under kap. 2.4.2.

---

⁸² Holmquist, m.fl., a.a., s. 9:93 d.

3 Försäkringsbranschen

Försäkringsidén bygger på att kollektivet tillsammans skall skydda den enskilde individen om denne blir utsatt för en skada. Kollektivet utgörs av en gemenskap av personer som hotas av likartade risker. Ibland ser man försäkringsgivaren som en sorts representant för denna gemenskap, som genom sin sakkunskap och överblick har bättre möjligheter än de enskilda skadehotade parterna att konstatera hur stor sannolikheten är för att skada skall inträffa⁸³, samt vilket belopp som behöver inbetalas för att risken skall täckas.⁸⁴

Försäkringsbolagen handhar även själva riskutjämnningen, som sker genom att bolaget ingår ett stort antal avtal med liknande villkor. Vid de flesta avtalen inträffar ingen skada, men i några fall uppstår en förlust, och denna fördelas då genom bidragen från alla dem som ingår i gemenskapen.⁸⁵

Försäkringsskyddet behöver emellertid inte nödvändigtvis avse någon skada utan kan även vara en form av sparande. Detta gäller bl.a. vid vissa typer av livförsäkringar där försäkringstagaren förvärvar t.ex. en rätt till livränta, som skall börja betalas ut när denne uppnår viss ålder, och som sedan utgår under resten av hans livstid.⁸⁶ Osäkerhetsmomentet ligger här i att man inte vet hur länge han kommer att leva.⁸⁷

Ersättning skall inte utgå för skador som enligt avtalet faller utanför försäkringsskyddet. Försäkringstekniska synpunkter spelar därför en viktig roll för försäkringens avgränsning. Åtskilliga motsättningar mellan försäkringsbolag och allmänhet bottnar just i svårigheten för utomstående att förstå de försäkringstekniska överväganden som ligger bakom försäkringsvillkoren.⁸⁸

3.1 Aktuella lagar inom försäkringsbranschen

Inom försäkringsbranschen finns det en del lagar som kan vara bra att känna till. Dessa är främst konsumentförsäkringslagen (1980:38) (KFL), samt lag (1927:77) om avtalsförsäkring (FAL). Skillnaden mellan lagarna är den att KFL endast är tillämplig på ett begränsat antal typer av försäkringar, såsom t.ex. hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, samt

---

⁸³ Sannolikheten för skada räknar försäkringsblagen ut med ledning av vissa fakta om den försäkrade egendomen eller försäkringstagaren själv (Bengtsson, Bertil. *Försäkringsrätt-några huvudlinjer*, Stockholm 1999, s. 23).

⁸⁴ Bengtsson, a.a., s. 22.

⁸⁵ Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*, Stockholm 1959, s. 7.

⁸⁶ Se mer om livförsäkringar i kap. 3.3.1.

⁸⁷ Bengtson, a.a., s. 23.

⁸⁸ Bengtson, a.a., s. 24.

reseförsäkringar, under förutsättning att försäkringstagaren är en enskild konsument.⁸⁹ I vissa särskilda fall, uppräknade i 1 § tredje stycket FAL, kan emellertid även FAL tillämpas när det gäller konsumentförsäkringar.⁹⁰ Andra skillnader är att KFL till skillnad från FAL är mer inriktad på försäkringsgivarens skyldigheter vid skaderegleringen, samt konsumenternas rättsförhållande inom det aktuella området.⁹¹

FAL är indelad i fem avdelningar, i den första avdelningen (1-33 §§) finns de allmänna reglerna om försäkringsavtal, i den andra avdelningen (34-58 §§) de allmänna reglerna gällande skadeförsäkringar, i den tredje avdelningen (59-96 §§) särskilda regler avseende speciella skadeförsäkringar, i den fjärde avdelningen (97-118 §§) regleras livförsäkringar, och i den femte och sista avdelningen (119-124 §§) regleras sjuk- och olycksfallsförsäkringar.

Det finns en del viktiga regler i FAL som rör försäkringstagarens inblandning i försäkringsavtalet, samt i vilken mån ersättningsanspråk i skadefall kan komma att ersättas. I de allmänna reglerna om försäkringsavtal (18-19 §§), och i bestämmelserna som reglerar livförsäkringsärenden (100-100a §§), finns det regler angående hur ett försäkringsfall skall behandlas då försäkringstagaren själv, genom uppsåt eller vårdslöshet, aktivt medverkat till att framkalla den anmälda skadan. Vidare finns det i 21-23 §§ FAL regler om hur skaderegleringen skall ske i de fall försäkringstagaren lämnat oriktiga uppgifter.

Den främsta anledningen till att KFL tillkom i början av 1980-talet var att lagstiftaren ansåg att konsumenterna behövde ett betydligt starkare skydd än vad de hade genom den till stora delar redan då föråldrade FAL.⁹² Således skulle konsumentens intresse av trygghet sättas i förgrunden samt att denne skulle få en starkare ställning gentemot försäkringsbolagen.

I KFL 30-34 §§ finns regler angående nedsättning av försäkringsersättning. Vad som har betydelse för detta är bl.a. om försäkringstagaren enligt lagens 30 § lämnat oriktiga uppgifter vid försäkringens tecknande, eller som om denne själv som stadgas i 32 § uppsåtligt framkallat försäkringsfallet. Även den omständigheten att försäkringstagaren lämnat oriktiga uppgifter vid själva skaderegleringen kan enligt 34 § göra att försäkringsersättningen sätts ned..

---

⁸⁹ Prop. 1979/80:9 s. 28, 30.

⁹⁰ Prop. 1979/80:9 s. 172.

⁹¹ Prop. 1979/80:9 s. 95, 97.

⁹² Prop. 1979/80:9 s. 1.

3.2 Parterna i ett försäkringsförhållande

Parterna i ett försäkringsavtal är försäkringsgivare och försäkringstagare. *Försäkringsgivare* är den som genom ett försäkringsavtal har åtagit sig att vid inträffat försäkringsfall betala ersättning för uppkommen skada eller det överenskomna försäkringsbeloppet, d.v.s. försäkringsbolaget.⁹³ *Försäkringstagare* är den som ingått ett avtal om försäkring med ovanstående försäkringsgivare.⁹⁴ Detta kan vara både privatpersoner eller företag.⁹⁵ Motsvarande partsdefinition finns även i 2 § KFL.

3.3 Olika typer av personförsäkringar

Det finns främst två olika typer av försäkringsavtal som en försäkringstagare kan teckna när det gäller privatförsäkringar; skadeförsäkring och summaförsäkring. När man tecknar en skadeförsäkring innebär detta att den ersättning man enligt försäkringsavtalet kan bli berättigad till vid en eventuell skada beräknas efter den *faktiska förlust* som försäkringstagaren drabbats av. En summaförsäkring däremot är helt oberoende av storleken på den verkliga förlusten, vid denna typ av försäkring utgår istället ett *på förhand avtalat belopp*.⁹⁶

Utöver dessa två typer av försäkringar kan det även förekomma försäkringar som är en blandning av dessa och som kan vara utformade på en rad olika sätt. Detta kan t.ex. förekomma vid sjuk- och olycksfallsförsäkringar, hemförsäkringar, överfallsförsäkringar, samt reseskyddsförsäkringar.⁹⁷

3.3.1 Livförsäkring

Med livförsäkring avses en försäkring där försäkringsbeloppets utbetalning är beroende av den försäkrades liv eller död.⁹⁸ Med utgångspunkt i FAL:s regler kan livförsäkringar civilrättsligt delas in i två huvudtyper; *kapitalförsäkring* och *livränteförsäkring*. FAL:s regler om kapitalförsäkringar är tillämpliga på försäkringar där betalningsskyldigheten är fixerad till ett visst belopp, s.k. summaförsäkringar. Reglerna om livränteförsäkringar är däremot tillämpliga på försäkringar där betalningen

---

⁹³ 2 § första stycket FAL.

⁹⁴ 2 § andra stycket FAL.

⁹⁵ Föreläsningsmaterial från Utredningsenheten på If Skadeförsäkring, 2001.

⁹⁶ Ett typiskt exempel på en sådan försäkring är personförsäkringar.

⁹⁷ Föreläsningsmaterial, a.a.

⁹⁸ Parkheden, Karin. *Försäkring och läkarintyg*, Stockholm 1986, s. 30.

skall fortgå under en viss tid och dessutom är beroende av att en eller flera personer lever.⁹⁹

I skatterättsligt hänseende gäller emellertid en annan indelning. Här skiljer man mellan *kapitalförsäkring* och *pensionsförsäkring*. Det är således fullt möjligt att en försäkring som civilrättsligt klassas som en kapitalförsäkring skatterättsligt är en pensionsförsäkring.¹⁰⁰

3.3.1.1 Kapitalförsäkring

Ur ett skatterättsligt perspektiv är en kapitalförsäkring en försäkring där utfallande belopp är fritt från inkomstskatt samtidigt som försäkringspremien inte är avdragsgill.¹⁰¹

Den vanligaste typen av kapitalförsäkring är den s.k. *sammansatta kapitalförsäkringen*, även kallad blandad liv- och kapitalförsäkring. Vid denna försäkring betalas försäkringsbeloppet ut antingen då den försäkrade dör eller senast då han uppnår viss ålder. Försäkringsformen är särskilt avsedd för att ge täckning för omedelbara utgifter vid ett dödsfall, samt ge de efterlevande möjligheter att ställa om sina liv under en övergångsperiod. Om beloppet däremot utfaller när försäkringstagaren exempelvis fyllt 65 år, kommer försäkringen att tjäna som hjälp vid ålderdomsförsörjningen.¹⁰²

3.3.1.2 Pensionsförsäkring

Pensionsförsäkring används i skattesammanhang som benämning på en försäkring där premien är avdragsgill och utfallande belopp skall beskattas.

En person som tecknar en pensionsförsäkring vill vanligtvis ha en livslång pension, vilket kan uppnås genom livräntor. Många gånger vill försäkringstagaren även ha en garanti för att det under alla omständigheter kommer att utgå belopp under en viss tid, som räknas från hans dödsfall eller senast från pensionsålderns inträde, för att han t.ex. skall kunna ge sina barn en trygg uppväxttid. Av denna anledning har en försäkringsform med livsvarig egenpension och änkepension, samt en garanti att utbetalning skall fortgå under en period av tjugo år (eventuellt kortare tid) vunnit stor utbredning. Denna försäkringsform, som således är en kombination av en typisk livränteförsäkring och en dödsfallsförsäkring, brukar benämnas *individuell pensionsförsäkring*.¹⁰³ Det är dock viktigt att komma ihåg att

---

⁹⁹ Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*, andra omarbetade upplagan, faksimilupplaga, Stockholm 1994, s. 522.

¹⁰⁰ Hellner, (1994) a.a., s. 523.

¹⁰¹ Emtesjö, Göran. m.fl., *Personförsäkring*, Nyköping 1998, s. 38.

¹⁰² Hellner, (1994) a.a., s. 520.

¹⁰³ Hellner, (1994) a.a., s. 521.

detta bara är ett av många sätt att utforma en försäkring med pensionsändamål på.

3.3.2 Sjuk- och olycksfallsförsäkring

Offentliga försäkringar som bl.a. den allmänna sjukförsäkringen, folkpensionen, den allmänna tilläggspensionen, samt yrkesskadeförsäkringen täcker de mest trängande behoven av ersättning vid förlorad hälsa. Många arbetstagare har dessutom, genom sina anställningsvillkor, ett visst skydd från arbetsgivaren vid sjukdom. Den privata sjuk- och olycksfallsförsäkringen fungerar emellertid som ett komplement till dessa skydd.¹⁰⁴

Huvudsyftet med en olycksfallsförsäkring är att den ska lämna ersättning för de ekonomiska förluster som uppstår vid en olycksfallsskada. Sådana ekonomiska förluster kan vara direkta kostnader i form av t.ex. behandlings- och resekostnader. Det kan även, vid svårare skador som leder till bestående besvär, vara kostnader för omställning, såsom t.ex. anpassning av bostad, förändring av fritids- och hobbyverksamhet etc. Är skadan så svår att arbetsförmågan förloras eller nedsätts betydligt uppstår också framtida inkomstförluster. Förlusternas storlek är naturligtvis beroende på vilka yrkes- och inkomstförhållanden personen ifråga hade innan skadans inträffande.¹⁰⁵

Sjukförsäkringen ger en månatlig utbetalning av avtalat sjukförsäkringsbelopp samt premiefrielse vid övergående eller bestående arbetsoförmåga som beror på sjukdom eller olycksfallsskada.¹⁰⁶ Utbetalningarna börjar när arbetsförmågan varat en viss tid, vanligtvis mellan en och tre månader, och fortgår längst till en förutbestämd slutålder, vanligen 65 år. Det kan också vara så att utbetalningarna börjar först när den försäkrade blir berättigad till sjukbidrag eller förtidspension från en allmän försäkring.¹⁰⁷

Sjuk- och olycksfallsförsäkring intar ett mellanting mellan skadeförsäkring och livförsäkring. Den liknar skadeförsäkringen, men skiljer sig från livförsäkringen genom att rätt till ersättning förutsätter att den försäkrade råkar ut för en skada, d.v.s. olycksfall eller sjukdom. Då försäkringsersättningarna vid dessa typer av försäkringar främst utgår i form av fixerade summor kan de som tidigare nämnts till övervägande del klassas som summaförsäkringar.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Hellner, (1994) a.a., s. 483.

¹⁰⁵ Emtesjö, a.a., s. 20.

¹⁰⁶ I regel krävs minst 50- procentig arbetsoförmåga för att ersättning skall utgå (Parkheden, a.a., s. 32).

¹⁰⁷ Parkheden, a.a., s. 32.

¹⁰⁸ Hellner, (1994) a.a., s. 485.

3.4 Brott inom försäkringsbranschen

Försäkringsbranschen har sedan lång tid tillbaka har varit måltavla för olika typer av kriminell verksamhet. Den vanligaste typen av brott har framförallt varit, och är fortfarande idag, försäkringsbedrägerier.

Trots att försäkringsbedrägeri är ett brott som begås i syfte att bereda gärningsmannen ekonomisk vinning, samt ofta rör sig om betydande summor, är det sällan att detta brott räknas till den ekonomiska brottsligheten. Antalet bedrägerier inom försäkringsbranschen är idag oerhört många, bara i Sverige uppskattas antalet att uppgå till ca. 100 000 brott årligen.¹⁰⁹

Man har uppmärksammat att den planerade och systematiska ekonomiska brottsligheten förekommer även inom försäkringsbranschen. Detta gör att försäkringsbedrägerier ofta utgör en del i mer eller mindre organiserade grupperns brottsliga verksamhet.¹¹⁰ Vi kommer i det följande att kort beröra grunderna för bedrägeribrotten.

3.4.1 Bedrägeribrottet

Bedrägeribrottet regleras i BrB 9:1 som stadgar:

”Den som medelst *vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet*, som innebär *vinning för gärningsmannen* och *skada för den vilseledde* eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri till fängelse i högst två år.”

För att det skall vara fråga om ett bedrägeribrott måste således tre rekvisit vara uppfyllda. För det första finns ett krav på *vilseledande* från gärningsmannens sida. För det andra skall detta vilseledande leda till att den vilseledde antingen *företar en handling eller underlåter* detta, och för det tredje skall gärningen innebära *ekonomisk vinning för gärningsmannen*, samt *skada för den vilseledde*, eller någon som trätt i dennes ställe.

3.4.1.1 Vilseledandet

I fråga om kravet på *vilseledande* är det alltid en fysisk person som skall ha blivit vilseledd. På något sätt skall gärningsmannen ha lyckats påverka denne till att få en felaktig uppfattning avseende den aktuella situationen. Det finns inget krav på att gärningsmannen uttryckligen skall ha uttalat

---

¹⁰⁹ Holmgren, Gunnar. ”Försäkringsbedrägeri”, s. 391, i Leif Appelgren & Hans Sjögren (red), *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*, Smedjebacken 2001.

¹¹⁰ Holmgren, a.a., s. 395.

något för att göra denna påverkan möjlig, utan det räcker med att han handlat på ett sätt som bidragit till att den andre personen blivit vilseledd. Det viktiga är alltså inte själva sättet som gärningsmannen använder sig av för att vilseleda, utan tyngdpunkten ligger på att någon faktiskt skall ha blivit vilseledd.¹¹¹

Det finns inga gränser för det ifrågavarande objektet för vilseledandet eller karaktären av den handling eller underlåtenhet som den vilseledda förmås till. T.ex. så kan en försäkringstagare vilseleda sitt försäkringsbolag både vad gäller den försäkrade egendomens existens eller dess värde.¹¹²

3.4.1.2 Handling eller underlåtenhet

När det gäller kravet på att den vilseledda skall ha utfört en handling eller underlåtit att handla, krävs det att det finns ett kausalsamband mellan detta och det tidigare vilseledandet. Själva vilseledandet skall alltså ha haft en avgörande inverkan på handlingen eller underlåtelsen.¹¹³ Eftersom kausalsambandet binder samman själva vilseledandet och handlingen, eller underlåtelsen, gäller samma krav ifråga om uppsåtet för de båda rekvisiten, d.v.s. båda skall täckas av gärningsmannens uppsåt. Alla tre uppsåtsformerna omfattas, d.v.s. det kan vara fråga om antingen direkt, indirekt eller eventuellt uppsåt.¹¹⁴

3.4.1.3 Ekonomisk vinning och skada

Det tredje och sista kravet som skall vara uppfyllt för att bedrägeri skall anses föreligga gäller det faktum att den vilseledda personens handling eller underlåtenhet skall ha inneburit vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledda, d.v.s. vinningen respektive skadan skall vara en omedelbar effekt av gärningen. När det skall avgöras om gärningen inneburit skada eller inte för den vilseledda, görs denna bedömning med hjälp av hur situationen såg ut vid tidpunkten för den företagna handlingen eller underlåtenheten.

När det gäller den skada som den vilseledda drabbas av omfattas även den som trätt i dennes ställe. Detta innebär att bestämmelsen är tillämplig även om den vilseledda inte själv kan sägas direkt drabbas av skadan utan det företag som denne företräder.¹¹⁵

---

¹¹¹ Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne. *Brott och straff i affärslivet- en lärobok för ekonomer*, Uppsala 2000, s. 42.

¹¹² Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 41.

¹¹³ Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 45.

¹¹⁴ Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 49.

¹¹⁵ Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 46ff.

Detta sistnämnda rekvisit avseende gärningsmannens vinning och den vilseleddes skada skall för ansvar täckas av gärningsmannens uppsåt, detta uppsåt kan vara antingen ett direkt, indirekt eller eventuellt uppsåt.¹¹⁶

3.4.1.4 Grovt bedrägeri

Den typ av bedrägeri som beskrivits ovan är normalgraden av bedrägeri. I BrB 9:3 finns det däremot regler om svårare fall av bedrägeri, s.k. *grovt bedrägeri*.

Förutsättningarna för det grova brottet är detsamma som för normalgraden. Det finns emellertid en del omständigheter som avgör huruvida brottet är att anse som grovt eller inte. Dessa är bl.a. vilken skada, kränkning, samt fara som brottet anses ha medfört. Det kan vid bedömningen dessutom vara av betydelse om gärningsmannen t.ex. missbrukat allmänt förtroende, använt sig av falska handlingar, vilseledande bokföring, om gärningen varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde, eller inneburit synnerligen kännbar skada. Vid avgörandet görs en helhetsbedömning av alla de omständigheter som föreligger vid det ifrågavarande fallet.¹¹⁷

3.5 Problematiken kring försäkringsbedrägerier

Det finns främst två olika sätt att begå ett försäkringsbedrägeri på. Dels kan det ske genom ett s.k. *primärbrott*, och dels genom ett s.k. *sekundärbrott*. Med primärbrott menas då en försäkringstagare hittar på en skada och anmäler denna till försäkringsbolaget i syfte att få ut ersättning. Vid sekundärbrott har däremot en faktisk skada inträffat, men försäkringstagaren överdriver denna för att få ut högre ersättning än vad han egentligen är berättigad till. Av de båda brottstyperna är sekundärbrotten mest vanliga, medan primärbrotten däremot i regel har högre ersättningskrav.¹¹⁸

Det har genom olika utredningar visat sig att bedrägeribrotten sker vid vissa särskilda tillfällen som t.ex. vid:

- *försäkringens tecknande* genom att försäkringstagaren lämnar oriktiga uppgifter avseende inkomst, tidigare sjukdomar och kroppsliga defekter,
- *skada* genom att den anmälda skadan är arrangerad eller att den har förvärrats eller överdrivs,
- *uppgörelse/utbetalning av försäkringsersättning* genom att försäkringstagaren lämnar oriktiga uppgifter eller falska intyg om

---

¹¹⁶ Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 49.

¹¹⁷ Leijonhufvud, mfl., a.a., s. 52.

¹¹⁸ Holmgren, a.a., s. 392.

hur mycket denne förlorat/kommer att förlora i inkomst pga. den inträffade skadan, samt att upplysningar om förändrade inkomstförhållanden och förändrad arbetsförmåga undanhålls försäkringsbolaget.¹¹⁹

Det är även vanligt att ett olycks- eller sjukfall anmäls strax efter att försäkringstagaren höjt sin försäkringspremie. Som exempel kan nämnas att en person under 1994 och -95 tecknade 12 olika sjuk-, olycksfalls- och pensionsförsäkringar i 8 olika försäkringsbolag. Efter en tid anmäldes ett flertal olika skadefall som skulle ha gett personen en försäkringsersättning på totalt 15 000 000 kr.¹²⁰

3.6 Brottsbekämpningen inom försäkringsbranschen

För närvarande ligger det yttersta ansvaret för brottsbekämpningen på försäkringsbolagen själva, vilket gör att detta arbete blir en del av försäkringsbolagens organisation. Anledningen till att ansvaret numera ligger på försäkringsbolagen är att brotten inom denna bransch inte är prioriterade varken hos polis eller åklagare, vilket främst beror på deras knappa resurser.¹²¹

Tillvägagångssätten för brottsbekämpningen inom försäkringsbranschen behöver hela tiden förnyas då brottsligheten ständigt finner nya vägar. En av idéerna har sedan länge varit att upprätta ett informationsregister, vilket först nu i år har blivit verklighet. Registret innehåller information angående anmälda skador, såsom uppgifter om försäkringstyp, skadetyper, datum, försäkrade bolag, samt handläggande tjänsteman. Dessa uppgifter blir endast tillgängliga då en ny skada registreras, och inte i samband med att en försäkring tecknas. Detta register kommer troligtvis att i hög grad underlätta och snabba på utredningsarbetet i olika ärenden.¹²²

Efter att ha tagit del av föregående framställning ser vi att brott såsom försäkringsbedrägerier är ytterst vanliga inom försäkringsbranschen. Detta är numera emellertid inte det enda hot som försäkringsbolagen står inför utan man har även uppmärksammat en trend där försäkringsbolagen i stor utsträckning även utnyttjas till att tvätta pengar. Hur detta sker i praktiken, samt hur försäkringsbolagen försöker förhindra att de utnyttjas i detta syfte är det vi i det följande kommer att gå närmare in på.

---

¹¹⁹ Holmgren, a.a., s. 392.

¹²⁰ Rönndahl, Ulf. *Verksamhetsberättelse*, Utredningsenheten, Malmö 1999.

¹²¹ Holmgren, a.a., s. 393.

¹²² Samtal med Ulf Rönndahl, 31/5 –2001.

Eftersom en försäkring ofta är det enda medel som kan kompensera en enskild som drabbats av en skada, är det viktigt att i så stor utsträckning som möjligt försöka avvärja angrepp mot detta trygghetssystem.¹²³

---

¹²³ Holmgren, a.a., s. 391.

4 Olika metoder för penningtvätt

4.1 Penningtvättens tre steg

Det finns många olika metoder att tvätta pengar. I grund och botten handlar det emellertid om att pengar som är åtkomna genom brott skall placeras in i det finansiella systemet på ett sådant sätt att deras brottsliga ursprung döljs, och det ser ut som om de härrör från legala transaktioner.¹²⁴ Vilken metod som lämpligen bör användas i det specifika fallet är beroende av ett flertal olika faktorer, såsom t.ex. den lokala situationen, hur lagstiftningen ser ut, samt vilka kontrollerande myndigheter det finns i landet ifråga. Oberoende av vilken metod som väljs kan man emellertid oftast dela in genomförandet i tre olika faser; placering, skiktning och integrering.¹²⁵ Vi kommer i det följande att redogöra för innebörden av de olika stegen, samt ge ett par enkla exempel på hur ifrågavarande steg kan gå till i praktiken.

4.1.1 Placering

Det första steget är placeringen, som innebär att pengarna förs in i det legala ekonomiska systemet genom att deponeras i exempelvis en bank, eller som sker i allt större utsträckning nu på senare år, i olika typer av finansiella institut som t.ex. växlingskontor.¹²⁶ På detta sätt transformeras de olagliga tillgångarna från kontantform till ett tillgodohavande eller motsvarande. Pengarna kan också transporteras utomlands för att placeras i utländska finansinstitut eller för inköp av gods, som normalt anses utgöra en stabil investering, t.ex. konst, ädelstenar och antikviteter. Den dyrbara egendomen kan sedan avyttras och på så sätt har penningtvättaren skapat sig en legitim förklaring till varför han disponerar över en viss summa pengar.¹²⁷

Placeringsmomentet räknas i många fall som den svåra delen av penningtvätten. Detta beror på att innehav av stora kontantbelopp i regel väcker uppmärksamhet, vilket kan få till följd att banken anmäler transaktionen till myndigheterna med stöd av de regler om anmälan av misstänkt penningtvätt som beskrivits ovan i kap. 1. Det är i de flesta länder i likhet med Sverige, i princip omöjligt att deponera stora belopp utan att myndigheternas kontrollsystem slår till. Detta har lett till att penningtvättarna ofta använder sig av den s.k. "smurfingmetoden", som innebär att man delar upp insättningarna i många småbelopp, som sedan

---

¹²⁴ Ds 1997:51 s. 127.

¹²⁵ Magnusson, a.a., s. 123.

¹²⁶ FATF- IX *Report on Money Laundering Typologies*, s. 1, punkt 4.

¹²⁷ Rönndahl, Ulf. *Penningtvätt- ett hot mot försäkringsbranschen?*, Nordisk Försäkringstidskrift, nr 1/2001, s. 77.

placeras på olika institut och av olika personer.¹²⁸ Förfaringsättet gör att de av myndigheterna begärda rapporteringarna aldrig aktiveras. En annan mycket vanligt metod för att undvika problemen med rapportering är att finansinstitutets anställda finns med på penningtvättarnas avlöningslista.¹²⁹

4.1.2 Skiktning

När pengarna är transformerade till andra tillgångar kommer nästa steg-skiktningen. Penningtvättarens mål är här att skapa en distansering mellan pengarna och den brottsliga verksamheten. Tanken är att fördela transaktionerna i så komplexa nät att sambandet mellan pengarna och det sätt på vilket de förvärvats blir svårare, eller helst omöjligt att spåra.¹³⁰ Ett typiskt sätt att skikta pengar på är att flytta dem fram och tillbaka mellan utländska banker, eller på andra sätt låta pengarna på elektronisk väg "studsas" så många gånger att det till slut blir omöjligt att följa upp varifrån pengarna ursprungligen kommer.¹³¹

4.1.3 Integrering

Det slutliga steget i penningtvättsprocessen är att få pengarna helt integrerade i det ekonomiska systemet. För detta krävs att penningtvättaren skapat en trovärdig och legitim förklaring till hur han åtkommit pengarna, så att han sedan öppet kan investera dem i den legala ekonomin.¹³² En enkel metod för detta är att flytta pengar på elektronisk väg från en bank som ligger under penningtvättarnas kontroll till en laglig bank. En annan möjlighet är att ett företag falskeligen övervärderar sin export och/eller undervärderar sin import och på så sätt flyttar pengarna från ett företag och land till ett annat.¹³³

Den mest effektiva metoden att tvätta pengar är dock att skatta för dem. Har pengarna väl kommit in i skattesystemet krävs det en hel del för att ett lands skattemyndigheter ska påstå att pengarna härrör från brottslig verksamhet. Detta får till följd att många företag är beredda att betala mellan 20-30 % skatt på de brottspengar de tvättat och gjort helt legitima.¹³⁴

---

¹²⁸ Se närmare om "smurfing" i kap. 4.2.7, aktuella trender inom penningtvätten.

¹²⁹ Rönndahl, (2001) a.a., s. 77.

¹³⁰ Örnemark Hansen, a.a., s. 37.

¹³¹ Rönndahl, (2001) a.a., s. 78.

¹³² Ds 1997:51 s. 128f.

¹³³ Rönndahl, (2001) a.a., s. 78.

¹³⁴ Rönndahl, (2001) a.a., s. 78.

4.2 Aktuella trender inom penningtvätten

Det går trender i allt, så även i penningtvättsmetoder. Anledningen till att vissa metoder används alltmer, medan andra i princip håller på att försvinna är att förutsättningarna för att tvätta pengar hela tiden förändras. Problemet med penningtvätt har på senare år börjat att uppmärksammas i allt fler länder. Detta har lett till att ett flertal internationella initiativ tagits i syfte att förstärka insatserna mot penningtvätt, t.ex. bildandet av FATF.¹³⁵ De gemensamma satsningarna har på många håll resulterat i skärpt lagstiftning på området, vilket får till följd att penningtvättarna hela tiden måste hitta nya vägar att slussa in sina pengar i det ekonomiska systemet. I följande avsnitt kommer vi att ta upp en del av de nya trender som kunnat skönjas på området, men även en del traditionella metoder som visat stå sig än idag kommer att beröras.

4.2.1 Banker och växlingskontor

Enligt de rapporter som FATF sammanställer årligen kan konstateras att det inte dykt upp några helt nya fenomen i fråga om penningtvätt under de senaste åren, men att däremot redan kända metoder justeras kontinuerligt.¹³⁶ Det vanligaste sättet att förflytta och placera kontanta medel är att sätta in dem på en bank. Medlen kan där omsättas till resecheckar, värdepapper etc. Penningtvättaren kan också använda banken för att på elektronisk väg föra över pengar utomlands. Detta går till så att penningbeloppen ofta sprids på olika konton för att inte väcka uppmärksamhet. Utifrån dessa konton kan pengarna sedan förflyttas utomlands med hjälp av dataöverföringar.¹³⁷

Även om banker fortfarande är en mycket viktig kanal för penningtvätt börjar som sagt en allt större del av penningtvätten successivt att ske också genom andra finansiella institut, t.ex. växlingskontor. Här kan svarta pengar i "udda" valutor anonymt växlas till valutor som är mer användbara vid de fortsatta transaktionerna under penningtvättsförfarandet. Detta har gjort att metoden ofta används när penningtvättaren vill "förstora" sina sedlar, vilket framförallt är aktuellt då pengarna härrör från narkotikaförsäljning, eftersom detta inbringar en stor mängd sedlar i mindre valörer.¹³⁸ Anonymiteten och den bristfälliga dokumentationen i samband med växlingen försvårar också möjligheterna för myndigheter att följa en transaktionskedja bakåt, förbi en penningtvättsväxling.¹³⁹

---

¹³⁵ Se kap. 2.2.3.

¹³⁶ FATF- VII *Report on Money Laundering Typologies*, FATF- IX, a.a.

¹³⁷ Magnusson, a.a., s. 123.

¹³⁸ Magnusson, a.a., s. 127.

¹³⁹ Ds 1997:51 s. 130, FATF- IX, a.a., s. 6, punkt 30.

4.2.2 Aktiemäklare

Ett yrke som kommit att utnyttjas allt mer i penningtvättssyften är aktiemäklare. Detta beror på att de i de flesta länder har möjlighet att ha s.k. investeringskonton för sina aktiekunder, vilket gör att de kan ha stora summor på sina konton utan att någon inom bankväsendet finner detta anmärkningsvärt. På samma sätt kan aktiemäklaren legitimera vinster åt penningtvättaren genom att investera dennes pengar i olika officiella värdepapper. Många gånger fungerar aktiemäklaren även som kontaktperson mellan penningtvättare och internationella bankorgan och personer.¹⁴⁰

Även kanaler helt utanför de finansiella systemen har börjat få betydelse i penningtvättssammanhang. Detta har sin grund i att banker och andra finansiella institut alltmer involveras i kampen mot penningtvätt genom nationell penningtvättslagstiftning. Bl.a. har växlingskontoren i flertal länder blivit föremål för en ökad offentlig kontroll, vilket på sina håll uppges ha lett till en viss nedgång av dess betydelse för penningtvätt.¹⁴¹

4.2.3 Advokater, fastighetsmäklare och andra aktörer inom den icke-finansiella sektorn

Ett flertal FATF- medlemmar har uppmärksammat fall där advokater varit inblandade i omfattande penningtvättshärvor. I ett av medlemsländerna hade en framstående advokat utfört tjänster åt ett flertal penningtvättare. En av advokatens klienter, som åtkommit 80 miljoner dollar genom ett försäkringsbedrägeri, hade låtit advokaten föra över pengarna till finansiella institut i länder med ingen eller väldigt bristfällig kontroll avseende penningtvättstransaktioner. Advokaten lät först öppna ett flertal konton i olika banker under falska namn på personer eller bolag. Därefter placerades de illegala medlen i form av kontanter eller checkar i banker i medlemslandet och fördes sedan över till advokatens olika konton utomlands.¹⁴²

Ett flertal fall av penningtvätt har också upptäckts inom fastighetsmäklarbranschen. Detta är dock inget nytt fenomen utan tvätta pengar genom att investera illegala medel i fastigheter är en gammal beprövad metod. Ett sätt är t.ex. att köpa och sälja fastigheter under falskt namn.¹⁴³

Vad gäller nyttjande av konst i syfte att tvätta pengar kan nämnas ett fall där en ekonomisk bedragare gjorde ett av sina företag tillgängligt för en person

---

¹⁴⁰ Magnusson, a.a., s. 126.

¹⁴¹ Ds 1997:51 s. 130.

¹⁴² FATF- IX , a.a., s. 8, punkt 46.

¹⁴³ FATF- IX , a.a., s. 11, punkt 59-60.

som tvättade pengar i mycket stor skala. Penningtvättaren gjorde kontinuerliga penningförsändelser av kontanter till bedragaren som satte in dem på företagets konto. Pengarna transfererades därefter direkt till olika företagskonton i Monaco, konton där penningtvättaren själv stod som innehavare. Anledningen till överföringarna uppgavs vara köp av målningar gjorda av den berömde konstnären Goya. Målningarna var i själva verket förfälskningar som dessutom aldrig avsågs att levereras. Delbetalningarna uppgick i regel till ca. 1 miljon dollar, vilket innebär att denna teknik kan användas till att tvätta oerhört stora summor pengar.¹⁴⁴

Andra aktörer som också verkar utanför de finansiella institutens område, och som utnyttjas i allt större utsträckning vid penningtvätt, är enligt FATF revisorer, finansrådgivare och notarier.¹⁴⁵

4.2.4 Kasinon och annan spelverksamhet

Inom denna icke-finansiella sektor sker det otaliga penningtvättstransaktioner varje dag. Bl.a. har det till FATF kommit in rapporter angående den ökade användningen av hasardspel, lotterier och hästkapplöpningar i samband med penningtvätt.¹⁴⁶ Anledningen är att dessa verksamheter, med hänsyn till de stora summor kontanter som där byter ägare, erbjuder oändliga möjligheter att tvätta pengar.

När det gäller kasinon används dessa framförallt i det första steget av penningtvätten, d.v.s. för att omvandla de brottsligt förvärvade pengarna från kontantform till någon form av tillgodohavande. I praktiken går detta till så att penningtvättaren växlar in kontanter mot jetonger och löser sedan in dessa mot en check utställd av kasinot. Då det inte någonstans dokumenteras hur mycket gästerna på ett kasino växlar in, är det bara för penningtvättaren att hävda att han vunnit alla pengarna. Checken från kasinot fungerar därmed som ett alldeles utmärkt bevis på att pengarna har förvärvats på ett legitimt sätt.

För att göra det än mer svårt att spåra pengarnas brottsliga ursprung kan penningtvättaren använda sig av ett kasino som är etablerat i ett flertal olika länder. Istället för att då lösa in jetongerna på samma kasino där de gavs ut, uppger penningtvättaren att han ska resa till ett av de länder där kasinot är etablerat och att han vill få sin kredit överflyttad dit. Därefter löser han in sin kredit mot en check utställd från detta kasinot istället, och en ytterligare distansering har således skett.¹⁴⁷

Förutom kasinon har, som tidigare nämdes, även hasardspel, lotterier och hästkapplöpningar börjat att användas av penningtvättare i allt större

---

¹⁴⁴ FATF- IX, a.a., s. 10, punkt 63.

¹⁴⁵ FATF- IX, a.a., s. 8f, punkt 43-51.

¹⁴⁶ FATF- IX, a.a., s. 10, punkt 54.

¹⁴⁷ FATF- IX, a.a., s. 10, punkt 55.

utsträckning. En metod som främst förekommer i samband med hästkapplöpningar går till så att penningtvättaren satsar de pengar han vill tvätta, men på ett sådant sätt att han är tämligen säker på att i slutändan vinna tillbaka mer eller mindre hela sin insats. Istället för de svarta pengar han satsat får penningtvättaren nu tillbaka sin insats i form av checkar utfärdade av vadhållningsbyrån, vilket ger honom en legitim anledning till varför han innehar en så stor summa pengar.¹⁴⁸

Ett annat sätt att utnyttja de allmänna lotterierna eller travtävlingarna är att köpa vinstkuponger. Penningtvättaren erbjuder den verkliga vinnaren vinstpengarna plus 10-15 procent extra av vinsten, därefter löser han in pengarna och erhåller legitima vinstpengar, som han även betalar skatt på.¹⁴⁹

4.2.5 Inköp av företag

En annan metod att tvätta pengar på är att köpa upp företag som t.ex. restauranger, pizzerior, biltvättar eller andra typer av rörelser där det är lätt att dölja det exakta antalet tjänster eller varor som omsätts kontant under en period.¹⁵⁰ Om de brottsligt åtkomna pengarna investeras i de lagliga företagen, kan penningtvättaren genom att överdriva den egna försäljningen redovisa pengarna som legitima inkomster.¹⁵¹

4.2.6 Smuggling

Det vanligaste sättet att föra ut pengar ur ett land är fortfarande genom smuggling. I praktiken handlar det i många fall om att helt enkelt bära med sig en väska full med kontanter vid resa från ett land till ett annat, ett förfarande som kommit att underlättas genom avvecklingen av valutaregleringen och gränskontrollerna inom EU.¹⁵²

Arbetet utförs vanligtvis av professionella kurirer på sätt som utvecklats ur metoderna för smuggling av bl.a. narkotika. Kurirerna kan ha pengarna gömda i väskor eller, då det gäller stora valörer, i sedeljackor fastspända på kroppen under sina vanliga kläder. De använder oftast reguljärflyg, men utnyttjar ibland även privata flygplan, fartyg, bilar, och allmänna transportmedel. Pengarna kan också föras ut genom postsystemet eller genom att man gömmer dem i olika typer av sändningar med exempelvis videospel, TV-apparater eller stoppade mjuka leksaker. Syftet är att de

---

¹⁴⁸ FATF- VII, a.a., s. 9, punkt 56.

¹⁴⁹ Magnusson, a.a., 125.

¹⁵⁰ Ett bra exempel på detta är de restauranger, pizzerior och nattklubbar som på senare tid har avslöjats i USA som varande regelrätta penningtvättsstationer (Rönndahl, (2001) a.a., s. 78).

¹⁵¹ Magnusson, a.a., s. 127, Rönndahl, (2001) a.a., s. 78.

¹⁵² Örnemark Hansen, a.a., s. 38.

smugglade medlen fysiskt ska transporteras till annat land, företrädesvis ett skatteparadis med hårda banksekretesslagar.¹⁵³ Som exempel på hur pass vanligt det är att smuggla pengar på detta sätt kan nämnas att polisen vid Hongkongs internationella flygplats i slutet av 1997, vid en kontroll av alla passagerare som lämnade landet under en dag, hittade 48 personer med minst 250.000 dollar i sitt handbagage. Sammanlagt var det ca. 15 miljoner USD som i flygpasagerarnas handbagage lämnade Hongkong under en dag.¹⁵⁴

4.2.7 “Smurfing”

I länders nationella lagstiftning finns ofta en bestämmelse om att banker och andra finansiella institut ska rapportera transaktioner över ett visst gränobelopp till behörig myndighet.¹⁵⁵ För att undvika att de av myndigheterna begärda rapporteringarna skall komma igång delar man därför upp penningtvätten i många mindre insättningar som var och en understiger detta belopp, s.k. smurfing”.¹⁵⁶

Termen “smurfing” kommer ursprungligen från en amerikansk utredning som utfördes i Florida. Utredningen visar att kriminella organisationer i stor utsträckning anställer en mängd personer- ”smurfar”- vars enda uppgift är att genomföra insättningar av pengar på en mängd skilda bankkonton.¹⁵⁷ Smurfarna sätter in en summa kontanter som underskrider 10.000 dollar. Anledningen till att de håller sig under denna summa är för att undvika Currency Transaction Report (CTR), vilket är den form av rapport som banker och finansinstitut måste fylla i och skicka vidare till amerikanska skatteverket, IRS (International Revenue Service), vid varje kontanttransaktion som överskrider 10.000 dollar i kontanter. Metoden används främst till att omvandla kontanter, efter framförallt narkotikahandel, till lätthanterliga valörer eller värdepapper.¹⁵⁸

4.3 Penningtvätt inom försäkringsbranschen - studie av olika modus operandi

Ett område som har kommit att få ökad betydelse som instrument för penningtvätt är försäkringsbranschen. I en del FATF- länder har det t.ex. nyligen upptäckts stora penningtvättshärvor där penningtvättarna använt sig bl.a. av engångsbetalda försäkringar¹⁵⁹. De använda metoderna visar sig

---

¹⁵³ Magnusson, a.a., s. 124.

¹⁵⁴ Magnusson, a.a., s. 125.

¹⁵⁵ Jmf. 9§ PTL.

¹⁵⁶ Ds 1997:51 s. 130.

¹⁵⁷ Örnemark Hansen, a.a., s. 39.

¹⁵⁸ Magnusson, a.a., s. 126f.

¹⁵⁹ Dessa försäkringar är upplagda på så sätt att försäkringstagaren endast behöver betala in en enda premie varefter försäkringen gäller en viss tid, ett eller flera år.

vara långsamma, men svårare att upptäcka och används därför för att tvätta pengar på längre sikt, vilket ger penningtvättaren en större säkerhet.¹⁶⁰ Komplexiteten i penningtvättsmetoderna gör att det finns ett stort behov av vidare forskning inom detta område. Följande illustrationer är därför ägnade att på ett överskådligt sätt belysa en del av de tillvägagångssätt som används för att tvätta pengar via ett försäkringsbolag.

---

¹⁶⁰ FATF- IX, a.a., s. 1, punkt 5.

Personförsäkring modell I

Den s.k. "smurfingmetoden" används för att rapporteringsplikten från bolagen inte skall ske till myndigheterna.

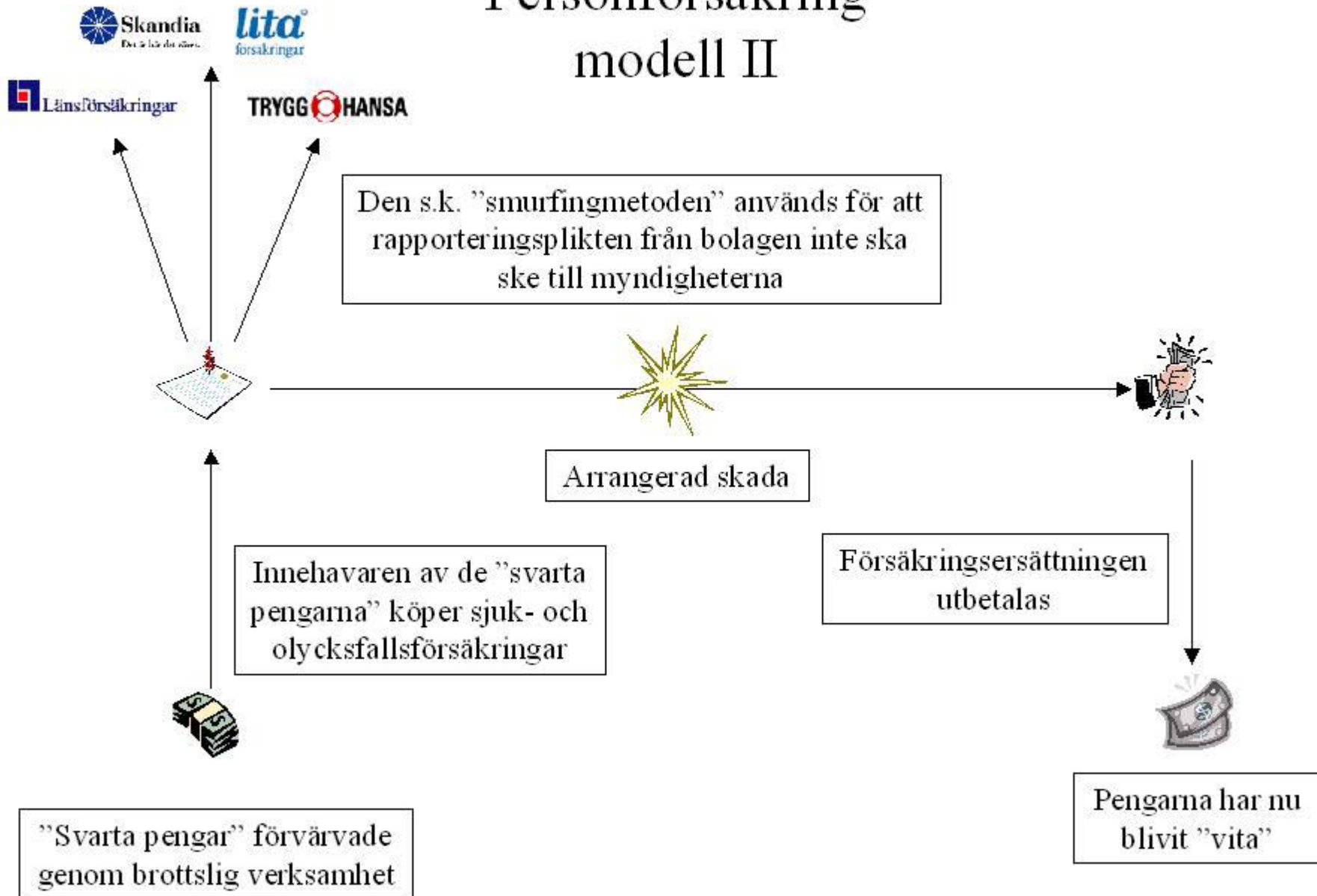
Innehavaren av de "svarta pengarna" köper pensions- och kapitalförsäkringar

"Svarta pengar" förvärvade genom brottslig verksamhet

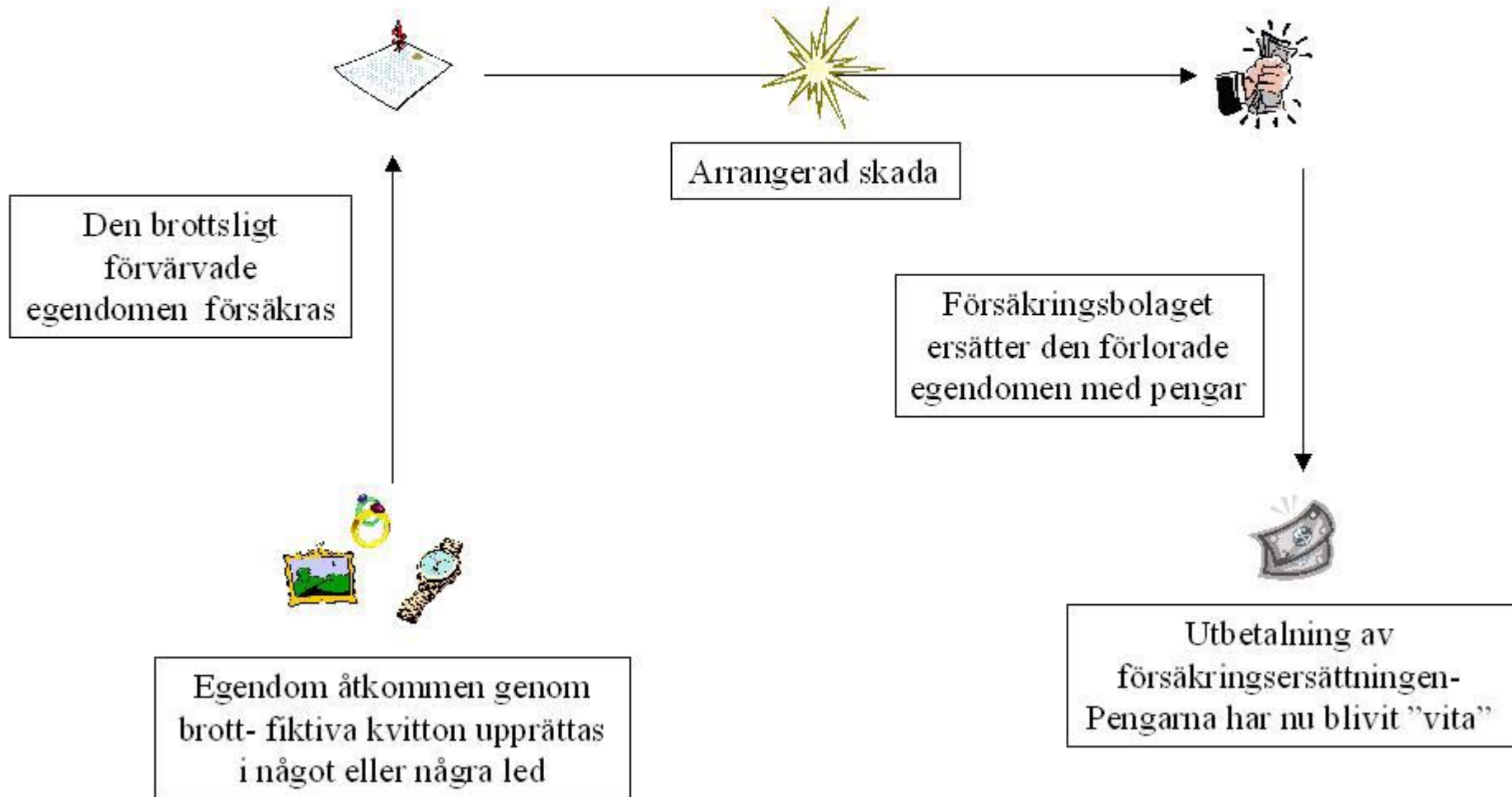
Försäkringsavtalet innebär att insatt kapital + avkastning ska "portioneras ut" enligt önskemål från kunden

Utbetalning från kapital- och pensionsförsäkringen- Pengarna har nu blivit "vita"

Personförsäkring modell II

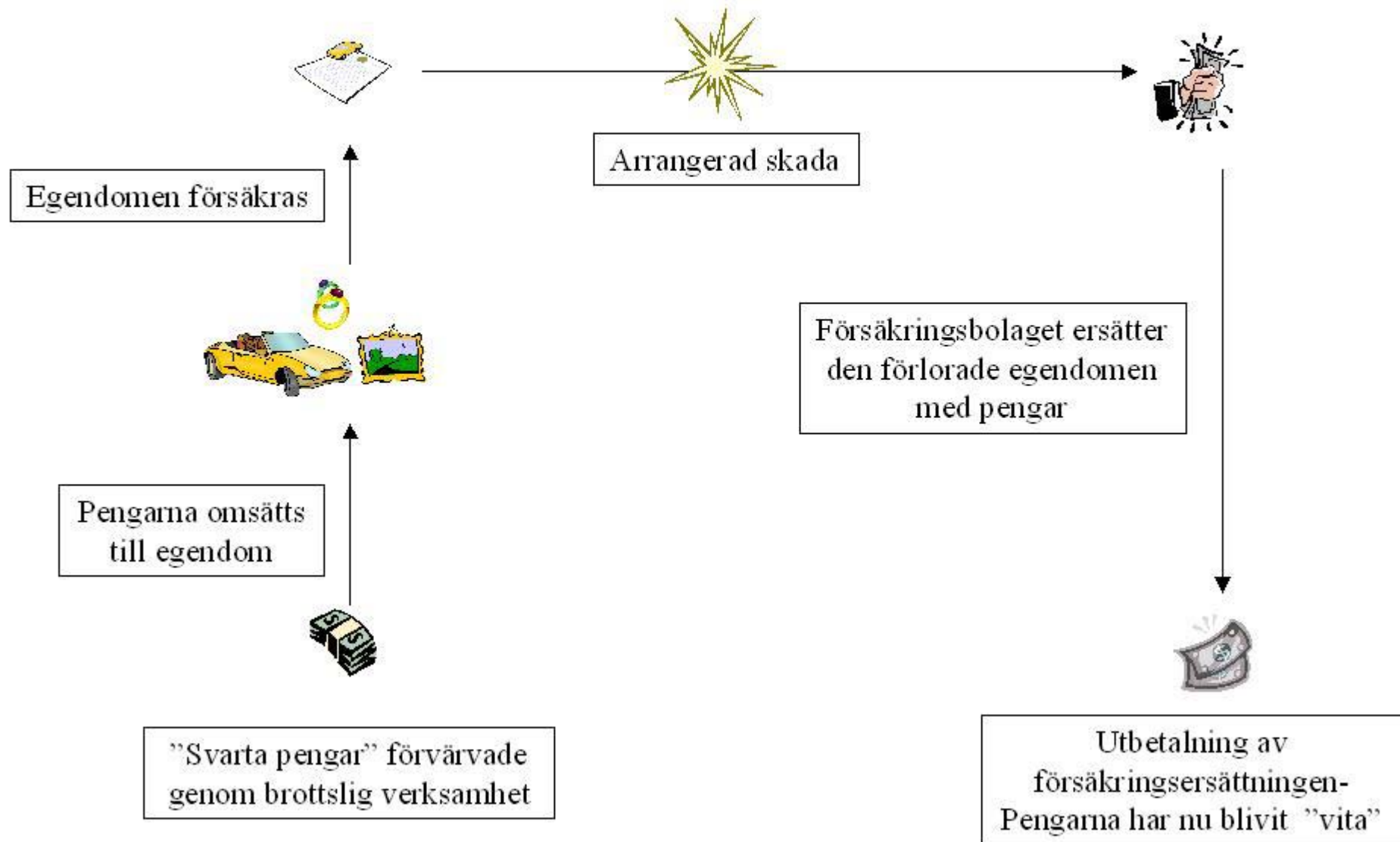

Privat skadeförsäkring modell I

Privat skadeförsäkring modell II

Privat skadeförsäkring Modell III

Egendomens faktiska ägare kan inte officiellt stå som ägare till egendomen- saknar legala intäkter

En bulvan blir officiellt ägare till egendomen och tecknar avtal med försäkringsbolaget

Arrangerad skada

Försäkringsbolaget ersätter den förlorade egendomen med pengar. Utbetalningen sker till bulvanen

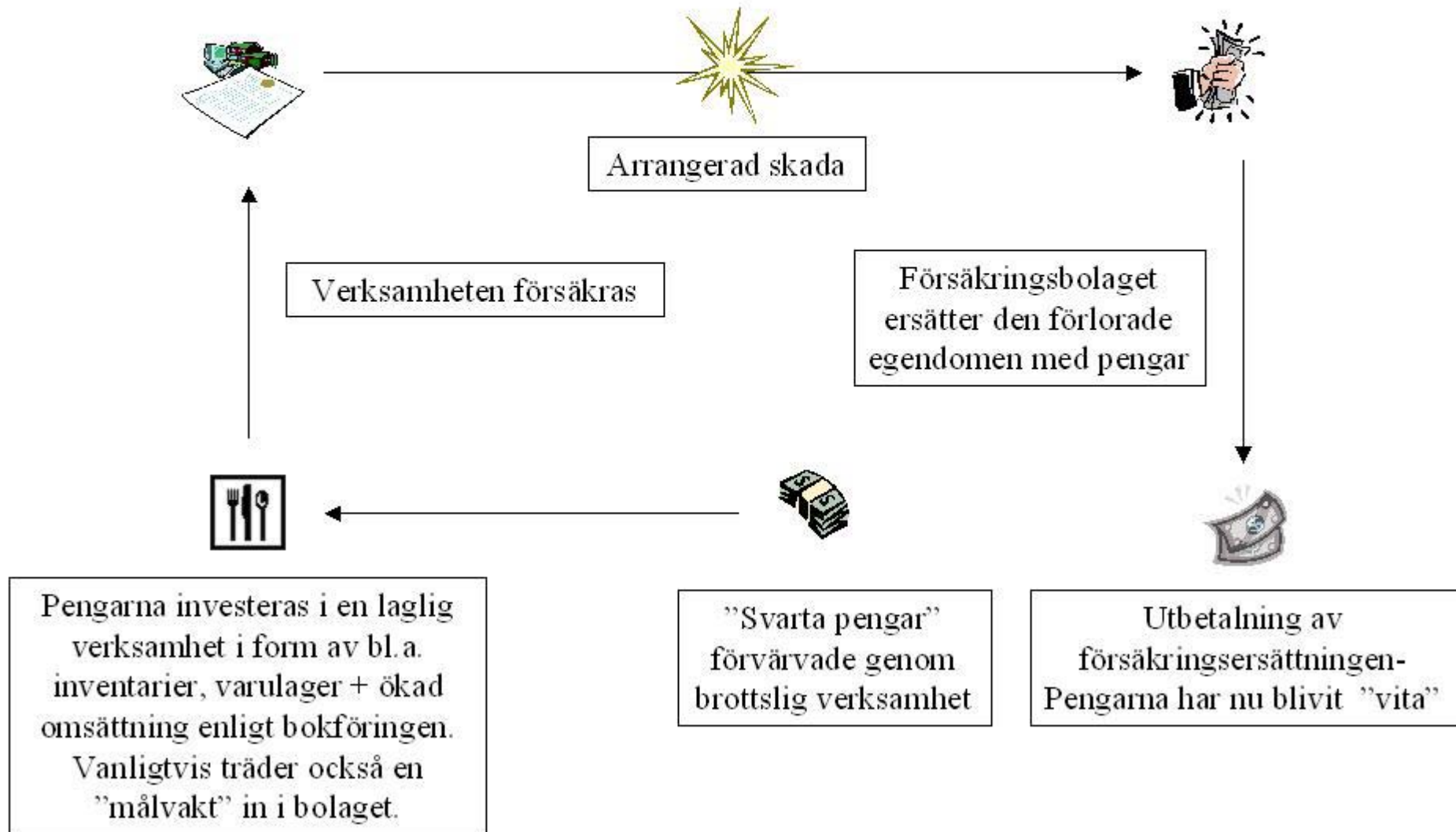
Pengarna omsätts till egendom

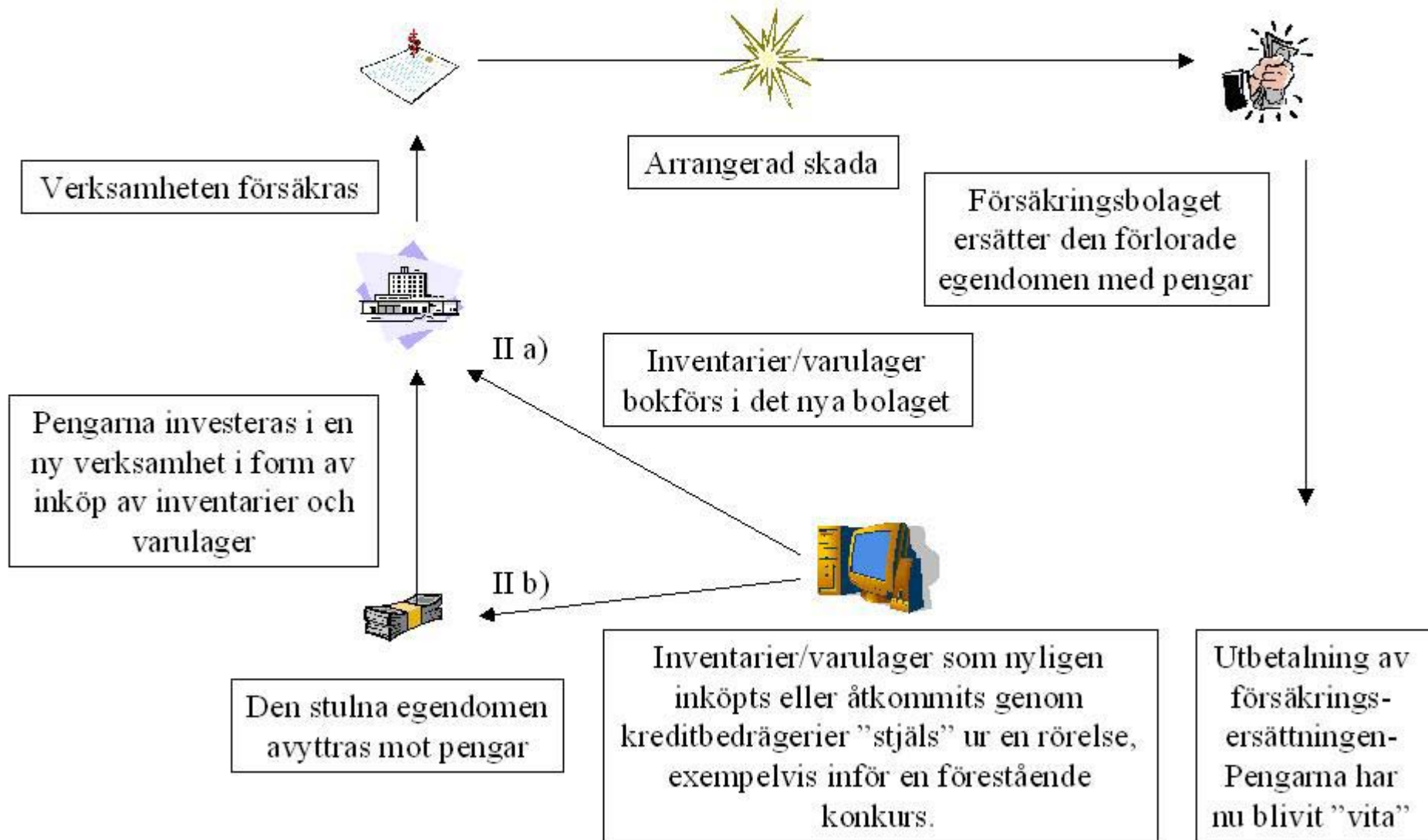
"Svarta pengar" förvärvade genom brottslig verksamhet

Utbetalning av försäkringsersättningen- Pengarna har nu blivit "vita"

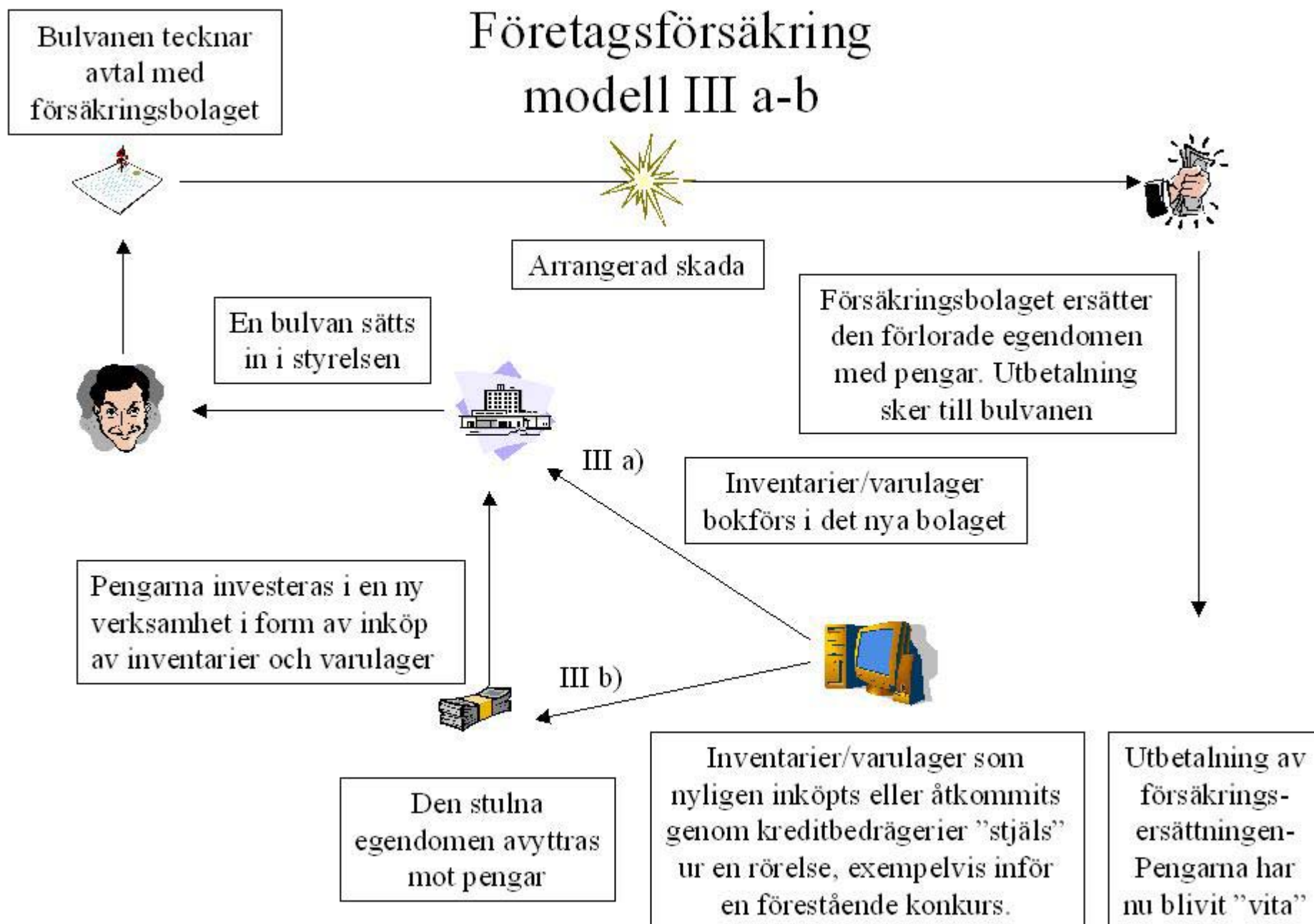
Företagsförsäkring Modell I

Företagsförsäkring Modell II a-b

Företagsförsäkring modell III a-b

4.4 Argentina-fallet- en studie av modell II a avseende företagsförsäkring

I följande framställning kommer vi stegvis att beskriva de olika momenten i modell II a avseende företagsförsäkring. Detta kommer att göras utifrån ett verkligt fall som av If Skadeförsäkringar är anmält som ett grovt försäkringsbedrägeri, och som nu ligger hos Åklagarmyndigheten i Stockholm. Anledningen till att vi valt just detta fall är att det visar en penningtvättsmetod som helt nyligen upptäckts inom försäkringsbranschen, nämligen penningtvätt medelst försäkringsbedrägeri. Detta tillvägagångssätt har också visat sig bli alltmer vanligt, och kan komma att utgöra ett hot mot försäkringsbranschen.¹⁶¹

Det praktikfall som ligger till grund för följande framställning och även kap. 6 kan här sammanfattas på följande sätt:

Huvudmannen X, har på olika sätt varit involverad i ett antal företag, närmare bestämt sex stycken. X har tillsammans med ett antal personer, vilka enbart fungerat som ”verktyg”, på ett lagstridigt sätt plundrat företagen på bl.a. inventarier och varulager strax innan konkursutbrotten. Inventarierna har därefter använts för vidare uppbyggnad av ett liknande företag, i det följande kallat F AB.

För F AB tecknades sedan ett antal försäkringar. I nära anslutning till försäkringsavtalens ingående drabbades företaget av en omfattande skada där inventarier tillsammans med företagets varulager stals i samband med en utlandsresa. X har också visat sig förekomma i ett antal tidigare anmälda försäkringsfall.

För att ytterligare underlätta förståelsen av ifrågavarande fall, härnäst kallat Argentina-fallet, kan nämnas något om de inblandade personerna, samt vilken relation dessa har till varandra. Huvudpersoner är X och dennes flickvän Z. Även X f.d. sambo Y, hennes syster Å, samt X:s mamma Ö kommer dyka upp i ärendet. Utöver detta omnämns även en argentinsk företagare, i fortsättningen kallad Ä.

Eftersom det trots den korta presentationen kan vara svårt att som läsare få en klar bild över fallet finns i bilaga 1 en översiktsbild av de aktuella omständigheterna.

4.4.1 Steg 1- Verksamheter plundras på inventarier och

---

¹⁶¹Det kan t.ex. innebära en oerhörd ”badwill” för bolaget om det framkommer att det används som en ”penningtvättsstation”.

varulager

(En översikt av följande händelseförlopp finns illustrerat i bilaga 2.)

I mars 1990 registrerades bolag A AB. Som ensam styrelseledamot satt X, vem som var aktieägare är däremot inte känt. Endast ett år efter att bolaget registrerats överläts det till B HB. B HB övertog A AB:s alla tillgångar och skulder samt lokalhyreskontrakt och anställd personal. Efter överlåtelsen saknade A AB intäkter och tillgångar till att reglera de skulder som kvarstod och gick därför i konkurs i februari 1996. Bristen i boet var då strax över 70.000 kr.

B HB hade registrerats i augusti samma år som övertagandet av A AB skedde. I styrelsen satt även här X, men också dennes dåvarande sambo, Y. I juni 1993, två år efter övertagandet av A AB, kom B HB i sin tur att övertas av bolag C AB, vars enda styrelseledamot även här var X. Samtliga anläggningstillgångar överläts till det bokförda värdet och C AB övertog även resterande del av ett lån på drygt 90.000 kr, samt en skuld på 114.000 kr. I och med överlåtelsen av B HB:s verksamhet förlorade bolaget sin intjäningsförmåga och rörelsen lades ner. När bolaget gick i konkurs i augusti 1995 var bristen i boet mer än 500.000 kr.

Under våren 1994 råkade C AB ut för ett produktionsstopp som ledde till att bolaget fick brist på likviditet. Trots att företaget fick ut en försäkringsersättning på 1,7 miljoner kr räckte inte detta till för att reglera bolagets skulder. Obeståndssituationen blev permanent och verksamheten överläts till bolag D AB i februari 1995, varefter C AB gick i konkurs. Värdet av den övertagna egendomen avräknades mot de oprioriterade skulder som D AB också övertog i samband med överlåtelsen. C AB:s konkursbo krävde dock betalning för den överlåtna egendomen varför bolag D AB, efter förlikning, betalade konkursboet 100.000 kr. Trots detta var bristen i boet ca. 3,4 miljoner kr.

De enda aktieägarna i bolag C AB hade från början varit X och Y med lika stora andelar. Kort före konkursutbrottet i februari 1995 hade Y emellertid överlåtit alla sina aktier till X. Eftersom båda parter låtit en del av sina privata levnadskostnader kostnadsföras i bolaget gjordes en granskning av detta. Det visade sig därmed att utbetalningarna med största sannolikhet varit olovliga då bolaget vid tidpunkten för utbetalningarna saknat utdelningsbara medel. Efter en utredning av X:s och Y:s betalningsförmåga framställdes emellertid inga krav gentemot dessa.

I samband med att C AB:s verksamhet övertagits av D AB, hade bolag B HB sålt en skåpbil till D AB för endast 17.000 kr. Kostnaden avsåg att motsvara en nödvändig reparation efter en krockskada. Transaktionen har emellertid inte kunnat styrkas med kvitton och anmälan om misstanke om brott mot borgenärer är därför inlämnad till Åklagarmyndigheten.

När bolag D AB i februari 1995 övertog C AB var det endast registrerat som ett lagerbolag, men vid månadsskiftet juni/juli samma år registrerades det som ett aktiebolag. Fram till 1997, då det skedde en ändring av styrelsesammansättningen, hade Å suttit som enda styrelseledamot. I och med ändringen blev Y den enda styrelseledamoten och Å således suppleant. Y hade emellertid hela tiden varit bolagets enda aktieägare.

I samband med att D AB registrerades som ett aktiebolag överläts den verksamhet som D AB övertagit från C AB till ett annat företag. För verksamheten erhöll D AB 1 miljon kr, varav 100.000 kr. betalades till C AB:s konkursbo¹⁶² och resterande 900.000 kr investerades i olika projekt. D AB hade efter överlåtelsen varken hade någon anställd personal eller några förhyrda lokaler.

Ett av de projekt som D AB investerade i, och som komer att beröras längre fram var inköpet av en luftballong från USA som gjordes av X för D AB:s räkning. Luftballongen ska ha levererats till bolaget i januari 1996 och därefter direkt fraktats till Argentina av X. Luftballongen slet sig emellertid under en provflygning och återfanns aldrig.

I augusti 1997 gick även D AB i konkurs, bristen i boet var då strax över 700.000 kr. Eftersom bokföringen uppgavs ha försvunnit i samband med en bilstöld omkring ett och ett halvt år innan konkursutbrottet kunde anledningen till obeståndet aldrig fastställas.

Vid sidan av de många pastabolagen fanns bolag E AB, ett företag som förvärvats av Y under hösten 1996. I januari 1997 registrerades Å som styrelseledamot. Två månader senare efterträddes denne av Z, X nya flickvän, innan slutligen Y, i oktober samma år, registrerades som enda styrelseledamot.

Det bedrevs i början ingen verksamhet i bolag E AB, men avsikten hade varit att driva någon typ av franchiseverksamhet inom städbranschen. Någon sådan rörelse kom emellertid aldrig igång, utan E AB drev istället ett café under sommaren 1997. Då verksamheten emellertid gick mycket dåligt avsåg man att efter sommaren återigen satsa på städverksamheten. Eftersom företaget varken var momsregistrerat eller hade någon F-skattsedel fick man däremot inga kunder och verksamheten upphörde därför helt i april 1998. När E AB gick i konkurs i december samma år var bristen i boet drygt 200.000 kr.

Bolag E AB hade i november 1997 fått ut strax över 100.000 kr i försäkringsersättning för en krockad personbil som tillhörde företaget. Pengarna hade använts till att betala bolagets leverantörer. Cirka 70.000 kr utställdes dock till Y i form av en check. Pengarna har därefter inte kunnat redovisas varken till bolaget eller till konkursboet och en anmälan om brott mot borgenärer har därför ingivits till Ekobrottsmyndigheten.

---

¹⁶² Se ovan ang. överlåtelsen av Z pasta AB:s egendom till Å Pasta AB.

Alla dessa turer fram och tillbaka mellan företagen har haft till syfte att dölja att X kontinuerligt plundrade bolagen strax innan konkurserna. Detta har inte kommit fram förrän under utredningen av försäkringsbedrägeriet, och även då hade man mycket svårt att reda ut de många transaktionerna mellan bolagen. Konkursförvaltarna som haft till uppgift att granska företagets affärer har inte heller haft det lätt, bokföringen har i många fall "försvunnit" eller varit mycket bristfällig, vilket gjort det svårt för dem att göra en bolagsrekonstruktion. I ett par fall upptäckte dock konkursförvaltarna att viss egendom som bort ingå i konkursboet av någon anledning inte fanns kvar. Vilken egendom detta rörde sig om, och vad som sedermera hände med denna finns redovisat i steg 2 nedan.

4.4.2 Steg 2 - Överlåtelse av den stulna egendomen till det nya bolaget

I december 1997 registrerades bolag F AB. Som styrelseledamot tillsattes Ö, X mamma, och som suppleant Z. Bolagets verksamhet var avsett att bestå av marknadsföring och bokningsservice för turistnäringen, samt fungera som call-center.

I det nya företaget investerades den egendom som i själva verket tillhörde de tidigare nämnda pastabolagens olika konkursbo. Egendomen hade som sagt plockats ur bolagen av X strax innan den förestående konkursen, och därefter investerades den i det nya bolaget. Egendomen ifråga var bl.a. den skåpbil som B HB sålt till D AB för endast 17.000 kr, samt den luftballong som X tidigare förvärvat för D AB:s räkning. Avseende ballongen uppgavs denna ha kvittats mot en lönefordran på 150.000 kr som X haft gentemot D AB. X skall därefter ha sålt ballongen vidare till F för betalning efter avslutad reklamturné.

Förutom skåpbilen och ballongen investerades även diverse kontorsutrustning, PC-utrustning och kamera i bolag F AB. Utrustningen, som egentligen tillhörde de tidigare kursade bolagen B HB och C AB, hade också den plockats ur bolagen strax innan konkursutbrotten.

4.4.3 Steg 3- Försäkring tecknas

I början av december 1998, ett år efter att bolag F AB registrerats, vänder sig Y till försäkringsbolaget för att teckna en småföretagarförsäkring (småff) för F AB. Drygt två veckor senare, den 21 december, är småff:n godkänd och premien satt till 7.000 kr/år. Företagets luftballong och kamerautrustning var dock inte inkluderade i försäkringen då de var ute på marknadsföringsuppdrag, utan för detta måste en special- kameraförsäkring tecknas. Då tecknandet av försäkringen krävde specifikation av utrustningen skickade Z in ett antal fotografier av den. Tilläggsförsäkringen bekräftades

därmed via fax en kort tid därefter. Försäkringsbolaget påpekade emellertid att de ville ha in en bättre specifikation på utrustningen efter nyår.

Den 4:e januari 1999 inkom till försäkringsbolaget en kompletterande lista avseende specifikationen av utrustningen. Listan uppfyllde dock inte deras förväntade önskemål då det bl.a. saknades uppgift om tillverkningsnummer. Kompletteringen blev därmed aldrig bekräftad såsom tillräcklig specifikation.

Den 11:e januari skickar Z in en förfrågan om vad en avbrottsförsäkring World-Wide skulle kosta att teckna för F AB.

Försäkringsbolaget svarade att den tecknade småföretagarförsäkringen var en s.k. kombinerad företagsförsäkring, och således gällde i hela världen. I försäkringen ingick även en avbrottsförsäkring, vilken skulle ge ersättning för 24 månaders ekonomiska förluster, dock under förutsättning att det kunde anses att företaget hade svårt att komma upp i samma omsättning som innan skadan.¹⁶³ Denna del av ersättningen skulle då grundas på företagets ekonomiska resultat innan skadan, eller om det var ett helt nystartat företag, på dess lagda budget.

4.4.4 Steg 4- en fiktiv skada arrangeras

Följande uppgifter har lämnats av X och Z beskrivande den skada de råkade ut för under sin resa i Argentina:

Den 27 december 1998 reste X och Z till Argentina. Syftet med resan var att genomföra ett reklamuppdrag åt det spanska bolaget G. Enligt ett skriftligt avtal mellan bolag F AB och G AB, daterat den 12 januari 1999, skulle F AB genomföra en omfattande reklamkampanj åt G AB mellan den 18 januari och den 15 mars. Avtalet undertecknades av Ö, formell ägare till bolag F AB, och Ä, representant för bolag G AB. I kontraktet fanns också en klausul om kontraktsbrott, enligt vilken F AB skulle betala 300 dollar per dag som inte arbetet utfördes enligt kontraktet.

Under sin vistelse i Argentina, som inleddes med en kortare semester, hyrde X och Z en bil för att kunna resa runt i landet. När de skulle lämna tillbaka bilen blev de på väg till biluthyrningsfirman stoppade av en Peugeot i vilken det satt fyra personer. En av dessa personer var klädd i en ljusblå skjorta med en bricka som det stod POLIS på. Denne gjorde tecken till dem att stanna och när de gjorde detta körde den andra bilen in framför och spärrade vägen. Två av personerna steg ur bilen. En av dem bar ett handeldvapen

---

¹⁶³ Om försäkringstagaren väljer att inte starta upp rörelsen igen är han med en avbrottsförsäkring ersättningsberättigad till 24 mån. vinst i företaget. Startar han däremot upp rörelsen igen kan han under samma tidsperiod få ersättning för den ekonomiska förlust som stoppet inneburit, samt eventuell utebliven vinst.

med vilket han hotade X och Z. Under tiden stal de andra personerna föremålen som X och Z transporterade i sin bil. Detta var filmutrustning, en luftballong, personliga tillhörigheter, diverse handlingar och 4.000 dollar som fanns i en portfölj. Godset flyttades över till förövarnas bil som de därefter körde iväg i tillsammans med hyrbilen. Denna återfanns sedan helt tom av X och Z inte långt ifrån platsen.

Under försäkringsbolagets utredning av händelsen framkom det däremot att händelseförloppet var påhittat från början till slut. Det var fråga om ett rent försäkringsbedrägeri, som dessutom utgjorde ett led i en mycket avancerad penningtvätt. För en närmare redogörelse av försäkringsbolagets utredningsmetodik, samt vilka uppgifter som framkom i denna hänvisas till kap. 5.

4.4.5 Analys

Tanken bakom det upplägg som illustreras i modellen, och således även i praktikfallet, är att innehavet av viss ”stulen” egendom skall framstå som legitimt, d.v.s. tvättas. Egendomen har på ett olagligt sätt plockats ur en rörelse innan denna medvetet drivits eller av andra skäl gått i konkurs. Hur detta går till är i sammanhanget av mindre betydelse, varför vi inte närmare kommer att gå in på detta. Vad som är viktigt att framhålla är emellertid att det rör sig om egendom åtkommen genom brott.

Huvudmannen investerar sedan den ”stulna” egendomen i ett nytt bolag i form av bl.a. ökad omsättning eller inköp av inventarier och varulager. Rörelsen försäkras därefter till det förhöjda värdet. För att kunna få ut försäkringsersättning krävs emellertid en skada, varför en sådan arrangeras. Ledet utgör ett rent försäkringsbedrägeri och är en förutsättning för denna metod att tvätta pengar. Pengarna blir ”vita” när försäkringsbolaget ersätter den förlorade egendomen, eftersom utbetalningen då utgör det legitima skäl till varför huvudmannen innehar motsvarande summa pengar.

5 Utredningsmetodiken

Som vi sett i föregående kapitel utvecklas det hela tiden nya metoder att tvätta pengar, vilket särskilt gäller inom försäkringsbranschen. Det är därför viktigt att försäkringsbolagen i sitt utredningsarbete följer denna utveckling så att de kan förhindra att de utnyttjas i penningtvättssammanhang. Det aktiva utredningsarbetet har därför på senare år kommit att effektiviserats på en rad olika sätt, bl.a. genom att man nu på ett tidigare stadie har möjlighet att upptäcka misstänkta försäkringsfall.

Inledningsvis följer en allmän presentation av utredningsenheten inom If Skadeförsäkring. Därefter kommer den utredningsmetodik som enheten använder sig av att studeras närmare. Till grund för denna del av arbetet ligger deras utredningsarbete, lagreglerna i FAL och KFL, dessas förarbete, samt rättspraxis.

Syftet med denna presentation är att ge läsaren en inblick i hur de faktiska utredningarna på försäkringsbolaget If Skadeförsäkring går till, detta för att ge en bättre förståelse av följande kapitel där vi går igenom hur försäkringsbolaget gått tillväga för att utreda Argentina-fallet.

5.1 Utredningsarbetet – en presentation

Det har under senare år lagts ner mycket energi på utredningsarbetet inom försäkringsbranschen. Detta arbete kan sägas vara en av grundpelarna för att minska skadekostnader genom oriktiga utbetalningar och det är därför av oerhörd vikt att detta fungerar effektivt. If Skadeförsäkring har under senare år arbetat mycket med just att effektivisera utredningsarbetet. Det har varit ett tidskrävande arbete, men slutligen gett ett gott resultat.

De som leder utredningsarbetet kallas för *utredningsinspektörer*, och det är dessa inspektörers arbetsmetoder som till stor del effektiviserats. Personalen har fått möjlighet att inom det aktuella området få både ny utbildning och tillgång till all nödvändig utrustning. Utredningsinspektörerna utgör en egen enhet, i vilken det ingår även *utredningsassistenter*. Utredningsassistenterna arbetar i huvudsak med att bistå utredningsinspektörerna i dessas arbete. Till följd av denna utveckling har försäkringsbolaget gjort betydliga tids- och kvalitetsvinster i sitt utredningsarbete.¹⁶⁴

Försäkringsbolaget ifråga bedriver verksamhet på många olika platser i landet, och man har utredningsenheter på samtliga stora arbetsplatser i Stockholm, Göteborg, Malmö och Sundsvall. Utredningsinspektörerna på dessa enheter skall vidareutveckla utredningsarbetet, och på så sätt också

---

¹⁶⁴ Rönndahl, (1999) a.a.

utöka samarbetet mellan de olika enheterna runt om i landet. Detta genom att skadereglerarna i sitt arbete med att välja ut vilka ärenden som skall utredas har hjälp av s.k. ”red flags” som utarbetats av utredningsenheten.¹⁶⁵ Komplicerade ärenden skickas direkt till utredningsenheten eftersom det är där den specifika kunskapen finns om hur dessa ärenden bäst bör utredas. Då denna enhet endast har en kapacitet att utreda 0.5-0.6 % av det till försäkringsbolaget totala antalet inkomna skadeanmälningar är det viktigt att skadereglerarna skickar de ”rätta” skadorna till utredningsenheten.¹⁶⁶

5.1.1 Arbetsrutiner

Vidare har det utvecklats olika arbetsrutiner för olika typer av skador där utredningsinspektörerna har som uppgift att fastställa skadeorsak. När det t.ex. gäller skador inom området för privata försäkringar finns det ett samarbete mellan utredningsenheten och besiktningsorganisationen där bl.a. utredare och skadeinspektörer finns. Genom detta samarbete sparas det i längden både tid och energi. Liknande samarbete förekommer även då det gäller försäkringar inom området för t.ex. företag. Utredningsinspektörerna arbetar med att fastställa skadeorsaker och se om det eventuellt kan finnas någon viktig bakgrundsinformation, såsom t.ex. ekonomiska motiv som gör att de kan misstänka att skadeanmälaren själv ligger bakom skadefallet.¹⁶⁷

5.1.2 Nordiskt samarbete

Numera ingår utredningsenheten i ett stort nordiskt samarbete där utredningsverksamheten har delats upp i tre olika enheter. Denna uppdelning är en svensk/dansk, en finsk och en norsk enhet. Stora samordningsvinster görs då man har en gemensam utredningsverksamhet i ett nordiskt bolag av detta slag. Samarbete medför även att kompetens på olika områden överförs mellan de nordiska länderna, vilket också ökar kvalitén på utredningsorganisationens arbete.¹⁶⁸

5.2 Lagstadgad utredningsmetodik

När det gäller utredningsmetodiken inom försäkringsbranschen kan man till viss del finna vägledning i KFL och FAL. I 38 § KFL finns t.ex. regler som stadgar att försäkringstagaren vid utredningen i ett anmält försäkringsärenden skall agera lojalt, och att han i utredningsarbetet skall

---

¹⁶⁵ ”Red flags” är varningssignaler som utgörs av faktorer som i stor utstäckning visat sig förekomma vid oriktiga försäkringsärenden.

¹⁶⁶ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

¹⁶⁷ Rönndahl, (1999) a.a.

¹⁶⁸ Rönndahl, (1999) a.a.

lägga fram den utredning som med hänsyn till omständigheterna skäligen kan begäras av honom.¹⁶⁹ Även 22 § FAL behandlar försäkringstagarens skyldighet att bistå utredningen av försäkringsfallet med den hjälp försäkringsbolaget kan tänkas behöva. Vidare finns det i 23 § FAL regler som gäller i de fall försäkringstagaren lämnat oriktiga uppgifter till försäkringsbolaget.¹⁷⁰

5.3 Försäkringstagarens skyldigheter

Grundläggande för alla avtal är att binda avtalsparterna, samtidigt som avtalet även pekar ut vilka parterna är.¹⁷¹ Vid alla typer av avtal åtar sig parterna både skyldigheter och rättigheter, vilket gäller även vid försäkringsavtal.¹⁷² Försäkringsgivaren förpliktigar sig att betala ut ersättning till försäkringstagaren vid ett skadefall. Även försäkringstagaren har ett antal förpliktelser att uppfylla. Dessa förpliktelser är av två slag, dels huvudförpliktelser och dels biförpliktelser. De båda typerna av förpliktelser gäller vid alla typer av försäkringar.¹⁷³

Huvudförpliknelsen för försäkringstagaren är givetvis att betala en försäkringspremie i samband med försäkringsavtalets ingående. Regler angående premien finns i 12-17 §§ FAL, samt 21-26 §§ KFL. Angående *biförpliktelser* gäller dessa bl.a. försäkringstagarens skyldighet att lämna försäkringsgivaren korrekta uppgifter vid försäkringsavtalets ingående.¹⁷⁴ Dessa upplysningar kan spela en avgörande roll redan i det inledande skedet. Regler om detta återfinns i 4-10 §§ FAL.¹⁷⁵ Vidare är försäkringstagaren enligt dessa biförpliktelser även tvungen att anmäla eventuella ändringar i avtalsförhållandet, t.ex. riskökning eller liknande. Detta regleras i 45-50 §§ FAL. Försäkringstagaren har även en skyldighet att enligt 18 § FAL och 32 § KFL följa angivna säkerhetsförpliktelser. Han skall dessutom, enligt nämnda regler, underlåta att själv framkalla försäkringsfallet.¹⁷⁶

Vid uppkommen skada skall försäkringstagaren enligt 21-22 §§ FAL, samt 37 § KFL, naturligtvis anmäla inträffad skada till försäkringsgivaren. Försäkringstagaren skall också som tidigare nämnts, samarbeta med försäkringsgivaren vid utredningen av det aktuella skadefallet. Det är även viktigt att upplysningar som försäkringstagaren lämnar vid utredningen är korrekta och sanningsenliga.¹⁷⁷ Att parterna har dessa förpliktelser är en av

---

¹⁶⁹ KFL 38 §.

¹⁷⁰ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

¹⁷¹ Adlercreutz, Axel. *Avtalsrätt I*, 10 upplagan, Lund 1999, s. 20.

¹⁷² Adlercreutz. a.a., s. 21.

¹⁷³ Prop. 1979/80:9 s. 63.

¹⁷⁴ Prop. 1979/80:9 s. 63.

¹⁷⁵ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

¹⁷⁶ Prop. 1979/80:9 s. 63.

¹⁷⁷ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

grundprinciperna i allmän avtalsrätt. Det är under dessa förutsättningar som det överhuvudtaget blir möjligt för ett sådant system som ligger bakom försäkringsidén att fungera till förmån för båda parter.

5.4 Bevisbördan

Det arbete ett försäkringsbolag har att göra när det gäller att utreda huruvida det faktiskt inträffat en skada i ett anmält försäkringsfall eller inte, kan många gånger vara mycket besvärligt. Utredningsarbetet och avgörandet i sådana situationer grundar sig till stor del på hur bevisbördan i det aktuella fallet ser ut. Vem av parterna i ett försäkringsärende är det då som har denna bevisbörda? Enligt allmänna processuella grundsatser åligger bevisbördan den part som hävdar sin rätt till någonting. Denna part har då en skyldighet att enligt allmänna civilrättsliga regler *styrka* sitt påstående ifråga om det anspråk han hävdar sin rätt till.¹⁷⁸

I ett försäkringsärende åvilar således bevisbördan generellt försäkringstagaren, eftersom det är denne som i ett inledande skede hävdar ett inträffat skadefall, och i samband med detta gör anspråk på sin rätt till ersättning. För att försäkringstagaren skall ha en möjlighet att få ut sin krävda ersättning har han således en skyldighet att inför motparten, d.v.s. försäkringsgivaren, visa att skadefall faktiskt har inträffat. Bevisbörderegler utgör därför en av grundförutsättningarna för hela idén med försäkringsavtalet. I de situationer försäkringstagaren lyckas bevisa sitt påstående är huvudregeln att denne skall ha rätt till ersättning. I vissa fall kan det emellertid uppstå situationer i vilka försäkringsgivaren, trots att försäkringstagaren har uppfyllt ålagda beviskrav, är tveksam till att skada trots allt har inträffat, och därför inte heller är villig att betala ut någon ersättning. I dessa fall går bevisbördan över till försäkringsgivaren, som måste frambringa stöd för sitt påstående om att det inte inträffat något ersättningsbart försäkringsfall. Skulle försäkringsgivaren i sin tur lyckas *styrka* sitt påstående skall följaktligen ingen ersättning betalas ut. Bevisbördan kan alltså studsas fram och tillbaka mellan parterna, beroende på vem av parterna som påstår någonting.

5.4.1 Bevisbördans olika nivåer

Inom försäkringsbranschen finns det olika nivåer avseende parternas bevisbörda. Som ovan nämnts är det den av parterna som påstår något som har hela bevisbördan. Den lägsta nivån av bevisbörda inom det aktuella området är att parten skall göra påståendet *mera antagligt* än något annat förhållande. Något högre är följaktligen nivån på bevisbördan för den part som skall göra ett påstående *klart mera sannolikt*. Allra högst är emellertid bevisbördan då försäkringstagaren har att *styrka* ett påstående. Av detta framgår alltså att bevisbördan långtifrån är samma för alla inblandade parter

---

¹⁷⁸ NJA 1984 s 501 I & II.

utan skiljer sig åt ifråga om parten är försäkringsgivare eller försäkringstagare. Vidare skiljer sig bevisbördan åt ifråga om olika typer av försäkringstagare, d.v.s. om det rör sig om konsumenter eller företag.¹⁷⁹

5.4.1.1 Försäkringstagarens bevisbörda

I ett försäkringsförhållande finns det som sagt alltid en försäkringstagare inblandad. Denna försäkringstagare kan, beroende på vilken typ av försäkring det gäller, antingen vara ett företag eller en konsument. När det gäller försäkringstagarens bevisbörda avseende ett anmält försäkringsfall har denne en skyldighet att visa vissa förhållanden. Dessa är följande,¹⁸⁰

1. att det fanns en giltig försäkring vid skadetillfället,¹⁸¹
2. äganderätt till aktuella föremål,¹⁸²
3. innehav av aktuella föremål vid skadetillfället,¹⁸³
4. skadans omfattning,
5. att ersättningsbar skada inträffat.¹⁸⁴

Avseende de första tre omständigheterna som försäkringstagaren har att visa för försäkringsgivaren ställs samma krav på bevisning som normalt gäller i civilmål, d.v.s. det skall *styrkas*.¹⁸⁵

Den fjärde omständigheten, hur omfattande skadan verkligen varit, skall av en försäkringstagare som tecknat en företagsförsäkring göras *klart mera sannolikt*, medan en konsument endast behöver göra detta *mer antagligt*.¹⁸⁶

Angående den femte och sista omständigheten, huruvida skada verkligen inträffat, är bevisbördans nivå beroende av vilken typ av försäkringstagare det i fallet är fråga om. Då det inte finns mycket ledning i vare sig FAL eller KFL är det av största vikt att ta se på vad domstolarna uttalat om detta i sina avgöranden.

När det för en försäkringstagare som är *konsument* gäller att visa att skada inträffat, kan man angående bevisbördans nivå finna vägledning bl.a. i ett domstolsavgörande från 1984. Detta rättsfall, NJA 1984 s 501 I & II, gällde huruvida aktuella försäkringsvillkor var tillämpliga då en bil skulle ha stulits och brukats olovligen. Domstolen menade i sitt avgörande att det främst är försäkringstagaren som, enligt allmänna processuella grundsatser,

---

¹⁷⁹ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

¹⁸⁰ Vi valt att presentera de omständigheter som försäkringstagaren har att bevisa i följande ordning pga. beviskravens olika nivåer, noteras bör dock att If behandlar punkterna i en något annan ordning.

¹⁸¹ Svea hovrätt 1988-06-12, DT 33.

¹⁸² Hovrätten över Skåne och Blekinge 1997-05-06, DT 2079.

¹⁸³ Hovrätten över Skåne och Blekinge 1994-01-29, DT 63.

¹⁸⁴ NJA 1984 s 501 I & II.

¹⁸⁵ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

¹⁸⁶ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

har bevisbördan vid ett inträffat försäkringsfall. Vidare uttalade de också att man som konsument i ett försäkringsförhållande har ett något lägre beviskrav än vad som gäller i civilmål. Det handlar följaktligen om en avvägning mellan både försäkringstagarens och försäkringsgivarens intresse.

Anledningen till att man som konsument tecknar sig en försäkring är för att man skall ha en ekonomisk säkerhet och ett skydd om något oförutseende skulle inträffa.¹⁸⁷ Det är således viktigt för försäkringstagaren att premien inte blir alltför hög, vilket skulle leda till att försäkringen förlorade sitt egentliga syfte. En alltför hög premie kan från försäkringstagarens håll undvikas om dennes risktagande i samband med försäkringen inte blir så hög. Enligt det ifrågavarande rättsfallet är försäkringstagarens bevisskyldighet fullgjord om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som *mera antagligt* att försäkringsfall föreligger än att så inte fallet. Vidare när det gäller konsumenter som försäkringstagare är det viktigt att ta hänsyn till att denne inte har samma utredningsmöjligheter som en försäkringsgivare, framförallt när det gäller teknisk bevisning som kan ha betydelse i ärendet. Domstolen menade vidare att om det på något sätt skulle förekomma brister ifråga om den tekniska utredningen som varit möjliga, och dessutom rimliga för försäkringsgivaren att avhjälpa, kan detta bli till nackdel för denne.¹⁸⁸

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att konsumentens beviskrav som försäkringstagare kräver att denne skall göra *mer antagligt* att försäkringsfall inträffat än att så inte är fallet. Anledningen till att försäkringstagaren har ett så pass lindrigt beviskrav beror på dennes intresse av att kunna lita på att en försäkring väger tyngre än försäkringsbolagens intresse att motverka försäkringsbedrägerier.¹⁸⁹

När det istället gäller *företagsförsäkringar* och den omständighet att avgöra om skada har inträffat, kan man avseende bevisbördans nivå i dessa sammanhang finna ledning i ett domstolsavgörande från 1992.¹⁹⁰ Av domstolens uttalande i detta fall är det således klart att beviskravet vid en s.k. kombinerad företagsförsäkring är betydligt högre än beviskravet ifråga om konsumentförsäkringar. Enligt domstolens uttalande är det alltså först när försäkringstagaren vid en helhetsbedömning får det att framstå som *klart mera sannolikt* att försäkringsfall inträffat, som denne kan anses ha fullgjort sin bevisskyldighet. Detta beviskrav gäller generellt för alla typer av företagsförsäkringar.¹⁹¹

---

¹⁸⁷ NJA 1984 s 501 I, s. 505.

¹⁸⁸ NJA 1984 s 501, s. 506.

¹⁸⁹ NJA 1984 s 501 I & II.

¹⁹⁰ NJA 1992 s 113.

¹⁹¹ NJA 1992 s 113, s. 124.

5.4.1.2 Försäkringsgivarens bevisbörda

I de fall en försäkringstagare fullgjort sin bevisbörda, men försäkringsgivaren ändå inte vill betala ut någon försäkringsersättning, går bevisbördan som sagt över på försäkringsgivaren. I en del av dessa fall kan det vara så att det under försäkringsgivarens egna utredning framkommer omständigheter som visserligen stödjer försäkringstagarens uppgifter om att ett försäkringsfall inträffat, men som visar att det är försäkringstagaren själv som framkallat detta. Det är då försäkringsgivarens som har bevisbördan angående försäkringstagarens vållande.

I NJA 1986 s 470 respektive NJA 1990 s 93 uttalade domstolen att i de fall bevisbördan åligger försäkringsgivaren har denne att uppfylla samma beviskrav som föreligger i civilmål, d.v.s. denne skall *styrka* sitt påstående. Detta beviskrav gäller vid alla tillfälle då försäkringsgivaren hävdar undantag i försäkringens angivna villkor.¹⁹²

5.4.1.3 Försäkringstagarens bevisbörda vid olika typer av försäkringar

Ifråga om en försäkringstagares bevisbörda har det ovan talats om vad som gäller både vid konsumentförsäkringar och företagsförsäkringar. Vad gäller då ifråga om försäkringstagarens bevisbörda om denne tecknat ett flertal olika typer av försäkringsavtal, d.v.s. då både företagsförsäkring och konsumentförsäkring är aktuella i samma anmälda försäkringsfall, och hur tillämpas i dessa fall bevisbördereglererna och beviskravet gällande anmäld skada? Även här får man söka sig vägledning i rättspraxis. I ett hovrättsavgörande från 1996, RH 1996:54, yrkades ersättning enligt två olika typer av försäkringar. Domstolen menade i detta ärende att när två olika beviskrav kan göras gällande i ett försäkringsfall har det starkare beviskravet enligt företagsförsäkringsreglerna i FAL företräde framför det beviskrav som gäller vid konsumentförsäkringar.¹⁹³ Detta gäller dock endast ifråga om bevisbördan avseende inträffat skadefall. Reglerna i FAL och KFL separeras sedan igen och tillämpas var för sig när det gäller t.ex. lämnandet av oriktiga uppgifter som grund för ett avslag.¹⁹⁴

---

¹⁹² Detta gäller t.ex. vid brand då försäkringstagaren visserligen visat skada, men försäkringsgivaren vill åberopa dennes delaktighet till grund för ersättningsanspråkets avvisande.

¹⁹³ RH 1996:54, s. 165.

¹⁹⁴ Samtal med Ulf Rönndahl, 11/5-01.

5.5 Den effektiva utredningsmetodiken

För att undvika framtida missförstånd i samband med försäkringsbolagens utredningsarbete kan återigen nämnas att detta utredningsarbete endast tar sikte på om försäkringstagaren har rätt till den ersättning han gör anspråk på i samband med den inträffade skadehändelsen. Det är alltså inte fråga om en brottsutredning av något slag.

När det gäller själva utredningsmetodiken finns det inga självskrivna regler som försäkringsbolagens utredare har att följa i sitt arbete. Vägledning får istället hämtas inom befintlig rättspraxis, samt inom området för bevisbördan gällande de olika parterna. Som ovan nämnts har försäkringstagaren inledningsvis bevisbördan avseende det anspråk denne gör. När försäkringstagaren lämnat in sin information angående det anmälda skadefallet har försäkringsgivaren att med stöd av rättspraxis avgöra om denna information är tillräcklig för att uppfylla gällande beviskrav. Vad som framkommer av det utredningsarbete som görs i detta sammanhang ligger sedan till grund för den helhetsbedömning avseende framlagda omständigheter. Detta får i sin tur betydelse för försäkringsbolagets avgörande huruvida en ersättningsbar skada verkligen har inträffat, samt om försäkringstagaren har rätt till ersättning.

Grunden för försäkringsgivarens utredningsarbete finner man som sagt i rättspraxis. Det är således domstolarnas praxis som avgör vad som är viktigt att tänka på i bedömningen. Det som faller utanför dessa avgränsningar anses inte ha någon betydelse för det slutliga avgörandet.

Det rättsfall som fått mest betydelse för utredningsmetodikerna är NJA 1990 s 93. I detta rättsfall lades grunden för If:s nuvarande utredningsarbete genom att domstolen bl.a. fastslog att ”beviskravet kan uppfyllas på olika sätt genom skilda typer av bevisning”¹⁹⁵. De av domstolen uppräknade omständigheterna fungerar numera som vägledning för försäkringsbolagets avgörande i fråga om försäkringstagarens rätt till skada, och utgör grunden för den s.k. ”femstegsmodellen” som används av If i deras utredningsmetodik.¹⁹⁶ Punkterna är följande;

1. försäkringstagarens åtgärder och handlande i samband med skada,
2. den tekniska bevisningen,
3. den ekonomiska situationen för försäkringstagaren,
4. försäkringstagarens allmänna trovärdighet,
5. andra omständigheter av betydelse.¹⁹⁷

Att utredningen främst skall inriktas på dessa omständigheter beror på att det är endast dessa som domstolen fäster vikt vid i sin bedömning.

---

¹⁹⁵ NJA 1990 s 93, s. 108.

¹⁹⁶ Se mer om ”femstegsmodellen” i kap. 5.5.1.

¹⁹⁷ NJA 1990 s 93, s. 108f.

När det gäller frågan om huruvida ett ersättningsbart försäkringsfall inträffat eller inte, kan det för försäkringsgivaren i utredningsskedet vara svårt att avgöra vad som egentligen är relevanta uppgifter i sammanhanget. Samtidigt är det för försäkringsgivaren svårt att göra en helhetsbedömning av det material som försäkringstagaren presenterat som stöd för sitt påstående om inträffad skada. För att underlätta detta arbete använder sig försäkringsgivaren i utredningsarbetet av s.k. bevistablåer. Dessa tablåer, som kommer att presenteras närmare i samband med bevisvärderingen i kap. 5.6, kan ge skadeorganisationen vägledning i hur bedömningen av bevisningen i ett försäkringsfall skall ske.¹⁹⁸

5.5.1 ”Femstegsmodellen”- en redogörelse av de fem punkterna

Om försäkringstagaren vid ett försäkringsfall har lyckats uppfylla de beviskrav som ålagts honom har försäkringsgivaren en skyldighet att betala ut ersättning. Nedan följer en närmare redogörelse av de fem punkter som försäkringsgivaren i sitt utredningsarbete använder sig av för att bedöma huruvida försäkringstagaren lyckats göra det *mera antagligt*, alternativt *klart mera sannolikt* att det påstådda försäkringsfallet inträffat. Dessa fem omständigheter bygger som tidigare nämnts på NJA 1990 s. 93, den s.k. ”Gotlandsbranden”.

5.5.1.1 Punkt 1- Försäkringstagarens åtgärder och handlande i samband med skadan

I utredningsarbetet från försäkringsgivarens sida finns det ifråga om försäkringstagarens agerande i samband med påstådda skada ett antal frågor som kan vara värda att granska närmare. Detta kan t.ex. vara var försäkringstagaren själv och dennes anhöriga befann sig då skadan inträffade, samt vad de gjorde där. Var detta ett rimligt agerandet i den uppkomna situationen? Finns det någon utöver försäkringstagaren som kan bekräfta detta? Finns det även andra än försäkringstagaren och dennes anhöriga som bevittnat skadan? Har försäkringstagaren på något sätt brutit mot sitt normala handlingsmönster i samband med skadefallet?

5.5.1.2 Punkt 2- Den tekniska bevisningen

När det gäller den tekniska bevisningen kan vad som framkommer i denna få stor betydelse vid det slutgiltiga avgörandet. Genom denna bevisning kan

---

¹⁹⁸ Föreläsningens material från Utredningsenheten.

man i en del fall få reda på om skadan var arrangerad eller inte. Hjälpen kan även fås genom t.ex. tekniska undersökningar och läkarintyg. I många skadefall, t.ex. vid bränder och inbrott, är det relativt vanligt att utredningsarbetet sker tillsammans med Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL). Det kan även förekomma liknande undersökningar vid andra typer av skadefall. Som exempel kan nämnas ett anmält rån i Helsingborg. Rånet uppgavs ha skett nattetid då en person tankade sin bil på en bensinstation. Under utredningen gjordes det en genomgång av de tankningar som gjorts på bensinstationen då rånet skulle ha inträffat. Genomgången visade dock att det inte varit någon som tankat under denna tid överhuvudtaget. Så småningom erkände försäkringstagaren att han hittat på det anmälda rånet då motorn skurit pga. att han glömt fylla på olja. Detta eftersom han inte hade någon gällande försäkring för denna typ av skada.

Ett annat exempel på ett anmält skadefall gällde ett rån som inträffat i en telefonkiosk efter det att försäkringstagaren uppgavs ha ringt ett samtal. I detta fall tog utredarna hjälp av polisen samt telefonlistor från angivna telefonkiosk. Det visade sig då att något telefonsamtal aldrig skett under denna tidpunkt, vilket talade för att det inte heller inträffat något rån.¹⁹⁹

En annan utredningsmetod man använder sig av för att få fram hur skadan uppstått är att rekonstruera händelseförloppet. Med hjälp av en sådan rekonstruktion kan man t.ex. vid rån se om det verkligen kunde gått till så som försäkringstagaren angivit i sin anmälan.²⁰⁰

Utredningsenheten använder också SKL i andra sammanhang, t.ex. för att göra handstilsundersökningar som kan visa vem som ligger bakom viss omtvistad skrift. Vidare kan SKL, där det t.ex. finns misstanke om att försäkringstagaren själv skrivit ett åberopat kvitto, fastställa äktheten av detta.

5.5.1.3 Punkt 3- Försäkringstagarens ekonomiska situation

Vad som kan få avgörande betydelse ifråga om ett försäkringsfall inträffat eller ej, är försäkringstagarens ekonomiska situation. Här kan undersökas om det t.ex. finns några skulder som skulle kunna utgöra motiv för försäkringstagaren att framkalla skadan.²⁰¹ Andra frågor som också kan vara aktuella i sammanhanget är t.ex. hur omsättningen i ett företag ser ut, om det finns borgensåtaganden, företagsinteckningar, fastighetsinteckningar, pantsättningar etc. Svar på dessa frågor kan sökas bl.a. hos Patent- och Registreringsverket (PRV) samt Skattemyndigheten.²⁰² Försäkringsbolaget

---

¹⁹⁹ Rönndahl (1999) a.a.

²⁰⁰ Rönndahl (1999) a.a.

²⁰¹ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²⁰² Ekonomisk utredning vid misstänkt bedrägeri – material från If Skadeförsäkring

kan även vända sig till konkursförvaltarna för att inhämta viktig information.

Att tänka på när man utreder en företagsskada är att alltid söka information både om företaget och kunden, d.v.s. den som är ansvarig för företaget. Detta pga. att ett företag aldrig är seriösare än sin innehavare.²⁰³ Det kan även vara bra att undersöka om försäkringstagaren är på obestånd eller inte, eftersom ett obestånd skulle kunna tala för att försäkringstagaren själv arrangerat försäkringsfallet. För att få fullständiga uppgifter angående detta kan man t.ex. begära ett registerutdrag från kronofogdemyndigheten, kontrollera företagets balans- och resultaträkning, saldo på checkräkning eller konto, prata med revisor o.s.v.²⁰⁴

5.5.1.4 Punkt 4- Försäkringstagarens allmänna trovärdighet

Trovärdigheten hos försäkringstagaren är av stor betydelse när det gäller olika typer av försäkringsskador. Detta beror på att försäkringsidén bygger på att kollektivet tillsammans skall skydda den enskilde individen från att lida ekonomisk skada vid ett inträffat försäkringsfall. Därför gäller det att det finns ett ömsesidigt förtroende mellan försäkringstagare och försäkringsbolag.

Av betydelse för trovärdigheten kan vara om försäkringstagaren tidigare varit misstänkt eller dömd för något brott som kan vara relevant för den aktuella utredningen, om försäkringstagaren har medverkat genom att t.ex. svara på frågor, lämna handlingar, dokument eller annat som kan vara av betydelse för utredningen. Vidare påverkas även bedömningen av om försäkringstagarens lämnade uppgifter på något sätt ändrats sedan anmälan gjorts. Detta följer av RH 1996:94 där försäkringstagaren inte ville medverka i utredningen genom att styrka varifrån han fått pengar till att förvärva egendomen. Domstolen uttalade att försäkringstagarens ”obenägenhet att lojalt medverka i försäkringsbolagets utredning av fallet i hög grad sätter ned hans trovärdighet”²⁰⁵.

5.5.1.5 Punkt 5- Andra omständigheter av betydelse

Förutom de fyra tidigare nämnda punkterna kan det även finnas andra omständigheter av betydelse. Vid t.ex. stöld av bilar kan man titta på hur brottstatistiken ser ut avseende det aktuella försäkringsfallet i hela landet, i staden, i området eller på just den gata där bilen uppgavs stulen. Dessa

---

²⁰³ Samtal med Ulf Rönndahl, 11/5 2001.

²⁰⁴ Ekonomisk utredning a.a.

²⁰⁵ RH 1996:94, s 245.

omständigheter kan senare ligga till grund för ett avgörande i frågan angående skadebildens rimlighet. Man kan vidare titta på om det finns något intresse mellan inblandade personer, om det gjorts ändringar i försäkringsförhållandet före inträffat försäkringsfall o.s.v. När det gäller företagskonkurser kan det vara av intresse att undersöka om styrelsemedlemmarna har, eller har haft liknande uppdrag i andra företagsstyrelser.

I en utredning kan det i många fall också vara lönsamt att ta kontakt med andra försäkringsbolag för att se om försäkringstagaren varit aktuell i liknande skador som den nu anmälda. I många fall har det när det gäller t.ex. bränder visat sig att försäkringstagaren ofta haft liknande skador även i andra försäkringsbolag.²⁰⁶

Av betydelse kan också vara att det framkommer att det finns ett myndighetsbeslut som på något sätt påverkar driften av en rörelse, t.ex. ett vitesföreläggande.

Vid skadefall angående personskador har det vid ett antal utredningar visat sig vara lönsamt att i efterhand följa upp de personer som påstått sig råkat ut för en skada. Vid en sådan närmare granskning kan det komma fram information som annars skulle förblivit okänt för försäkringsbolaget. Det kan t.ex. vara så att den skadelidande efter det att skadan inträffat varit mycket aktiv inom exempelvis olika idrottsgrenar, trots att försäkringstagaren vid möten med försäkringsbolaget gjort gällande att skadan varit ytterst besvärlig och hämmande för alla fysiska aktiviteter, samt för det normala rörelsemönstret. Detta har visat sig förekomma vid anmälda trafikolyckor.²⁰⁷

En viktig omständighet kan också vara försäkringstagarens anställningsförhållande, t.ex. om denne nyligen blivit uppsagd. Även personliga förhållanden såsom alkoholmissbruk, allvarlig sjukdom, eller andra personliga tragedier kan vara av betydelse.

5.6 Sökandet efter information

Ett sätt för försäkringsgivaren att få tillgång till den information som kan anses behövlig för en helhetsbedömning i ett försäkringsfall kan ske bl.a. genom att kontrollera försäkringstagarens skadehistorik. På detta sätt kan användbar information inhämtas både ifråga om privatpersoner och företag. Relevanta uppgifter kan vara t.ex. information från kronofogdemyndigheten, information om övriga aktuella försäkringar,

---

²⁰⁶ Rönndahl (1999) a.a.

²⁰⁷ Rönndahl (1999) a.a.

tidigare skador och körkortsinnehav. Ytterligare information kan även inhämtas från olika domstolar, samt från PRV.²⁰⁸

Till hjälp i utredningsarbetet inom If Skadeförsäkring och övriga försäkringsbolag har det genom åren bedrivits en del projektsatsningar. Bl.a. finns det ett branschgemensamt projekt angående bedrägerier som kallas ”5-5-5-5-projektet”, genom vilket man fick fram en del gemensamma nämnare för arrangerade skadefall. I projektet ingick fem försäkringsbolag, man utredde 1. 000 anmälda skadefall i fem olika skadetyper. Dessa skador var vidare begränsade till fem olika städer och utredningen sträckte sig över fem månader, därav namnet. Av alla de skador som slumpmässigt valdes ut visade det sig att hela 25 % av företagsskadorna avvisades med anledning av bedrägerimisstanke, och att 31,3 % av det totala ersättningsanspråket var bedrägliga krav. De gemensamma faktorer som fanns i dessa fall var bl.a. att;

- företagen antingen var B- eller C- rating angivna i kreditregistret,
- företagen var relativt nystartade,
- det handlade om ”första års skadevållare”, d.v.s. skadan inträffar inom det första året,
- ägaren till företaget hade tidigare varit innehavare av andra företag och haft skador i dessa,
- företagets ägare var identisk med den person som ansågs driva rörelsen, d.v.s. ett fåmansbolag,
- företaget hade få anställda, d.v.s. det var ett fåmansbolag,
- företaget saknade egen ekonomienhet,
- företaget bedrevs inom en bransch med hård konkurrens t.ex. data/spel företag, pizzerior, restaurang, jordbruk, gatukök och konfektyrkiosk etc.

Utöver dessa gemensamma faktorer saknade företagen dessutom ofta bokföring, budget, marknadsanalys etc.²⁰⁹

5.7 Bevisvärdering

Avgörandet huruvida beviskraven är uppfyllda eller inte görs av försäkringsgivaren genom en helhetsbedömning av de omständigheter som framkommit i utredningen. Som vägledning vid bedömningen kan hjälp hämtas från befintliga bevis tablåer. Dessa tablåer består vidare av antingen positiva eller negativa bevisfakta respektive hjälpfakta.²¹⁰

---

²⁰⁸ Samtal med Ulf Rönndahl, 11/5 2001.

²⁰⁹ Rönndahl (1999) a.a.

²¹⁰ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

5.7.1 Bevisfakta

Bevisfaktum är ett faktum som tillåter att en viss slutsats dras med anledning av ett visst sannolikhetsresonemang. Ett bevisfaktum används för att fastslå att ett rättsfaktum²¹¹ föreligger.²¹²

I bedömningen av bevisfrågor kan det förekomma att vissa bevis talar *emot* att påstådda försäkringsfall verkligen har inträffat, dessa kallas *negativa bevisfakta*. Det kan handla om frånvaro av brottsspår, att andra personers uppgifter inte stämmer överens med de uppgifter som försäkringstagaren har uppgett, eller att den tekniska bevisningen talar emot att en skada verkligen har skett. Det har t.ex. i något fall avseende ett anmält inbrott visat sig att de brytskador som fanns på dörren inte varit tillräckliga för att någon skulle kunnat ta sig in i bostaden.²¹³

De bevis som å andra sidan talar *för* att påstådda försäkringsfall faktiskt har inträffat, kallas *positiva bevisfakta*. Det läggs i dessa situationer stor vikt bl.a. vid försäkringstagarens egna uppgifter avseende det aktuella fallet, men också andra personers uppgifter tillmäts stor betydelse. Även när det gäller positiva bevisfakta kan de tekniska iakttagelserna spela en avgörande roll.²¹⁴

5.7.2 Hjälpfakta

Utöver ovan nämnda bevisfakta kan det finnas ytterligare omständigheter som har betydelse vid värderingen av bevisningen, dessa kallas *hjälpfakta*. Alla hjälpfakta som har värde vid bedömningen av bevisfakta kan leda till att det ifrågavarande bevisfaktumet antingen stärks eller försvagas.²¹⁵

Som hjälp vid bedömningen tar man vid utredningen också och undersöker försäkringstagarens tidigare livsöden. Man kontrollerar således om det finns tidigare likartade skador, samt om det inkommit nya skador som kan tänkas vara av betydelse. Vidare får det i bedömningen betydelse om de uppgifter som försäkringstagaren lämnat är motstridiga eller oriktiga. Skulle uppgifterna dessutom vara orimliga finns det inte mycket som talar för att ett försäkringsfall inträffat. Dessa nämnda omständigheter kallas *negativa hjälpfakta*.

Försäkringstagarens personliga uppträdande tas också med i bedömningen, såsom om han t.ex. verkar vara nervös eller uppträder hotfull på något sätt.

---

²¹¹ Ett rättsfaktum är en utgångspunkt i gällande rätt vari beskriver ett faktum som med stöd av normer har vissa rättsverkningar. Ett rättsfaktum är av omedelbar betydelse för målets utgång. (Träskman, Per-Ole. Föreläsning i Specialkurs *Bevisföring och bevisvärdering*, Lund 6 april 2000.)

²¹² Träskman, a.a.

²¹³ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²¹⁴ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²¹⁵ Träskman, a.a.

Utöver detta är det viktigt att under utredningen även kontrollera försäkringstagarens ekonomi. Är denna dålig skulle detta som sagt kunna tala för att det är fråga om ett arrangerat skadefall.²¹⁶

När det gäller omständigheter som kan hjälpa till att förstärka de bevisfakta som talar för att ett försäkringsfall verkligen har inträffat, s.k. *positiva hjälpfakta*, kan man se på de omständigheter som utan att utgöra direkta bevis för att försäkringsfallet inträffat, ändå förstärker värdet av något åberopat bevisfakta.²¹⁷

5.8 Avslag respektive nedsättning av försäkringstagarens försäkringsanspråk

När försäkringsbolagets utredning är gjord ska de besluta huruvida försäkringstagaren kommer att tilldelas sitt ersättningsanspråk eller inte. Finner försäkringsgivaren i sin bevisvärdering att det beviskrav som åligger försäkringstagaren inte är uppfyllt innebär detta att inte heller någon ersättning ska betalas ut. Försäkringstagaren har i detta fall emellertid en möjlighet att få försäkringsbolagets beslut omprövat i domstol.²¹⁸

Det finns också omständigheter som gör att försäkringstagarens ersättningsanspråk antingen skall avvisas enligt reglerna i FAL, eller nedsättas enligt reglerna i KFL. Vilket alternativ som blir aktuellt påverkas även av vilken typ av försäkring den aktuella situation täcks av.

Huruvida försäkringsgivaren antingen sätter ned försäkringsanspråket eller helt och hållet avvisar detta kan bero dels på omständigheter som inträffat redan vid försäkringsavtalets tecknande, men även senare vid själva skaderegleringen. När det gäller omständigheter vid försäkringsavtalets tecknande är det viktigt att försäkringstagaren lämnar korrekta uppgifter enligt 30 § KFL, samt 4-10 §§ FAL. De uppgifter som försäkringstagaren i detta skede lämnar ligger sedan till grund för hur försäkringsbolaget värderar den risk som försäkringstagaren utgör. Vidare har det en avgörande betydelse för hur högt eller lågt försäkringspremien sätts.²¹⁹

Ytterligare en anledning till att ersättningsanspråket antingen sätts ned eller avvisas kan vara att försäkringstagaren, genom uppsåt eller grov vårdslöshet själv framkallat det anmälda försäkringsfallet.²²⁰ Försäkringstagarens lämnande av oriktiga uppgifter eller undanhållande av information, enligt 38 § KFL och 22 § FAL, kan också leda till att försäkringsersättningen antingen nedsätts eller avvisas i sin helhet.²²¹

---

²¹⁶ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²¹⁷ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²¹⁸ Se kap. 5.9 angående försäkringstagarens rätt till prövning.

²¹⁹ Prop. 1979/80:9 s. 67.

²²⁰ Prop. 1979/80:9 s. 73.

²²¹ Prop. 1979/80:9 s. 76.

För försäkringsgivarens del är det av stor vikt att försäkringstagaren aktivt medverkar vid skaderegleringen. Denna medverkan har bl.a. betydelse för försäkringsgivarens kostnader i och med skaderegleringen.²²² Avslag eller nedsättning kan även bli aktuellt då oriktiga uppgifter lämnats pga. försummelse, och om uppgifter eller annat handlande på något sätt strider mot tro och heder.²²³ I fall då detta förekommer finns det även möjlighet att tillämpa avtalslagens ogiltighetsregler i 30-33 §§.²²⁴

I ett avgörande från Svea Hovrätt från 1999 tog domstolen upp just betydelsen av oriktigt lämnade uppgifter i samband med skaderegleringen.²²⁵ Det aktuella fallet gällde en företagsskada i samband med en inträffad brand. I ärendet fanns inget tvivel om att skadefall verkligen inträffat och att försäkringstagaren därför rent faktiskt hade rätt till ersättning. Det visade sig emellertid under skaderegleringens gång att försäkringstagaren ”kryddat” den ekonomiska förlustens storlek. Domstolen uttalade att försäkringstagarens lämnade av oriktiga uppgifter i fallet var av stor betydelse för bedömningen av ersättningens storlek. Med anledning av ett sådant svikligt förfarande gentemot försäkringsbolaget ansåg domstolen att försäkringstagarens ersättningsrätt helt och hållet gått förlorad.²²⁶ I praxis på området har följaktligen ett mycket strängt förhållningssätt intagits gällande en försäkringstagares lämnande av oriktiga uppgifter. Detta gäller särskilt försäkringsärenden som faller under FAL:s tillämpningsområde eftersom det där finns en möjlighet att sätta ned hela försäkringsbeloppet.

5.9 Uppsägning av försäkringen i förtid

I ett försäkringsförhållande har parterna, precis som i andra avtalsförhållanden som sagt både rättigheter och skyldigheter. En rättighet som både försäkringstagaren och försäkringsgivaren har är möjligheten att säga upp avtalet i förtid och på så sätt avsluta försäkringsförhållandet.

Försäkringstagaren kan naturligtvis säga upp avtalet när helst denne så önskar. Försäkringsgivaren har däremot en begränsad möjlighet till detta. Enligt bl.a. 5 § FAL har försäkringsgivaren rätt att säga upp avtalet i förtid om försäkringstagaren i samband med avtalets ingående lämnat oriktiga uppgifter. Om försäkringsbolaget förbehållit sig rätten kan de även säga upp avtalet vid skada.²²⁷ I 18 § KFL regleras försäkringsgivarens rätt att säga upp avtalet då försäkringstagaren grovt åsidosatt sina förpliktelser, eller om det finns andra ”synnerliga skäl” för detta. Med ”grovt åsidosatt sina förpliktelser” avses bl.a.:

---

²²² Prop. 1979/80:9 s. 147.

²²³ Prop. 1979/80:9 s. 77.

²²⁴ Prop. 1979/80:9 s. 142.

²²⁵ Svea Hovrätt dom 1999-12-10 Mål nr T 1413-97.

²²⁶ Svea Hovrätt dom 1999-12-10 Mål nr T 1413-97, s. 5.

²²⁷ Detthoff, Jan., Kåhre, Björn. *Juridik- Sakförsäkring*, 6:e uppl., Stockholm 1995, s. 46.

- oriktiga uppgifter vid försäkringsavtalets ingående som upptäcks först senare,
- underlåtenhet att anmäla fareökning,
- överträdelse av säkerhetsföreskrift,
- framkallande av försäkringsfall,
- svikliga uppgifter vid skaderegleringen.²²⁸

Som ”synnerliga skäl” kan bl.a. anses då försäkringstagaren uppträder hotfullt under skaderegleringen.²²⁹

5.10 Försäkringstagarens rätt till prövning

Om en försäkringsgivare av någon anledning skulle avvisa eller nedsätta ett ersättningsanspråk pga. några av ovan nämnda omständigheter har försäkringstagaren möjlighet att inom en begränsad tid efter avslaget väcka talan och få saken prövad vid allmän domstol.²³⁰

Regler om detta finns bl.a. i 42 § andra stycket KFL, som stadgar att försäkringstagaren har en månad på sig att väcka talan och få uppsägningen prövad vid domstol. Ett krav för detta är dock att försäkringen inte slutat gälla innan talan väckts.²³¹

Då det inte finns några motsvarande regler i FAL har försäkringstagaren givits motsvarande rätt till prövning genom försäkringsvillkoren.

5.11 Skador i utlandet

(Material för följande avsnitt är hämtat ur verksamhetsberättelsen från 1999.)

När det gäller skador som inträffat i andra länder gjordes det under år 1999 122 utredningar i 23 olika länder. I många fall rörde det sig om stulna fordon som aldrig återfunnits. Avseende skadeanmälningar utomlands är det också mycket vanligt att det handlar om akuta sjukdomar som i själva verket är rena skönhetsoperationer.

Vid utredningar i utlandet tar försäkringsbolaget ofta hjälp av samarbetspartners i andra länder eftersom dessa har möjlighet att utföra

²²⁸ Detthoff, m.fl., a.a., s. 47.

²²⁹ Samtal med Ulf Rönndahl, 31/5 2001.

²³⁰ Föreläsningsmaterial (2001) a.a.

²³¹ Prop. 1979/80:9 s. 50,168.

utredning på plats. Det skulle dessutom innebära oerhörda kostnader för försäkringsbolagen om de var tvungna att utföra detta arbete själva.

När det gäller rån och överfall utomlands visar statistiska undersökningar att frekvensen för dessa brott är betydligt högre i utlandet än hemma i Sverige. Det höga antalet skador innebär oerhörda kostnader för försäkringsbolagen. Det är viktigt att hålla i minnet att många av dessa skador är arrangerade, särskilt då det gäller skandinaver som anmält t.ex. rånskador i New York. Andra vanligt förekommande anmälningar gäller resgodsskador i utlandet, vilket ofta sker med syfte att få till stånd en ny resa.

En orsak till att så många utlandsskador anmäls är försäkringstagarens tro att det inte görs utredningar i lika stor utsträckning avseende dessa skador. Det är således för försäkringsbolagen ytterst viktigt att dra nytta av de kontakter som skapas i utlandet, främst när det gäller möjligheten att få assistans i utredningsarbetet. Den hjälp som kan erhållas utomlands och som kan vara av stor betydelse för utredningen i skadefallet kan t.ex. vara att få kvitton eller andra dokument från påstådda inköp kontrollerade. Det är även lättare för utredare på plats att kontrollera lämnade berättelser avseende den anmälda skadan. Samarbetspartners främjar alltså möjligheterna att få till stånd utredningar på platser runt om i världen som annars skulle betraktas som otillgängliga utredningsområden.

Ett fall som utretts av samarbetspartners avsåg en anmälan av en guldstöld. Guldet hade köpts i Nigeria, varifrån det utfärdades ett kvitto som bevis på inköpet. En lokal utredare sattes på att besöka butiken i vilken försäljning uppgavs ha skett. Denne kunde på så sätt se att det på den uppgivna adressen inte fanns någon butik av den karaktär försäkringstagaren påstått. Utredningar av ovan nämnda slag har bl.a. skett i Argentina, Chile, Colombia, Sydafrika, Canada, Pakistan, USA, och Thailand.

För att utredningssamarbetet slutligen skall fungera så effektivt så möjligt har utredningsenheten skapat ett antal handlingar som kan vara till hjälp vid hanteringen av information i de olika ärendena. Dessa dokument finns i PC-format och på alla de språk som kan tänkas bli aktuella. Utöver detta har givetvis även Internet på ett påtagligt sätt effektiviserat arbetet.

5.12 Utredningsarbetets betydelse

Utredningsenheten har bidragit till att inte lika många felaktiga utbetalningar sker idag som det gjorde tidigare. Detta beror till stor del på den erfarenhet och kunskap som utredningsenheten hela tiden berikas med, och som förs vidare till andra verksamhetsområden inom försäkringsbolaget. En av de viktigaste åtgärderna som kan vidtas gentemot främst försäkringsbedrägerier, är att öka medvetenheten vid försäljningen av försäkringarna. Med detta menas att det gäller att upptäcka de

försäkringstagare där det finns en hög risk för att ett försäkringsfall skall inträffa.²³²

Det är även viktigt att hålla i minnet att brott som försäkringsbedrägerier ökar i en högkonjunktur, och att det är ett brott som kan sägas utgöra en del av den ”statusjakt” som just nu är högaktuell i samhället.²³³

Utredningsarbetet är ett av de starkaste verktyg försäkringsbolagen har då det gäller att komma till rätta med oriktiga skadeanmälningar och felaktiga ersättningsutbetalningar. Dessa utbetalningar kan i längden komma att ge ”hederliga” kunder onödigt stora belastningar, genom t.ex. höga försäkringspremier. För att så tidigt som möjligt förhindra detta är det ytterst viktigt att försäkringsbolagen hela tiden aktivt arbetar för att utredningsmetodikerna skall kunna uppdateras i enlighet med rättspraxis och andra nyhetskanaler på området. Ytterligare ett steg i rätt riktning tas genom att försäkringsbolagen, i detta fall If, aktivt arbetar för att skapa ny rättspraxis. Detta sker genom att försäkringsbolaget har väl underbyggda utredningar till grund då de avvisar ärenden. Ett exempel som kan nämnas i detta sammanhang är att If har möjlighet att studera polisanmälningsregistret för att få fram statistik gällande exempelvis bilstölder. På detta sätt får de fram information om stöldfrekvensen bl.a. i fråga om det aktuella området för stölden, den aktuella tidpunkten, bilmodell, samt tillvägagångssätt. Detta gör det möjligt att skapa en bild av hur situationen i verkligheten kan se ut. Försäkringsbolaget kan sedan med ett rimlighetsresonemang komma till en slutsats ifråga om en anmäld bilstölds inträffande.

Domstolarna har i ett antal fall t.o.m. anfört sådana statistiska undersökningar och rimlighetsresonemang som grund för att bifalla försäkringsbolagets yrkande. På detta sätt kan sägas att If vid ett antal tillfällen varit med och skapat ny rättspraxis, som sedan får betydelse i deras utredningsarbete.

---

²³² Verksamhetsberättelse (1999) a.a.

²³³ Verksamhetsberättelse (1999) a.a.

6 Utredningsmetodik i Argentina-fallet

I det följande kommer nu den utredningsmetodik som presenterats i föregående kapitel att appliceras på Argentina-fallet som vi, i samarbete med utredningschefen Ulf Rönndahl på If studerat mycket ingående.

Eftersom fallet redan berörts i kap. 4.4, kommer vi i följande framställning i så stor utsträckning som möjligt att hänvisa dit för att försöka undvika upprepningar.

6.1 Försäkringstagarens bevisbörda

Inledningsvis kan sägas att X och Y med anledning av skadefallet yrkade ersättning med sammanlagt 198 000 kr avseende deras privata egendom, F AB krävde ersättning med 455 000 kr för den till bolaget tillhöriga egendomen, samt 24 månaders inkomstförlust för företaget.²³⁴ Ersättningsanspråken baserades dels på F AB:s småföretagarförsäkring och dels på X:s och Z:s privata hem- och reseförsäkringar.

Efter det att anmälan kommit in till försäkringsbolaget inleds utredningsarbetet. Först och främst har försäkringstagarna, i detta fall X och Z, bevisbördan för att de har rätt att göra gällande ett försäkringsanspråk. Som tidigare nämnts i kapitel 5.4.1.1. har de således att *styrka* att de vid skadetillfället hade giltig försäkring, att de har äganderätt till de aktuella föremålen, samt att de verkligen innehade dessa när skadan inträffade. De skall också, beroende på vilken typ av försäkring det gäller, göra den påstådda skadans omfattning *mer antagligt* alternativt *klart mera sannolikt*.

X och Z har därefter bevisbördan i frågan om skadan verkligen har inträffat. Hur högt är då detta beviskrav i det aktuella fallet? I skadeanmälan finns det två olika typer av försäkringar som är av intresse, dels en småföretagarförsäkring och dels ett antal privata försäkringar. När två försäkringstyper kan göras gällande på detta sätt skall som tidigare nämnts det starkare beviskravet enligt FAL ges företräde framför det beviskrav som kan göras gällande enligt KFL. Följaktligen har X och Z en skyldighet att göra det *klart mera sannolikt* att det påstådda försäkringsfallet inträffat. Detta något högre beviskrav görs gällande med anledning av att småföretagarförsäkringen faller under FAL:s tillämpning.

---

²³⁴ Då ersättningen som tidigare nämnts i kap. 4.4.3 grundas på företagets ekonomiska resultat innan skadan, eller om det var ett helt nystartat företag, på dess lagda budget, har inte ersättningsanspråket kunnat preciseras närmare i denna del.

6.1.1 Gällande försäkringar

Att styrka en giltig försäkring kan inte anses vara speciellt svårt då detta finns registrerat hos försäkringsbolaget, och försäkringstagaren dessutom oftast sparar försäkringsavtalet. Försäkringsbolaget kan också kontrollera detta om försäkringstagaren bara uppger sitt personnummer, eller då det rör sig om ett företag, sitt företagsnummer.

Både X och Z hade ingått hemförsäkringsavtal med försäkringsbolaget. X tecknade den 29 augusti 1998 en Stora Hem 500 000 kr i vilken ingick ett normalt reseskydd samt en resextra. Utöver detta tecknade X den 18 december 1998, alltså strax innan avresan till Argentina, en extra reseförsäkring i Europeiska. Även Z tecknade sin Stora Hem 350 000 kr strax före avresan till Argentina. Vad gäller F AB hade för detta företag tecknats en småföretagarförsäkring.²³⁵

F AB har i fallet kunnat *styrka* att det förelåg en giltig småföretagarförsäkring vid skadetillfället. Då försäkringen emellertid tecknats bara en kort tid innan den påstådda skadan inträffade kan detta ses som en nackdel för F AB. Även X och Z har kunnat *styrka* sina respektive giltiga försäkringar, men också dessa tecknades i nära anslutning till avresan.

6.1.2 Försäkringstagarnas äganderätt till den stulna egendomen

Tillsammans med skadeanmälan skickade X och Z in en lista på de privata tillhörigheter som blivit stulna vid rånet, och uppgav att de vid ett senare tillfälle avsåg att styrka innehavet av dessa genom uppvisande av kvitton. Detta gjordes också avseende viss egendom, men först långt efter ett uppmanande från försäkringsbolagets sida. Vidare ombads de att med en ekonomisk redogörelse visa varifrån de fått pengar att förvärva den ifrågavarande egendomen.

Även F AB skulle styrka äganderätten till den stulna egendomen. I fråga om F AB:s äganderätt till den stulna luftballongen och videokameran hävdade X att F AB var ägare till dessa då bolaget förvärvat egendomen av honom under hösten 1998 för betalning efter avslutad reklamturné. När det gällde den stulna kamerautrustningen uppgav X att F AB köpt denna av Y.

X, Y och F AB har dock inte lyckats *styrka* sin äganderätt till den stulna egendomen. Detta eftersom de endast till viss del av egendomen kunde uppvisa kvitton och fotodokumentation. I fråga om ballongen och videokameran fanns det däremot inte någonting som överhuvudtaget kunde

---

²³⁵ Se kap. 4.4.3 angående tecknandet av försäkringen

styrka påståendet om att X sålt dessa till F AB. De kvitton som kom in till försäkringsbolaget var dessutom till största del kvittenser från nära anhöriga. Så var t.ex. fallet avseende kamerautrustningen, vars innehav endast kunde styrkas med en kvittens som gjorts av Y långt efter skadehändelsen.

6.1.3 Innehav av aktuella föremål vid rånet

Gällande X:s och Z:s uppgifter avseende själva innehavet av den stulna egendomen vid tidpunkten för rånet, hävdade de att alla deras och F AB:s tillhörigheter fanns inne i bilen och på bilens takräcke. Det enda som inte blev stulet vid rånet var de kläder som X och Z hade på sig. Vad som främst talar mot detta är att den egendom som de i skadeanmälan krävde ersättning för uppskattningsvis borde väga närmare 90 kg. Att all denna egendom skulle rymmas tillsammans med rånarna i deras lilla Peugeot verkar högst osannolikt. Det kan därför inte anses *styrkt* att X och Z haft all den egendom med sig om de påstått.

6.1.4 Skadefallets omfattning

Då både X och Z blev bestulna på alla sina privata tillhörigheter lämnade de som sagt in en utförlig lista på denna egendom. Denna omfattade bl.a. kläder för både semesterbruk och affärsresor.

F AB:s stulna egendom uppgavs omfatta bl.a. en luftballong, mobiltelefoner med tillbehör, en dator, kamerautrustning, videokamera, samt F AB:s bokföring. Utöver detta medförde skadan även ett avbrott i företagets verksamhet då det inte skulle vara möjligt att utan den stulna egendomen fullfölja avtalet. Detta skulle således medföra stora ekonomiska förluster för företaget.

X, Z samt F AB har misslyckats med att uppfylla sina respektive beviskrav ifråga om skadans omfattning eftersom de inte kunnat uppvisa giltiga kvitton eller annan dokumentation som kan styrka förvärvet och innehavet. Detta kan vara fotografier, kontoutdrag, intyg, kopia på kvitto, kontokorsslipp etc.

6.1.5 Har skadefallet inträffat ?- en tillämpning av ”femstegsmodellen”

När försäkringsbolaget skall utreda om den anmälda skadan faktiskt har inträffat går utredningsarbetet in i ett djupare stadie där den tidigare nämnda

”femstegsmodellen” kommer in.²³⁶ Följande redogörelse av fallet kommer således att göras med utgångspunkt i denna modells fem punkter. Därefter görs det en helhetsbedömning av de omständigheter som framkommit, d.v.s. en bevisvärdering, och med anledning av detta kan försäkringsbolaget sedan komma fram till huruvida det föreligger en ersättningsbar skada eller ej.

Att skadan inträffat utomlands gör att försäkringsbolaget i sitt utredningsarbete tagit hjälp bl.a. av en detektivbyrå i Stockholm som bistått med lokal utredningshjälp på plats i Argentina.

Här följer den redogörelsen för händelsen som X och Z lämnade till försäkringsbolaget vid skadeanmälan:

Den 27 december 1998 reste X och Z till Argentina på en kombinerad semester och affärsresa, själva affärsdelen i resan gällde ett företag vid namn F AB som Z var delägare i. F AB skulle i Argentina ingå ett affärsavtal med det argentinska företaget G AB. För att kunna ta sig runt i landet hyrde paret vid sin ankomst den 28 december 1998 en bil av märket Ford Fiesta. Det var i samband med återlämnandet av denna, vid 21-tiden på kvällen, som rånet ägde rum. X har uppgett att de vid råntillfället, på en dåligt upplyst gata, blev stoppade av fyra polisklädda män i en Peugeot. Männerna uppmanade X och Z att kliva ur bilen varefter de tömde denna på dess innehåll, d.v.s. dels X:s och Z:s privata ägodelar, och dels egendom tillhörig F AB. Därefter körde rånarna iväg med både sin egen bil och hyrbilen medan X och Z lämnades vid väggkanten. X och Z hade då inget annat val än att promenera till fots. Efter en stunds vandring hittade de den tomma hyrbilen lämnad vid väggkanten. De satte sig i bilen och körde direkt till polisstationen och gjorde en anmälan angående den inträffade händelsen.

6.1.5.1 Punkt 1 – försäkringstagarens åtgärder och handlande vid skadan

Eftersom skadan som sagt inträffat i Argentina tog försäkringsbolaget kontakt med polismyndigheten där nere. Försäkringsbolaget fick därmed tillgång till den polisrapport som skrivits i samband med X: och Z:s polisanmälan av rånhändelsen.

Av vad som framkom av denna kan ifrågasättas av vilken anledning X och Z hade för avsikt att lämna tillbaka bilen så pass sent på kvällen. Vidare är det anmärkningsvärt att de hade med sig alla tillhörigheterna när de skulle återlämna hyrbilen. Att det inte heller funnits några vittnen talade mot att händelsen inträffat.

---

²³⁶ Se kap. 5.5.

6.1.5.2 Punkt 2 – Den tekniska bevisningen

I de uppgifter som X lämnat till försäkringsbolaget och polisen i Argentina, framkom att hyrbilen vid råntillfället haft takräcke, och att en del av egendomen förvarats på detta. Nere i Argentina tog utredarna därmed kontakt med den biluthyrare som X anlitat för att kontrollera. Då denne förnekade att det skulle ha funnits något takräcke på den uthyrda bilen gjorde utredarna en teknisk undersökning av bilens tak. Det visade sig då att det inte vid något tillfälle kunde ha funnits ett takräcke monterat på bilen.

6.1.5.3 Punkt 3 – Försäkringstagarnas ekonomiska situation

När det gällde att fastställa F AB:s ekonomiska situation blev detta mycket svårt då bokföringen av någon underlig anledning tagits med till Argentina och följaktligen stulits i samband med rånet. Vad som av uppgifter från PRV framkom avseende bolaget finns tidigare redovisats i kap. 4.4.1, varför det således inte kommer att tas upp även här.

Då bokföringen stals vid rånet uppmanades de inblandade i F AB att göra en rekonstruktion av denna. När detta gjorts visade det sig att lämnade uppgifter inte stämde överens med uppgifterna från PRV. Detta med anledning av behållningen i bolaget uppgavs vara över 200 000 kronor den 31 december 1998, samtidigt som det fanns en skuld i företaget på över 450 000 kr, pga. ett lån ifrån aktieägare och andra närstående personer, d.v.s. X, Z och Y. Beträffande företaget fanns det årsredovisningsuppgifter från den 25 juli 1997 t.o.m. den 31 december 1998. Däremot var företaget inte momsregistrerat och det hade inte heller något befintligt bankkonto. Vidare var företaget inte ratinglistat och revisorn hade inga som helst uppgifter på att det vid tidpunkten för Argentinaresan bedrevs någon verksamhet i företaget eftersom detta sedan en tid tillbaka varit ”vilande”. Det fanns inte heller några uppgifter om att F AB skulle ha förvärvat vare sig luftballong eller videokamera från X, och inte heller något ifråga om den kamerautrustningen som uppgavs ha förvärvats av Y.

Som tidigare nämnts är det inte bara företagets ekonomiska situation som skall kontrolleras utan även de i företaget involverade personerna. Här nedan kommer därför en kort redogörelse av de uppgifter som försäkringsbolaget fick fram avseende de försäkrades ekonomiska ställning.

Avseende Z framkom att hon hade svensk medborgarskap och att hon var delägare i F AB. Hennes taxerade inkomst för 1997 var 0 kr. Det fanns emellertid inga skulder registrerade vare sig vid tidpunkten för utredningen eller sedan tidigare. Hennes namn fanns inte heller registrerat i någon tidigare företagskonkurs.

I den utredning som gjordes avseende Ö framkom att hon var Argentinsk medborgare och att hon inte var bosatt i Sverige. Hon var även innehavare

av ett antal försäkringar, däribland Stora Hem 200 000 kr plus reseextra, samt en reseförsäkring. Dessa försäkringar hade dock aldrig betalats. Hennes namn dök också upp i samband med konkursen av E AB som inträffade 1998.

Beträffande X visade det sig att trots att han bott i Sverige under lång tid, fortfarande var argentinsk medborgare. Hans taxerade inkomst under 1997 var 0 kr. Under samma år uppbar han både A-kassa och socialbidrag. Utöver detta fanns även en skuld på 400 000 kr registrerad på honom hos kronofogdemyndigheten. Hans namn dök vidare upp i samband med företagskonkurserna avseende bl.a. A AB, B HB samt C AB.²³⁷

6.1.5.4 Punkt 4 – Försäkringstagarnas allmänna trovärdighet

I utredningen rörande X:s och Z:s allmänna trovärdighet framkom att de tidigare varit misstänkta för brott mot borgenärer i samband med ett av X tidigare ägda bolag C AB. Åtalet lades emellertid ned.

Varken X eller Z var särskilt samarbetsvilliga i utredningsarbetet. I början av utredningen skedde emellertid en del korrespondens mellan försäkringsbolaget och det två försäkringstagarna, där försäkringsbolaget bl.a. ville att både X och Z med en ekonomisk redogörelse skulle styrka sin köpkraft i relation till deras ersättningsyrkande. Detta gjordes dock inte. Det har även under utredningen kommit fram att X lämnat olika uppgifter till olika personer. Vidare försökte försäkringsbolaget få till stånd ett möte med X och Z, men inte heller här var de särskilt tillmötesgående. Istället uppträdde X och Z hotfullt vid ett antal tillfällen. Detta skedde bl.a. genom skrivelser och telefonsamtal till inblandade personer i utredningen. Vidare har X drivit på försäkringsbolaget mycket hårt angående själva ersättningen. Han har även krävt att få spela in samtal med en del skadereglerare.

I fråga om X trovärdighet kan det vidare påpekas att det under utredningen av rånet i Argentina pågick en tvist mellan X och försäkringsbolaget Europeiska. X hade som tidigare nämnts tecknat en extra reseförsäkring i Europeiska strax innan avresan till Argentina, och det var med anledning av denna han anmälde en sjukskada i Rio i maj 1999.²³⁸ Tvisten uppstod pga. att Europeiska inte ville att X i framtiden skulle få teckna någon försäkring i bolaget, eftersom det ansågs föreligga en överhängande risk för att han som försäkringstagare skulle råka ut för ett försäkringsfall.

Europeiska ansåg inte heller att X uppträtt på ett sätt som kan förväntas av en lojal försäkringstagare. Förutom tidigare sjukdomsfall och bagagestöld hade X även under senare år drabbats av ett antal småskador, bl.a. en

---

²³⁷ Detta kommer närmare att redgöras för i kap. 6.1.5.5.6.

²³⁸ Se kap. 6.1.5.5.5.

vattensängskada 1997 och en diskmaskinskada under samma år. Europeiska menade med anledning av detta att det i fråga om X skadefall fanns en gemensam nämnare; de omfattade alla dyrbara egendom. Utöver detta har X också haft svårt att styrka inköp av denna egendom på ett normalt sätt, utan det har i de flesta fall lämnat kvitton skrivna av personer i X närmaste umgängeskrets.

När det gäller försäkringstagarens skyldighet att bistå försäkringsbolaget med betydelsefulla upplysningar, så har vare sig X eller Z gjort detta. Istället har de hänvisat försäkringsbolaget till sin advokat som de låtit sköta korrespondensen. Under utredningsarbetets tid lyckades de dessutom byta advokat vid tre tillfällen.

6.1.5.5 Punkt 5 - Andra omständigheter av betydelse

Utöver de fyra ovan berörda punkterna kan det även finnas andra omständigheter av relevans för bedömningen av ärendet. I aktuella fall fann man också en hel del sådana omständigheter vilket kommer att redogöras för nedan.

6.1.5.5.1 Tecknandet av försäkring

Till en början kan sägas att F AB tecknade sin småföretagarförsäkring i nära anslutning till avresan till Argentina. Vidare visade det sig under utredningen att detta inte var bolagets enda försäkring utan F AB var dubbelförsäkrat i IF/Skandia och Wasa/Lita, resemomentet ingick emellertid inte i den senare av dem båda.

6.1.5.5.2 Den stulna egendomen – kamerautrustningen och ballongen

Vidare framkom det under utredningen en del information av intresse ifråga om den stulna egendomen som det yrkades ersättning för, och som F AB hade svårt att styrka äganderätt till. Detta gällde framförallt den kamerautrustning som F AB enligt uppgift köpt från X under hösten 1998. Detta kunde emellertid endast styrkas av en kvittens från Y, som dessutom inte skrivits förrän den 28 april 1999, d.v.s. efter den anmälda rånskanan. Dessa uppgifter framkom således under utredningsarbetets gång och fanns alltså inte tillgängliga för försäkringsbolaget vid tidpunkten för själva skadeanmälan.

När det gällde den stulna luftballongen uppgav X att denna köpts av F AB från X under hösten 1998, men att han inte visste vem som ägt ballongen tidigare. I utredningen gick man därför in och gjorde en närmare granskning av ballongens tidigare äganderättsförhållande. I denna framkom att

ballongen köpts av X i december 1995 från ett amerikanskt luftballongföretag, på uppdrag av D AB. Den ballong som köptes totalförstördes emellertid då den föll av släpet och blev överkörd av en lastbil under transporten till flygplatsen i januari 1996. X beställde då en ny ballong av försäljaren som han sedan fraktade till Argentina i januari 1996. Under en provflygning där slet sig emellertid ballongen och försvann. Det visade sig att det funnits tecken på att ballongens lina skurits av och pga. detta ville inte den amerikanska försäljaren ersätta X med ytterligare en ballong. X skrev sedermera ett intyg, daterat den 28 februari 1996, där han friskrev försäljaren från att ersätta den försvunna luftballongen. Den 31 januari levererades en ny ballong till X till ett generöst nedsatt pris.

Vad sedan gällde äganderätten till luftballongen uppgav X så småningom att Y den 1 november 1998 skrivit ett intyg för D AB:s räkning om att luftballong med utrustning, samt videokamera överlåtits till X den 1 februari 1996. Egendomen kvittades mot en lönefordran som X haft gentemot bolaget sedan tidigare.

Y uppgav även hon att ballongen inköpts 1995 av X för D AB:s räkning i samband med att hon och X sålde bolag C AB. Så långt stämde X:s och Y:s uppgifter överens. När det däremot gäller omständigheterna kring varför X fick ballongen gick uppgifterna däremot isär.

I utredningsarbetet tog försäkringsbolaget genom samarbetspartners på plats i USA, kontakt med föreståndaren för det amerikanska företag som ballongen ursprungligen köptes ifrån. Föreståndaren berättade då att Y kontaktat honom via fax den 2 januari 1999. Faxet skickades med anledning av köparen, d.v.s. X uppgavs ha blivit rånad i Argentina. I faxet uppgav Y att hon ville ha ett intyg/kvitto på att X köpt ballongen i december 1995, samt i februari 1996. Först vägrade föreståndaren detta, men slutligen skickade han över en kopia på ursprungsfakturan, d.v.s. avseende den ballong som köptes i december 1995.

Trots att X hela tiden hävdat att han varit ägare till ballongen finns det således ingenting som direkt styrker X köp av ballongen från F AB.

6.1.5.5.3 Avtalsförbindelsen

Avtalet som ingicks i Argentina gällde som tidigare nämnts en affärsförbindelse mellan F AB och G AB, och avtalet slöts mellan Ö och Ä den 12 januari 1999. Då utredarna frågade Ö om avtalets innebörd uppgav hon emellertid att hon inte var vidare insatt i dess egentliga innehåll.

Angående vilken relation X, Z och Ö hade till motparten i avtalet uppgav Ä och X att det enbart var en affärsrelation, och att de inte kände varandra privat.

Med anledning av det ingångna avtalet åkte utredarna i Argentina till den adress som uppgivits tillhöra det argentinska företaget. På den angivna adressen fann de ett plåtskjul med en handskriven lapp på dörren med G AB:s namn på. Utredarna fick vidare upplysningar om att verksamheten som bedrivits i skjulet hade upphört ett par veckor tidigare pga. att verksamheten gick dåligt. Företaget hade heller inte något telefonabonnemang, vilket får anses som anmärkningsvärt för ett företag som avsåg att göra en så pass omfattande reklamkampanj.

Utredarna i Argentina åkte för att tala med Ä, men då de kom till den adress de fått angivet som Ä:s hemadress fanns där inga privatbostäder utan endast en advokatbyrå, som det visade sig att Ä anlitat vid ett par tillfällen. Slutligen fann utredarna Ä:s riktiga adress genom en sökning i telefonregistret. Det framkom då att det var samma adress som X och Z bott på under sin vistelse i Argentina, trots att de enligt uppgift inte kände varandra.

6.1.5.5.4 Händelseförloppet vid rånet

Vad gäller händelseförloppet vid själva rånet har som tidigare sagts uppgifter lämnats av X och Z både till försäkringsbolaget och polisen i Argentina. Det visade sig emellertid då försäkringsbolagets samarbetspartners pratade med biluthyraren i Argentina, att X hade lämnat andra uppgifter till honom.

Biluthyraren uppgav att han den 27:e december 1998 kontaktats av X som ville hyra en bil från den 28:e december 1998 t.o.m. den 13:e januari 1999. Dagen efter kom X tillsammans med Z och hämtade den Ford Fiesta som de skulle hyra, X betalade då hyran av bilen med en skuldsedel. Den 11:e januari 1999 tog X på nytt kontakt med uthyraren och uppgav att han ville förlänga avtalet från den 13:e januari till den 14:e januari. Trots detta kom X inte tillbaka med bilen den 14:e januari utan återlämnade denna först mitt på dagen den 15:e januari. X berättade vid återlämnandet av bilen om det inträffade rånet, men sade att bilen inte kommit till skada. Rånarna hade bara tömt bilen på dess innehåll.

När utredarna undersökte platsen för rånet visade det sig att vägen där rånet inträffat i själva verket var en liten grusväg utan belysning som låg vid sidan av en stor upplyst trafikerad gata. Av vilken anledning befann sig då X och Z där? Detta hade X och Y ingen rimlig förklaring till utan uppgav att de bara körde omkring, trots att de skulle lämna tillbaka bilen. Vidare påstod X och Z att de rånades på kvällen vid 21-tiden och att det var mörkt, men enligt utredarna torde det fortfarande vara ljus ute vid denna tid trots att solen gått ned.

6.1.5.5.5 Försäkringstagarnas skadehistoria

I utredningsarbetet är det ytterst viktigt att man kontrollerar den aktuella försäkringstagarens skadehistoria.

Beträffande X visade det sig att han varit inblandad i en hel del skadeärenden tidigare. Den 12:e december 1997 hade en stöld anmälts ur en av Y hyrd Ford Escort. Stölden hade ägt rum nattetid då bilen stod parkerad ute på gatan vid X bostad. Ur bilen stals omfattande egendom såsom bl.a. en dator och en mobiltelefon. Utöver dessa saker stals även D AB:s bokföring. Äganderätten till delar av de stulna föremålen kunde endast styrkas med en kvittens ifrån Z. Ersättningskravet riktades i detta fallet mot Folksam, som till X betalade ut försäkringens maxersättning på 30 000 kr.

Under utredningens gång inkom i februari 1999 ytterligare en skadeanmälan där X var inblandad. I detta fall handlade det om ett akut sjukdomsfall i Rio. Även i detta fall fungerade Y som kontaktperson för X hemma i Sverige. Hon uppgav att X var alltför sjuk för att resa hem och att han ordinerats sängläge av undersökande läkare. Ingen ersättning betalades emellertid ut.

I maj samma år gjordes det av X ytterligare en skadeanmälan i samband med X vistelse i Rio. I anmälan uppgav X att hans bagage blivit stulet av en taxichaufför. Under utredningen av ifrågasvarande fall framkom ett antal omständigheter som kunde ifrågasättas. Bl.a. skilde sig de uppgifter X lämnat avseende skadan vid skadeanmälan från de uppgifter han sedan lämnade till den skadeinspektör som kom att fråga ut honom angående händelsen. Hotellpersonalen hade dessutom uppgivit att det bagage X checkat in på hotellet varit detsamma som han anmält stulet. X krävde i detta fall 36 000 kr i ersättning, trots att maxbeloppet på försäkringen var 24 500 kr. Inte heller i detta fall betalades någon ersättning ut.

Ännu en skada anmäldes av X i maj samma år. Anmälan gällde ytterligare ett sjukdomstillfälle i Rio. Sjukdomen bekräftades dock i detta fall av såväl hotellpersonal som av läkare på platsen. X krävde här 15 000 kr i ersättning, men fick endast ut 8 000 kr. Ersättningen betalades direkt till kronofogdemyndigheten då X hade en där inestående skuld.

När det gäller Z och hennes skadehistorik framkom endast att hon 1997 gjort en skadeanmälan med anledning av förlorat bagage efter en flygning från Las Palmas till Stockholm. Ersättning hade betalats ut med 16 000 kr.

6.1.5.5.6 Personutredning

För att få ytterligare information avseende X gjordes en personutredning på honom. I utredningen framkom att han varit inblandad i A AB:s, B HB:s och C AB:s konkurser, bolag som det senare visat sig hade plundrats på viss egendom strax före konkursutbrotten. Delar av den egendom som uppgivits saknad i samband med konkurserna fanns nu upptagen som stulen i anmälan

avseende rånet i Argentina.²³⁹ Detta gav försäkringsbolaget anledning att fråga sig varifrån X, som sålt egendomen till F AB, fått denna ifrån. Man nöjde sig således inte bara med att se varifrån F AB förvärvat egendomen, utan gick ytterligare ett steg tillbaka och granskade även X:s förvärv.

Vid den personutredning som gjordes avseende Ä framkom det att även han tidigare förekommit i konkursammanhang, men då i Argentina.

Då det som framkom i personutredningarna angående Z och Ö tidigare redogjorts för i kapitel 6.1.5.3 ifråga om försäkringstagarnas ekonomiska ställning kommer det inte att ytterligare beröras här.

6.1.5.5.7 Intresse mellan inblandade personer

Under utredningsarbetet är det samma personer som dyker upp gång på gång i olika sammanhang. Alla har, eller har haft, intressen i samma företag, och har dessutom varit inblandade i ett flertal skadeanmälningar av liknande slag.

6.2 Grunderna för If:s avgörande

När utredningsarbetet slutligen fullgjorts till den del det varit möjligt, hade försäkringsbolaget att göra en bedömning av om X och Z, samt F AB hade rätt till de ersättningskrav de tillsammans gjort gällande i sin anmälan.

X, Z och F AB har i fallet kunnat *styrka* att de hade giltiga försäkringar vid skadetillfället. Att dessa tecknades bara en kort tid innan den påstådda skadan inträffade skall emellertid ses som en besvärande omständighet.

Försäkringstagarna har däremot inte lyckats *styrka* sin äganderätt till den stulna egendomen, eftersom de endast kunnat uppvisa bristfällig dokumentation som bevis för detta.

Vad gäller innehavet av egendomen då skadan inträffade finns det även här ytterst få uppgifter som kan stödja detta. Det kan därför inte anses vara *styrkt*, vare sig av X, Z eller F AB, att de verkligen hade all den egendom med sig vid råntillfället som de uppgett.

X, Z och F AB har även ifråga om skadans omfattning misslyckats med att uppfylla sina respektive beviskrav, detta på samma grunder som just nämnts avseende innehavet av egendomen, bl.a. har de inte kunnat uppvisa giltiga kvitton eller annan dokumentation som styrker innehavet.

I det aktuella fallet är det som tidigare nämnts FAL:s regler som gäller, varför X och Z har att göra det *klart mer sannolikt* att det påstådda rånet

---

²³⁹ Se kap. 4.4.1. och 4.4.2.

verkligen inträffat. Beträffande själva skadehändelsen har det framkommit en del uppgifter som inte stämmer överens med de som X och Y inledningsvis lämnat till försäkringsbolaget.

Av betydelse för ifrågavarande bedömning var även de uppgifter som kom fram genom den tekniska undersökningen som gjordes på hyrbilens tak. Då denna visade att det aldrig funnits något takräcke monterat undergrävde detta ytterligare X:s och Z:s påstående om det inträffade rånet.

Vad som vidare talar emot själva händelseförloppet är att man vanligtvis torde lämna tillbaka en hyrbil dagtid, och inte efter kl. 21.00 på kvällen. Man kan dessutom fråga sig av vilken anledning de överhuvudtaget skulle ta med sig alla dessa saker till biluthyraren eftersom detta skulle innebära att de efter återlämnandet av bilen skulle ha befunnit sig på dennes firma med all packning utan möjlighet till vidare transport.

Vid bedömningen av om skadan verkligen inträffat kan även vara av betydelse om det påstådda avtalet verkligen existerar eller inte. I fallet ligger det närmast till hands att göra den bedömningen att avtalet är fingerat, detta med tanke på att G AB:s verksamhet bevisligen upphört sedan en tid tillbaka. Vidare skulle det inte heller varit möjligt för G AB, om verksamhet fortfarande bedrivits, att upprätthålla den produktionsstorlek som krävdes för avtalets fullgörelse.

Försäkringstagarnas omfattande skadehistorik har också betydelse i försäkringsbolagets bedömning av ärendet. Bland de av X, Z, Y och Ö tidigare anmälda skador finns det en hel del gemensamma faktorer. Vid de olika skadetillfällena har det bl.a. handlat om likheter både i fråga om händelseförloppet samt den förlorade egendomen. Som exempel kan nämnas att Y och Ö, i likhet med X, varit inblandade i en skada där de uppgett att deras bagage blivit stulet av en taxichaufför. Skadan hade inträffat i Paris i september 1998 och de ersättningskrav som de båda gjorde gällande var mycket höga. Den stulna egendomen utgjordes bl.a. av dator, videokamera och kamerautrustning, egendom vars innehav dessutom endast kunde styrkas med kvitton skrivna av Z och Å.

Av betydelse för bedömningen av försäkringstagarens trovärdighet är att X bl.a. lämnat oriktiga uppgifter ifråga om hyrbilen och dess takräcke, samt vilken relation X och Z egentligen hade till Ä. Vidare går hans uppgifter angående bilens inblandning i händelsen isär på ett flertal punkter, vilket i hög grad också påverkat hans trovärdighet i fallet.

X har inte heller medverkat i utredningen genom att lämna de uppgifter som försäkringsbolaget krävt in, vilket får till följd att försäkringsbolaget i detta fall har anledning att starkt ifrågasätta även övriga av X lämnade uppgifter. Vad gäller tilltrosbedömningen kan man även se till Europeiskas skäl att säga upp X:s försäkringsrätt i bolaget.²⁴⁰

---

²⁴⁰ Se kap.6.1.5.4

If har vidare kommit fram till att X och Z inte heller lyckats göra *klart mera sannolikt* att den påstådda skadan inträffat. De kan därför inte anses ha rätt till det angivna ersättningsanspråket. Avvisningen av ersättningsanspråket i ärendet grundlades också på att X inte uppfyllt sin upplysningsskyldighet, samt att han inte lämnat riktiga uppgifter. Skyldigheter som var och en ensamt kan ligga till grund för ett avvisande.

Slutligen kan sägas att det även finns skäl för försäkringsbolaget att med stöd av 18 § KFL säga upp aktuella försäkringar gällande X och Z, pga. att de grovt åsidosatt sina förpliktelser.

7 Frågeställningar kring den svenska penningtvättslagstiftningen och dess betydelse för försäkringsbranschen

Antalet anmälda misstänkta transaktioner som lämnas in till Finanspolisen har under de senaste åren ökat kraftigt. År 1994 rapporterades 429 misstänkta transaktioner, vilket kan jämföras med 1512 under år 1999. Motsvarande ökning har även kunnat märkas under år 2000. Merparten av antalet anmälningar kommer från banker och växlingsinstitut, medan man från försäkringsbranschen endast rapporterat in ett fåtal misstänkta transaktioner.²⁴¹

Till detta ställer sig Ulf Rönndahl, chef för utredningsenheten på If Skadeförsäkring, mycket kritiskt. Han anser att försäkringsbolagen bör medverka till att rapportera transaktioner i långt större utsträckning än vad de gör idag. Försäkringsbranschen menar dock att de pengar som kommer in i bolagen ofta härrör från banker och andra finansiella institut där de redan varit föremål för granskning och rapportering till Finanspolisen. Försäkringsbolagens kontroll blir därför bara ett onödigt och mycket resurskrävande dubbelarbete. I teorin är detta resonemang fullt hållbart, men då penningtvättarna ofta använder sig av den s.k. "smurfingmetoden" gör detta att rapporteringsplikten hos bankerna i praktiken aldrig aktualiseras. En granskning av transaktionerna även hos försäkringsbolagen skulle därför avsevärt öka chanserna att upptäcka misstänkta penningtvättstransaktioner.

Försäkringsbolagens motvilja att granska och rapportera misstänkta transaktioner är emellertid inte den stora orsaken till att det kommer in så få anmälningar från försäkringsbranschen. Det som har avgörande betydelse är istället att skadeförsäkringsbolagen inte är omfattade av rapporteringsskyldigheten i PTL, såsom bl.a. livförsäkringsbolag och försäkringsmäklare är. Detta gör att skadeförsäkringsbolagen står inför ett stort problem. De arrangerade skadefall som är regelrätta försäkringsbedrägerier kan de avvisa och anmäla till myndigheterna. De kan däremot inte, pga. sin självpåtaga sekretess gentemot kunden, rapportera de fall där det föreligger ett ersättningsbart försäkringsfall, men pengarna som används för att förvärva densamma härrör från brott. De är dessutom, enligt gällande lagstiftning, sannolikt skyldiga att betala ut ersättning för egendomen ifråga, vilket i våra ögon ter sig något stötande.

Efter denna redogörelse över rådande förhållanden dyker det enligt vår mening upp tre frågeställningar som är värda att tas upp. Den första frågan är varför lagstiftaren inte låtit även skadeförsäkringsbolagen omfattas av PTL så att de därigenom skulle ges möjlighet att bryta sin sekretess och rapportera misstänkta transaktioner till myndigheterna. En annan viktig

---

²⁴¹ Rönndahl, (2001) a.a., s. 81.

fråga är om det finns något lagrum som skadeförsäkringsbolagen skulle kunna använda som grund till att neka utbetalning av försäkringsersättning för egendom som de vet är förvärvad med brottspengar. Den tredje och sista frågan gäller huruvida försäkringsbolagen, då de idag ersätter sådan egendom, gör sig skyldiga till penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a §.

De nämnda frågeställningarna kommer vi att behandla var för sig för att det ska bli så överskådligt som möjligt. I varje avsnitt har vi också valt att göra en jämförelse med hur ifrågavarande problem ser ut i Norge. Anledningen till att vi valt just detta land är att de har en lagstiftning som precis som den svenska bygger på EG:s penningtvättsdirektiv, men som i detta sammanhang ändå visat sig vara betydligt mera strikt. Så här inledningsvis kan kort sägas att alla misstänkta transaktioner inom ett försäkringsbolag skall rapporteras, så även inom skadeförsäkringsbolag. Det är dessutom enligt norsk rätt med största sannolikhet straffbart för ett försäkringsbolag att betala ut ersättning för egendom de vet är förvärvad med pengar som härrör från brottslig verksamhet. Jämförelsen är gjord för att visa att vi i Sverige kan bli mer effektiva i vår bekämpning av penningtvätt om vi i likhet med Norge, och många andra länder i Europa, bara ser till att anpassa vår lagstiftning allteftersom det dyker upp nya metoder att tvätta pengar.

7.1 Rapporteringsplikten

PTL är som tidigare nämnts ett resultat av den svenska implementeringen av EG:s penningtvättsdirektiv. Direktivet avser att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt och är tillämpligt på kreditinstitut och finansiella institut såsom de definieras i artikel 1. Under direktivets definition av finansiellt institut står att läsa att till detta begrepp skall räknas bl.a. "försäkringsbolag auktoriserat i enlighet med direktiv 79/267/EEG"²⁴²,²⁴³ Direktivet som nämns i artikeln är ett direktiv om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva direkt livförsäkringsrörelse, vilket innebär att penningtvättsdirektivet endast omfattar livförsäkringsbolag.

Enligt artikel 12 i EG:s penningtvättsdirektiv skall medlemsstaterna se till att bestämmelserna i direktivet utvidgas till att omfatta även andra yrkesgrupper och företagskategorier, om den verksamhet som bedrivs är särskilt ägnad att utnyttjas för penningtvätt. EG-medlemsstaterna kom emellertid överens om att inte utvidga direktivets tillämpning innan man sett hur direktivets bestämmelser fungerade i praktiken. PTL kom därför i sin ursprungliga lydelse att endast omfatta kreditinstitut och finansiella institut såsom de definierades i direktivet.²⁴⁴

---

²⁴² Rådets första direktiv 79/267/EEG av den 5 mars 1979 om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva direkt livförsäkringsrörelse.

²⁴³ EG:s direktiv art 1, andra strecksatsen.

²⁴⁴ Prop. 1992/93:207 s. 13.

I enlighet med artikel 13 i EG:s penningtvättsdirektiv har det bildats en kontaktkommitté för penningtvättsfrågor under EG-kommissionen. Denna har till uppgift att rekommendera tillägg eller ändringar i direktivet, samt undersöka om direktivet bör utvidgas till att omfatta en viss yrkesgrupp eller företagskategori när det klarlagts att en sådan har utnyttjats för penningtvätt i en medlemsstat.²⁴⁵ Kontaktkommittén har genom ett yttrande, vilket inte är bindande för medlemsländerna, anfört bl.a. att medlemsstaterna bör undersöka om vissa verksamheter innefattar en uppenbar risk att utnyttjas i penningtvättssammanhang, och i så fall överväga om även dessa bör omfattas av penningtvättslagstiftning.²⁴⁶

Sedan PTL trädde ikraft år 1993 har den uppgiftsskyldiga kretsen i 2 § PTL utvidgats två gånger. De verksamheter som har omfattats sedan lagens tillkomst år 1993 är företag som driver bankrörelse eller livförsäkringsrörelse, samt sådana företag som står under Finansinspektionens tillsyn och driver värdepappersrörelse eller verksamhet som kreditmarknadsbolag. Sedan den 1 januari 1997 omfattas numera också valutaväxlingsrörelser, och fr.o.m. den 1 juli 1999 tillhör även försäkringsmäklare den uppgiftsskyldiga kretsen.

7.1.1 Kriterier för att en verksamhet skall omfattas av PTL

För att en verksamhet eller ett företag skall omfattas av PTL krävs att man gjort den bedömningen att verksamhetsområdet befinner sig i en sådan position att det finns en påtaglig risk för att den kommer att utnyttjas i penningtvättssammanhang. Vidare krävs det att man kan åstadkomma ett meningsfullt uppgiftslämnande från företagen i fråga. I detta ligger ett krav på att det måste finnas möjligheter att i administrativ ordning utfärda föreskrifter angående uppgiftslämnandet. Det måste således finnas någon form av tillsynsmyndighet för verksamheten. Att utvidga den uppgiftsskyldiga kretsen till en verksamhet eller ett företag som inte har någon tillsynsmyndighet kan därför bli ett stort problem då det endast finns begränsade resurser att skapa nya sådana. För att det ska vara ett effektivt kontrollsystem krävs slutligen att det finns praktiska möjligheter och resurser hos Finanspolisen att hantera de uppgifter som kommer in.²⁴⁷

De många kraven gör att det i en del fall kan vara svårt att låta en verksamhet omfattas av PTL och dess upplysningsskyldighet. Det har därför utformats ett alternativ till PTL:s 2 § genom dess tredje stycke, som hänvisar till lagens 9 a §. I denna bestämmelse åläggs vissa yrkesgrupper, som i övrigt inte omfattas av PTL, en s.k. svarsplikt gentemot

---

²⁴⁵ EG:s direktiv art. 13.1.d.

²⁴⁶ SOU 1997:36 s. 84.

²⁴⁷ SOU 1997:36 s. 85.

Finanspolisen.²⁴⁸ Svareplikten innebär att de som omfattas av bestämmelsen är skyldiga att på begäran lämna de uppgifter som kan vara av betydelse för utredningar om penningtvätt. För att detta skall vara möjligt krävs dock att det är fråga om ett hos Finanspolisen redan initierat ärende.²⁴⁹

Av det ovan sagda kan konstateras att utvidgningen av den upplysningsskyldiga kretsen i PTL har skett med stor försiktighet. I förarbetena framhålls också att det är viktigt att hålla upplysningsskyldigheten relativt begränsad och inte utöka den i onödan. En långsam och försiktig utvidgning gör istället att skyldigheten kan hållas på en någorlunda strukturerad nivå.²⁵⁰

7.1.2 Varför skadeförsäkringsbolag också bör tillhöra den upplysningspliktiga kretsen i PTL

När PTL:s tillämpningsområde utvidgades till att även omfatta försäkringsmäklare kunde man i förarbetena till ifrågavarande lagändring läsa följande:

“Försäkringsmäklare förmedlar stora belopp och försäljning sker även i icke ringa omfattning från utländska försäkringsföretag. En påtaglig risk för penningtvätt torde därför föreligga. Det framstår som ändamålsenligt att samtliga förmedlade försäkringar- oavsett om de tillhandahålls via mäklare eller av ett försäkringsbolag- skall vara underkastade samma kontroll. Bestämmelsen i 2 § penningtvättslagen bör därför utvidgas till omfatta även försäkringsmäklare. Eftersom dessa redan står under Finansinspektionens tillsyn, innebär utvidgningen inte några större förändringar.”²⁵¹

Motiveringen ger som vi ser inte särskilt mycket vägledning till varför försäkringsmäklare kom att omfattas av PTL, annat än att det inom denna verksamhet finns en påtaglig risk för penningtvätt. Denna risk föreligger emellertid inom ett stort antal branschverksamheter som trots att de kontrolleras genom tillsyn ändå inte omfattas av upplysningsplikten. I vissa fall beror detta emellertid på att upplysningsplikten skulle komma i konflikt med andra skyldigheter som den branschen har att iakttaga. Detta gäller framför allt inom verksamheter för juridisk rådgivning eller revision där hänsyn måste tas bl.a. till etiska regler och regler om tystnadsplikt. Att utvidga PTL till att t.ex. även omfatta advokater skulle således innebära en uppluckring av den stränga tystnadsplikt som nu gäller och som utgör själva grundförutsättningen för ett förtroendefullt samarbete mellan advokat och klient.²⁵²

---

²⁴⁸ De yrkesgrupper som omfattas av svareplikten är de som bedriver handel med antikviteter, konst, ädelstenar, metaller, skrot eller transportmedel, förmedling av fastigheter eller bostadsrätter eller lotteri- och spelverksamhet.

²⁴⁹ Prop. 1998/99:19 s. 46.

²⁵⁰ Prop. 1998/99:19 s. 41.

²⁵¹ Prop. 1998/99:19 s. 42.

²⁵² SOU 1997:36 s. 90f.

Det finns däremot andra branscher som utan problem skulle kunna omfattas av PTL:s regler. Vad som här främst åsyftas är förstås skadeförsäkringsbolag. Att det inom denna bransch föreligger en påtaglig risk för penningtvätt torde vara ostridigt. Under de senaste två-tre åren har ett flertal ärenden inom detta område avslöjats i Sverige. Det finns t.ex. fall där restaurangägare på kort tid plötsligt har femdubblat sin omsättning varefter ett skadefall har inträffat. Samtliga intäkter som visar den förhöjda omsättningen har varit väl dokumenterade genom insättningsallegat och kontoutdrag, och så länge man betalt skatt på vinsten är det ingen myndighet som ifrågasatt utvecklingen i företaget. I utredningen har det däremot sedan framkommit att det är pengar från omfattande narkotikahandling som förts in i företaget och som blivit legitima när man skattat för vinsten. Pengarna skulle dessutom blivit än mer ”vita” om försäkringsbolaget betalat ut försäkringsersättningen efter en inträffad arrangerad skada, eftersom detta hade inneburit ännu ett led i distanseringen från det brottsliga ursprunget.²⁵³

Precis som försäkringsmäklarna och livförsäkringsbolagen står skadeförsäkringsbolagen under tillsyn av Finansinspektionen.²⁵⁴ Att utvidga PTL till att även omfatta dessa bolag skulle således inte innebära några stora förändringar. Det vore dessutom önskvärt, precis som nämns i förarbetena, att samtliga försäkringar är underkastade samma kontroll, oavsett om de tillhandahålls via en mäklare eller ett försäkringsbolag. Som det är idag omfattas inte de skadeförsäkringar som säljs av försäkringsbolagen, men däremot de som förmedlas via en försäkringsmäklare, något som vi anser vara en mycket märklig uppdelning.

Av vad som framkommit ovan kan således konstateras att skadeförsäkringsbolagen i precis lika hög grad som försäkringsmäklarna uppfyller de kriterier som krävs för att verksamheten skall omfattas av PTL, att de sedermera inte gör detta förefaller enligt vår mening vara en ren lapsus från lagstiftarens sida.

7.1.3 Försäkringsbolagens oreglerade sekretess

Anledningen till att försäkringsbolagen är förhindrade att rapportera misstänkta transaktioner till myndigheterna är som sagt pga. sin självpåtagna sekretess. Denna sekretess är emellertid, till skillnad från banksekretessen, inte lagstadgad. Förslag om att en generell sekretessbestämmelse borde tas in i lagen om försäkringsrörelse har dock lagts fram ett par gånger. 1958 års försäkringssakkunniga grundade sitt förslag på att enskilda har ett så starkt intresse av att de uppgifter som lämnas till försäkringsbolagen rörande personliga och ekonomiska

---

²⁵³ Rönndahl, a.a., s. 81, jmf modell.

²⁵⁴ 1 kap. 1 § 3 stycket försäkringsrörelselagen.

förhållanden omfattas av erforderlig sekretess, att försäkringsrörelselagstiftningen borde ge direkt uttryck för detta.²⁵⁵ Förslaget ledde emellertid inte till lagstiftning.

Vid remissbehandlingen av försäkringsrörelseutredningens betänkande (Ds E 1980:6) Ny lag om försäkringsrörelse, väckte Svenska Försäkringsbolags Riksförbund åter frågan om att i lagen införa en generell sekretessbestämmelse efter mönster från lagen om bankrörelse. Förbundet menade att det skulle vara av värde både för försäkringsbolagen och deras kunder. Det skulle t.ex. bli lättare för bolagens tjänstemän att med hänvisning till en sådan bestämmelse neka att besvara obehöriga förfrågningar. Departementschefen anförde att även om det inte finns någon anledning till anmärkning mot försäkringsbolagens sätt att behandla ifrågavarande uppgifter är de skäl som Svenska försäkringsbolags Riksförbund anfört värda att beaktas. Förslaget behövde dock enligt departementschefen övervägas ytterligare och fick därför lösas i ett annat sammanhang.²⁵⁶ Frågan har därefter diskuterats i SOU 1987:58 (s. 367-368), men hittills inte lett till någon lagstiftning.

De flesta uppgiftsskyldiga företagen enligt PTL har att i sin verksamhet ta hänsyn till en lagstadgad sekretess. Av 1 kap. 10 § bankrörelselagen framgår att enskildas förhållande till bank inte obehörigen får röjas, motsvarande bestämmelser finns även i lagen (1992:1610) om finansieringsverksamhet och lagen (1991:981) om värdepappersrörelse. För att dessa företag skall kunna lämna ut uppgifter om sina kunder krävs därför stöd i lag. Detta stöd står att finna i 9 § PTL, enligt vilket dessa företag har en skyldighet, och därmed även en rättighet, att bryta sin sekretess och rapportera misstänkta transaktioner till myndigheterna. Det finns även en bestämmelse i 10 § PTL som stadgar att upplysningar som lämnas med stöd av PTL inte skall medföra ansvar i de fall detta eventuellt skulle innebära ett åsidosättande av sekretessregler.

Då försäkringsbolagens sekretess som sagt inte är lagstadgad utan endast framgår av deras villkor, innebär detta att de egentligen inte behöver stöd i lag för att kunna bryta den. I de Etiska riktlinjerna för Skandiakoncernen och dess medarbetare, som i princip stämmer överens med övriga försäkringsbolags villkor på området, står dock följande att läsa angående deras tystnadsplikt och sekretess:

”För att försäkringstagarna och andra kunder skall ha fullt förtroende för Skandia är det nödvändigt att fullständig sekretess iakttas när det gäller uppgifter om kundernas medicinska, ekonomiska eller andra personliga uppgifter. Sekretessbelagda uppgifter får inte lämnas ut eller omtalas för obehöriga. Sekretessbelagda uppgifter om våra kunder får endast lämnas ut till:

Kunden själv eller i vissa fall den försäkrade (förutsatt att vederbörande själv kan förfoga över uppgiften). Skandiamedarbetare som oundgängligen behöver

---

²⁵⁵ SOU 1960:11 s. 504f.

²⁵⁶ Prop. 1981/82:180 s. 203.

uppgifter för att kunna utgöra sitt arbete. Myndigheter, under förutsättning att uppgiftslämnandet har stöd i lag.”

Försäkringsbolagen har alltså själva uttryckt att de inte är beredda att lämna ut ifrågavarande uppgifter utan stöd i lag. Detta innebär dock inte att så är fallet rent juridiskt utan de skulle i princip kunna gå in och ändra i villkoren så att de vid misstanke om brott, t.ex. penningtvättstransaktioner, skulle ges möjlighet att bryta sin självpåtagna sekretess och rapportera transaktionen ifråga till myndigheterna.

Detta skulle kunna vara en alternativ lösning på problemet hur skadeförsäkringsbolagen skall kunna rapportera misstänkta transaktioner, utan att för den skull behöva omfattas av PTL. Kanske är detta endast en rent teoretisk lösning då det är oerhört viktigt för försäkringsbolagen att i sin näringsverksamhet kunna garantera sina kunder erforderlig sekretess rörande dessa uppgifter. Det skulle därmed troligtvis vara mycket svårt att få försäkringsbolagen att driva igenom en sådan ändring av sina villkor. Vi har dock ändå valt att diskutera kring möjligheten eftersom vi anser det vara en intressant infallsvinkel på problemet.

7.1.4 Rapporteringspliktiga verksamheter enligt norsk lagstiftning

De norska reglerna om åtgärder mot penningtvätt finns i finansieringsvirksamhetsloven § 2-17.²⁵⁷ Då bestämmelsen grundar sig på EG:s penningtvättsdirektiv överensstämmer den i princip med svenska PTL. En viktig skillnad är emellertid vilka verksamheter som omfattas av bestämmelsen, en krets som definieras i finansieringsvirksamhetsloven § 2-1. Genom en lagändring som trädde ikraft den 1 januari 1997 utvidgades denna till att omfatta även Norges Bank (centralbanken), Postbanken och företag som har tillstånd att driva värdepappersfond. Vidare blev också olika typer av mäklare såsom fond-, försäkrings-, och valutamäklare omfattade av penningtvättsbestämmelsen. Den i detta sammanhang viktigaste utvidgningen var emellertid att även olika typer av försäkringsrörelser kom att falla in under lagens tillämpningsområde.²⁵⁸

I förarbetena till lagändringen betonades att hänsynen till en effektiv penningtvättsbekämpning måste avvägas bl.a. mot den arbetsbelastning det innebär för institutionerna och deras anställda att vara underkastade dessa regler. Penningtvättsbestämmelserna i finansieringsvirksamhetsloven § 2-17 bygger på att finansinstituten genom sin verksamhet riskerar att komma i direkt kontakt med misstänkta transaktioner. De har därför en särskild

---

²⁵⁷ 10 juni 1988 nr 40 Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner.

²⁵⁸ Ot prp nr 22, 1995-96, s. 8.

möjlighet att, genom den legitimations- och rapporteringsplikten som åläggs dem enligt § 2-17, medverka till ett effektivt förebyggande och bekämpande av penningtvätt. Bestämmelsens tillämpningsområde bör därför utvidgas till att omfatta de verksamheter som löper störst risk att utnyttjas i penningtvättssammanhang.²⁵⁹

Norges Forsikringsforbund var dock mycket kritiska till att finansieringsvirksamhetsloven § 2-17 skulle omfatta även skadeförsäkringsbolag. De hänvisade till att det endast är livförsäkringsbolag som omfattas av EG:s penningtvättsdirektiv och att skadeförsäkringsbolag således även borde undantas från de nationella bestämmelserna. Skulle dessa rörelser emellertid ändå komma att omfattas av reglerna ansåg förbundet att de i vart fall var berättigade till vissa lättnader vid tillämpningen.

Detta påpekande tog lagstiftaren till viss del fasta på och utformade lagstiftningen så att skadeförsäkringsbolagen inte kom att omfattas av legitimationsplikten i finansieringsvirksamhetsloven § 2-17.²⁶⁰ Detta innebär en stor lättnad i bolagens näringsverksamhet, samtidigt som det inte undergräver möjligheterna att ha en effektiv penningtvättbekämpning inom detta verksamhetsområde.

7.2 Vad är försäkringsbolagen skyldiga att ersätta?

Idag är försäkringsbolagen många gånger tvungna att ersätta egendom de vet är förvärvad med pengar som härrör från brott. Anledningen är att de inte har någon egentlig grund till att neka ersättning för ifrågasvarande egendom. Av If:s motorförsäkringsvillkor från 2001 framgår under punkten 1, följande:

”Försäkringen avser endast försäkringstagarens intresse. Försäkringen gäller endast om försäkringstagaren är fordonets verkliga ägare och huvudsakliga brukare. [...]”

Detta innebär att om den försäkrade egendomen i sig är frånhänt annan genom brott kan försäkringsbolagen neka ersättning med hänvisning till villkoren, eftersom försäkringen endast avser legitimt förvärvad egendom. I de fall den försäkrade egendomen emellertid är införskaffad på lagligt sätt, men betalats med pengar som härrör från brottslig verksamhet, har försäkringsbolagen inget klart stadgande att grunda avvisningen på.

Försäkringsvillkoren bygger i sin tur på 35 § FAL som stadgar att:

---

²⁵⁹ Ot prp nr 22, 1995-96, s. 9.

²⁶⁰ Ot prp nr 22, 1995-96, s. 10.

“Till föremål för skadeförsäkring må göras varje lagligt intresse, som kan uppskattas i penningar. Försäkringen må avse försäkringstagarens eller tredje mans intresse.”

Hovrätten har i ett rättsfall, RH 1997:104, funnit att bestämmelsen uttrycker en allmän försäkringsrättslig grundsats och därmed även är tillämplig på försäkringar som faller under konsumentförsäkringslagen. Men hur skall denna paragraf tolkas, och vad menas egentligen med “lagligt intresse”? Kan bestämmelsen de facto erbjuda försäkringsbolagen den grund de behöver för att kunna avvisa skador av ifrågavarande slag?

Lagstadgandet är gammalt och har i stort sett inte blivit föremål för diskussion sedan lagen tillkom år 1927. Varken i förarbeten eller doktrin står att finna en närmare definition av begreppet “lagligt intresse”, vilket gör att frågan i princip står öppen. Vi kommer i det följande att resonera kring möjligheten att tolka begreppet “lagligt intresse” på så sätt att man inte bara tar hänsyn till det senaste förvärvet, utan går ytterligare ett steg bakåt i kedjan och ser hur omständigheterna såg ut vid detta förvärv. Skulle det då visa sig att den försäkrade egendomen trätt istället för pengar eller egendom som förvärvats genom brott, anser vi att den inte bör betraktas som ett “lagligt intresse” i den betydelse som avses i 35 § FAL.

Vid skadeförsäkring krävs enligt 35 § FAL först och främst att det finns ett *intresse* som föremål för försäkringen. Med intresse menas, enkelt uttryckt, en sådan relation till en sak eller person att det finns risk för en förmögenhetsförlust om det skulle inträffa en viss händelse som berörde denna sak. Vid sakförsäkring är det därmed främst fråga om ekonomisk förlust pga. risken för att egendomen skadas.²⁶¹ Då intressebegreppet är ett centralt begrepp i FAL har dess innebörd diskuterats mycket ingående i doktrinen. När det däremot gäller kravet på att det endast är *lagliga* intressen som kan försäkras finns det emellertid inte tillnärmelsevis lika mycket skrivet. Det enda som nämns är i princip att om risken avser förlust vid smuggling föreligger ett olagligt intresse med följd att försäkringsavtalet blir ogiltigt. Likaså kan man inte heller försäkra sig mot utebliven vinst avseende hembränning eller olovlig jakt och fiske.²⁶²

Inte heller i praxis finns det egentligen något som kan hjälpa oss att få klarhet i frågan. Ett rättsfall som dock kan vara värt att nämna i sammanhanget är ett fall från 1975 där ett försäkringsbolag hävdade att en tecknad försäkring var ogiltig pga. att den inte avsåg ett lagligt intresse enligt 35 § FAL. Försäkringstagaren krävde ersättning efter en brand i en restauranglokal, men bolaget invände att intresset var olagligt eftersom rörelsen bedrevs i lokaler som iordningställdes utan bygglov. TR:n godtog invändningen med följande motivering:

“Av det självklara förhållandet, att man icke genom försäkring kan skydda sig mot förlust vid exempelvis varusmuggling, må icke utan vidare dragas den

²⁶¹ Karnov 1999/2000:IV- fakta Info Direkt.

²⁶² Karnov 1999/2000:IV, Fakta Info Direkt.

slutsatsen, att varje under utövandet av viss verksamhet begången överträdelse av offentlig ordning meddelade bestämmelser får till följd, att verksamheten blir olaglig i den mening, som avses i 35 § försäkringsavtalslagen. Om man emellertid skulle godtaga, att en försäkringstagare utan påföljd i fråga om verksamhetens egenskap av - från försäkringssynpunkt - lagligt intresse bryter mot bestämmelser av viss karaktär, t. ex. ordnings- och liknande föreskrifter, skulle detta kunna medföra ett icke önskvärt stöd åt sådan verksamhet. Rätten anser därför, att uttrycket lagligt intresse i 35 § försäkringsansvarslagen bör tolkas så att- bortsett från enstaka, ringa förseelser- någon brist i fråga om det försäkrade intressets laglighet icke får förekomma.”²⁶³

TR:ns dom är intressant bl.a. av den anledningen att man här inte endast såg på det försäkrade intresset i sig utan även fäste avseende vid bakomliggande omständigheter, såsom att den i och för sig tillåtna rörelsen bedrevs i lokaler som iordningställd utan bygglov. Något som också kan vara intressant att nämna i sammanhanget är att TR:n i sin motivering som synes hänvisade till att man inte ville ge stöd åt ett icke önskvärt beteende genom att betala ut ersättning för egendom där det förekommer allvarliga brister i det försäkrade intressets laglighet. För man detta resonemang ett steg vidare anser vi att egendom förvärvat med brottspengar således inte bör betraktas som ett “lagligt intresse”, eftersom lagtillämpningen då skulle medföra just ett sådant “icke önskvärt stöd” åt verksamheter som rättsordningen i övrigt söker att förhindra, t.ex. penningtvätt.

HovR gick emellertid på en helt annan linje och uttalade att en i sig tillåten rörelse inte avser ett olagligt intresse endast av det skälet att rörelsen bedrivs i lokaler som iordningställd utan bygglov.²⁶⁴ Här fick således bakomliggande omständigheter ingen betydelse vid bedömningen av huruvida det försäkrade intresset var att betrakta som lagligt eller ej.

I fråga om motorfordonsförsäkringar finns det emellertid en särskild möjlighet att tillämpa 35 § FAL. Denna möjlighet ges i samband med att ägaren till en bil väljer att skriva den på någon annan. Det kan t.ex. röra sig om premieflykt, där den som bilen registreras på betalar en lägre premie för samma typ av försäkring.²⁶⁵ Det kan också vara så att bilägaren inte kan stå som ägare pga. att han har skulder hos kronofogden, eller inte kan redovisa några legitima inkomster. Om bilen i detta läge skulle bli stulen eller råka ut för en skada kan försäkringsbolagen neka utbetalning på den grunden att försäkringstagaren inte har ett legitimt intresse i bilen. Just detta hände i ett fall som kom upp till prövning i Ängelholms tingsrätt i slutet av 1998.²⁶⁶ I målet var fråga om ett försäkringsbolag hade rätt att neka försäkringsersättning för en stulen bil. Den verkliga ägaren till bilen hade skrivit över denne på sin far av den anledningen att han hade obetalda

---

²⁶³ FFR 1975:35 s. 220.

²⁶⁴ FFR 1975:35 s. 223.

²⁶⁵ T.ex. bor ägaren till bilen i en innerstad där risken för skador är mycket stor och premien således ganska hög. Om han istället skriver bilen på någon som bor på en mindre ort där risken för skador inte är lika hög, är premien också lägre. På detta sätt kan försäkringen bli ett antal tusenlappar billigare per år.

²⁶⁶ Ängelholms tingsrätt, dom 1998-10-22, mål nr T 201/96.

kvarskatter och ville undvika att bilen utmättes för hans skulder. Försäkringen tecknades därefter av fadern, men det var fortfarande sonen som var den verkliga ägaren och som brukade bilen. Ett par år efter att bilen försäkrats blev den stulen och försäkringstagaren krävde ut ersättning.

Försäkringsbolaget gjorde gällande att försäkringstagaren inte visat att han haft något försäkrat intresse i bilen, och således enligt villkoren inte var berättigad till någon ersättning. Tingsrätten hänvisade i sitt domslut till 35 § FAL, enligt vilken följer att en skadeförsäkring kan avse försäkringstagarens eller tredje mans intresse. Enligt 54 § FAL skall en skadeförsäkring, om inte annat är avtalat, anses skydda vissa särskilt uppräknade tredje mäns intressen. Innebörden av 35 § FAL är att den som inte har något intresse aldrig kan vara berättigad till försäkringsersättning vid skadeförsäkring. Paragrafen innehåller sålunda en tvingande regel som begränsar möjligheterna att meddela försäkring.

Med intresse menas i detta sammanhang som tidigare nämnts, risken att lida en ekonomisk förlust om en viss framtida händelse inträffar. TR:n uttalade vidare att syftet med villkoret i försäkringsavtalet, enligt tingsrätten inte varit annat än att endast försäkringstagarens intresse skulle vara försäkrat och inte den vidare krets av tredje män som räknas upp i 54 § FAL. Fadern var visserligen försäkringstagare, men försäkringsersättning kan utgå till honom endast om han har ett sådant intresse att han lidit någon ekonomisk förlust pga. det försäkringsfall som påstås ha inträffat. Det var enligt tingsrätten inte visat, och inte ens påstått, att fadern skulle gjort någon ekonomisk förlust till följd av det inträffade. Han var således inte berättigad till någon försäkringsersättning.

Att 35 § FAL kan användas för att neka utbetalning i ett sånt här fall innebär att försäkringsbolagen indirekt kan slippa att betala ut ersättning för egendom förvärvad med brottspengar. De kan dock inte åberopa denna omständighet som en självständig grund för ett avvisande, men det kan få betydelse av den anledningen att det kan vara pga. detta som den verkliga ägaren skrivit över bilen på någon annan. Han kanske inte kan redovisa några legitima inkomster som skulle kunnat finansiera köpet av bilen, och för att det inte skall komma fram att den de facto är inköpt med pengar som härrör från brottslig verksamhet registreras bilen på någon annan, som sedermera även tecknar försäkring på bilen. I de fall det är fråga om en ren penningtvätt med ifrågavarande upplägg kan förfarandet illustreras av modell III avseende privat skadeförsäkring.²⁶⁷ Det är viktigt att komma ihåg att ifrågavarande tillämpning av 35 § FAL som sagt inte direkt kan användas för att komma åt problematiken med ”svarta pengar”, utan försäkringsbolagen kan med hjälp av denna bestämmelse endast neka ersättning pga. att det föreligger ett bulvanförhållande, d.v.s. att försäkringstagaren inte är den rättmätige ägaren.²⁶⁸

---

²⁶⁷ Se kap. 4.3.2.

²⁶⁸ Ifrågavarande tillämpning av 35 § FAL kan även användas avseende lösöre.

Av det som framkommit ur förarbeten och doktrin talar egentligen ingenting mot att 35 § FAL ges den tolkning som föreslås här. Det torde dessutom endast vara en tidsfråga tills det kommer upp till prövning eftersom denna metod att tvätta pengar blir alltmer vanlig inom försäkringsbranschen, och försäkringsbolagen därför borde vara intresserade av att få ett avgörande i frågan.

Om begreppet “lagligt intresse” ges den innebörd som föreslagits här innebär detta att försäkringsbolagen får ett lagstöd på vilket de kan grunda sina avvisanden på avseende ifrågavarande skador. Detta är något som skulle få stor betydelse, inte bara i försäkringsbolagens kamp mot penningtvätt, utan också för samhället i stort.

7.2.1 De norska försäkringsbolagens möjligheter att avvisa liknande skador

I Norge hade man fram till 1989 en bestämmelse i 35 § försikringsavtaleloven²⁶⁹ som var i princip identiskt med § 35 i den svenska försäkringsavtalslagen. Även i den norska bestämmelsen uttalades att föremålet för en skadeförsäkring endast kunde vara ett “lagligt intresse”.²⁷⁰ Genom lagändringen 1989 plockades emellertid denna bestämmelse bort från lagen med motiveringen att den inte ansågs nödvändig eftersom ett försäkringsavtal likväl kan ogiltigförklaras med hjälp av 36 § avtaleloven och allmänna avtalsrättsliga principer. Kravet på lagligt intresse kvarstår emellertid trots att det inte uttryckligen anges i lagen, varför förarbeten och doktrin avseende den gamla försikringsavtaleloven § 35 fortfarande har viss betydelse.²⁷¹

I likhet med de svenska förarbetena är det dock inte mycket som går att utläsa avseende innebörden av lagligt intresse. Det uttalas att rent olagliga intressen som t.ex. är knutna till narkotikahandel och olaglig sprittillverkning inte kan försäkras, medan ett intresse som endast har en mindre brist i fråga om dess laglighet däremot är möjligt att försäkra, således kan t.ex. en TV-apparat försäkras även om TV-licensen inte är betald.²⁷²

Förarbetena uttalar vidare att övriga fall måste bedömas individuellt eftersom det inte finns några generella svar på huruvida ett intresse är att anse som lagligt eller inte i den betydelse som avses i 35 § försikringsavtaleloven. När det t.ex. gäller ekonomiska intressen knutna till en verksamhet som bl.a. strider mot ordningsföreskrifter är det ofta naturligt

---

²⁶⁹ 16. Juni 1989 nr 69 Lov om forsikringsavtaler.

²⁷⁰ “Gjenstand for skadeforsikring kan enhver *lovlig interesse* vaere, når den lar seg omsette i penger”, forsikringsavtaleloven 35 §, 1 p.

²⁷¹ NOU 1987:24 s. 118.

²⁷² NOU 1987:24 s. 111.

att bedöma de försäkrade intressena på olika sätt. Värdet av utrustning, råmaterial, varulager etc. kan försäkras, medan däremot en avbrottsförsäkring skulle anses ogiltig pga. att den avsåg ett olagligt intresse för vilket inte kan tecknas försäkring.²⁷³

En rad omständigheter kan ha betydelse vid bedömningen av om ett intresse skall anses som lagligt eller inte. I förarbetena nämns följande; karaktären på bristen i det försäkrade intressets laglighet, hur nära kopplingen är mellan det försäkrade intresset och bristen, sambandet mellan bristen och skadan och slutligen försäkringstagarens subjektiva klandervärdighet.²⁷⁴ Trots lagstiftarens försök till att ge vägledning i fråga om innebörden av "lagligt intresse" är begreppet, precis som i den svenska lagstiftningen, dock fortfarande ganska oklart.

Angående den specifika frågeställningen om huruvida egendom förvärvad med brottspengar är att betrakta som ett lagligt intresse eller ej, finns det en norsk dom från 1999 som vi anser kan vara värd att nämna i sammanhanget.²⁷⁵ Saken gällde huruvida en försäkringstagare hade ett rättmätigt krav på ersättning för två stulna bilar. Försäkringsbolaget nekade ersättning och invände att det enligt gamla försikringsavtaleloven 35 § inte var tillåtet att försäkra olagliga intressen, och i andra hand att försäkringstagaren inte hade gjort sannolikt att det förelåg en ersättningsgill skada. Anledningen till att försäkringsbolaget ansåg att det var fråga om ett olagligt intresse var att försäkringstagaren inte kunnat visa att denne haft några lagliga intäkter till att finansiera köpet av bilarna. Att försäkringstagaren tidigare blivit dömd för grovt rån och ett flertal grova narkotikabrott var ytterligare omständigheter som talade för att bilarna med största sannolikhet blivit inköpta med pengar förvärvade genom brottslig verksamhet.

Domstolen tog emellertid inte fasta på denna invändning utan gick istället på att försäkringstagaren inte kunnat visa att det förelåg en ersättningsgill skada. Domslutet grundades på en rad olika omständigheter; att försäkringstagaren inte haft någon taxerad inkomst under åren 1991-95, varför denne inte torde haft möjlighet att finansiera köpet av bilarna, att försäkringstagaren tidigare blivit dömd för en rad allvarligare brott, vilket påverkade dennes trovärdighet, samt att båda bilarna blivit stulna kort tid efter det att försäkringen tecknats. Sammantaget talade omständigheterna för att det troligen var fråga om ett arrangerat skadefall, vilket gav försäkringsbolaget rätt att neka ersättning.

Eftersom domstolen inte biföll försäkringsbolagets talan på den grunden att det var fråga om ett olagligt intresse, är det svårt att säga om ifrågavarande egendom skall betraktas som ett lagligt eller olagligt intresse i den mening som avses i den gamla § 35 i försikringsavtaleloven. Det verkar emellertid

---

²⁷³ NOU 1987:24 s. 111.

²⁷⁴ NOU 1987:24 s. 12.

²⁷⁵ Dom från den 9 juni 1999 i Oslo tingshus, sak nr. 97-1610 A/47.

finnas en tendens hos de norska försäkringsbolagen att göra en sådan tolkning, varför det säkert inte dröjer länge förrän frågan kommer upp till prövning igen. Det är då bara att hoppas att försäkringsbolagen ges en möjlighet att med hjälp av nämnda bestämmelse kunna avvisa i vart fall en del av de många skador som endast har till syfte att integrera brottspengar i det ekonomiska systemet.

7.3 Kan försäkringsbolagen göra sig skyldiga till penninghäleri?

Den sista frågan som återstår att behandla är huruvida ett försäkringsbolag, då de betalar ut ersättning för egendom de vet är förvärvad med brottspengar, gör sig skyldigt till penninghäleri enligt BrB 9 kap 6 a §. Då bestämmelsen redan behandlats mycket ingående i första kapitlet kommer vi endast att gå in på rekvisiten i punkten 1, första stycket, där det stadgas att en person skall dömas för penninghäleri om denne:

“otillbörligen främjar möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom som härrör från brottsligt förvärv eller värdet av sådan egendom,”

Hälerigärningen ifråga avser således egendom som *härrör* från brottsligt förvärv. Som redan påtalats i kapitel 2.4.3 innebär detta inte endast det konkreta brottsutbytet omfattas utan även egendom som trätt istället för detta, s.k. substitut. Frågan är då om egendom förvärvad med brottspengar kan betraktas som substitut för de brottsligt förvärvade medlen?

I brottsbalkskommentaren uttalas att bestämmelsen kan komma att tillämpas på flera led i en kedja av olika personer, men att det i praktiken endast torde omfatta förfaranden i något eller några led, eftersom det vanligtvis inte går att följa kedjan längre tillbaka eller att klarlägga uppsåt. En förutsättning för ansvar är dock som tidigare nämnts i kap. 2.4.3 att åklagaren kan styrka en koppling mellan egendomen och den ursprungliga brottsligheten. Det är svårt att utifrån detta besvara frågan, och inte heller finns det mer att gå efter i förarbetena.²⁷⁶ Det skulle enligt vår mening emellertid inte vara en helt orimlig tolkning att även egendom förvärvad med brottspengar omfattas av bestämmelsen, vilket skulle kunna innebära att försäkringsbolagen i praktiken gör sig skyldiga till penninghäleri när de betalar ut ersättning för sådan egendom.

Vad som då är viktigt att komma ihåg är att försäkringsbolagen, som vi sett i ovanstående kapitel, i stort sett är tvingade att betala ut ersättning i dessa fall eftersom de inte har något egentligt lagstöd att grunda sitt avvisande på. Det hela börjar liknar ett moment 22- resonemang där försäkringsbolagen i stort sett är låsta i sitt handlande. De kan inte rapportera misstänkta transaktioner till myndigheterna pga. att de inte omfattas av PTL, och

---

²⁷⁶ Se prop. 1990/91:127 s. 52.

därmed inte kan bryta sin sekretess. De har heller inte rätt att neka kunden ersättning eftersom de enligt sina villkor, som är baserade på 35 § FAL, måste ersätta "lagligt förvärvad egendom". När de således betalar ut ersättningen riskerar de att göra sig skyldiga till penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a §.

Även om det emellertid finns, som vi har kommenterat i föregående avsnitt, vissa möjligheter att komma runt en del av dessa problem bygger dessa på en än så länge mycket oklar rättstillämpning. Det enklaste sättet att lösa hela rundgången på skulle därför istället vara att låta även skadeförsäkringsbolag omfattas av PTL. De är då enligt 9 § PTL skyldiga att rapportera misstänkta transaktioner till myndigheterna, oavsett vilken sekretess de är ålagda. Om en sådan uppgift har lämnats till myndigheterna får försäkringsbolaget, enligt förbudsregeln i 3 §, inte heller utföra transaktionen, vilket gör att de således även undgår risken att göra sig skyldiga till penninghäleri.

7.3.1 Norsk penninghälerilagstiftning

Den norska motsvarigheten till penninghäleri finns i § 317 Straffeloven (SL).²⁷⁷ I enlighet med den svenska bestämmelsen omfattar stadgandet inte endast det konkreta brottsutbytet, utan även egendom som trätt istället för detta. I förarbetena uttalas att bestämmelsen således t.ex. omfattar den som mottar egendom förvärvad med pengar från narkotikaförsäljning.²⁷⁸ Stadgandet är dock inte begränsat till att gälla endast medel som härrör från narkotikaförsäljning, utan omfattar alla typer av förbrott.²⁷⁹ Det sagda torde innebära att ett norskt försäkringsbolag som betalar ut ersättning för egendom som de vet är förvärvad med brottspengar, med största sannolikhet gör sig skyldig till häleri enligt § 317 SL.

På detta sätt resonerade man i vart fall i det rättsfall som tidigare har kommenterats under avsnitt 4.5.2.1 i samband med betydelsen av § 35 finansavtaleloven.²⁸⁰ Försäkringsbolaget invände här, vid sidan av de invändningar som redan nämnts, att om de skulle betala ut försäkringsersättning för de två stulna bilarna ifråga skulle de göra sig skyldiga till häleri enligt § 317 SL.²⁸¹ Eftersom domstolen som sagt gav försäkringsbolaget rätt att avvisa skadan på den grunden att det inte förelåg någon ersättningsgill skada, kan inte sägas hur domstolen skulle ha bedömt invändningen om den hade varit avgörande.

Även om det norska lagstadgandet inte uttalat omfattar ifrågavarande transaktioner finns det enligt min mening mycket som talar för detta. Eftersom bestämmelsen i § 317 SL i detta avseende är identisk med den

---

²⁷⁷ 22. mai 1902 nr 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).

²⁷⁸ Ot prp nr 53, (1992-93), s. 25.

²⁷⁹ Ot prp nr 53, (1992-93), s. 25.

²⁸⁰ 25. Juni 1999 nr 46 Lov om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven).

²⁸¹ Dom från den 9 juni 1999 i Oslo tingshus, sak nr. 97-1610 A/47, s. 6.

svenska penninghäleribestämmelsen torde detta innebära att också denna skall ges en sådan innebörd. Kanske är det så att vi i Sverige helt enkelt inte har utnyttjat den möjlighet som faktiskt finns i lagstadgandet. Om det förhåller sig på detta sätt är det bara ytterligare ett skäl som talar för att skadeförsäkringsbolagen bör omfattas av PTL, i annat fall blir deras situation ohållbar om de vid varje sådan utbetalning riskerar åtal för penninghäleri.

8 Avslutning

Det sker en ständig utveckling av nya sätt att ”tvätta” pengar i syfte att dölja och omsätta medel från brottslig verksamhet. På senare tid har detta främst uppmärksammats inom försäkringsområdet, en bransch som inte tidigare varit exponerad för denna typ av allvarlig brottslighet. Anledningen till att detta upptäckts är en följd av försäkringsbolagens allt mer effektiviserade utredningsmetoder. Metoder som främst bygger på rättspraxis, och som kommit att leda till att utredningsarbetet numera är uppbyggt efter en s.k. ”femstegsmodell”.

Tidigare fokuserades utredningsarbetet till största del på försäkringsbedrägerier i tron om att detta utgjorde det största hotet för branschen. Det nya modus som nu upptäckts är att man fortfarande är utsatt för bedrägerier, men att dessa i många fall främst utgör ett genomgångsled för penningtvättsaktioner. Detta kan vara en av anledningarna till att det finns tendenser som talar för att bedrägerierna inom liv- och privatförsäkringsområdet ökat.

Med anledning av denna nya metod att tvätta pengar har ett antal frågeställningar aktualiserats som det kan vara värt att fundera kring. Främst gäller detta den nuvarande utformningen av PTL. En tanke skulle vara att låta lagen omfatta även skadeförsäkringsbolag, och inte som idag endast försäkringsmäklare och livförsäkringsbolag. Detta skulle medföra att också dessa bolag blev skyldiga att enligt lag rapportera misstänkta penningtvättsförfaranden, och således inte skulle hindras av sin självpåtagna sekretess.

Då försäkringsbolagens sekretess inte är lagstadgad utan endast följer av branschens villkor innebär detta att försäkringsbolagen i princip skulle kunna gå in och ändra i dessa så att de vid misstanke om brott, t.ex. penningtvätt, skulle ha en möjlighet att rapportera transaktionen till myndigheterna. Då det för försäkringsbolagen är viktigt att i sin näringsverksamhet kunna garantera sina kunder erforderlig sekretess är detta emellertid inte en helt oproblematisk lösning. En bidragande orsak är kanske även branschens allmänna motvilja att rapportera denna typ av transaktioner.

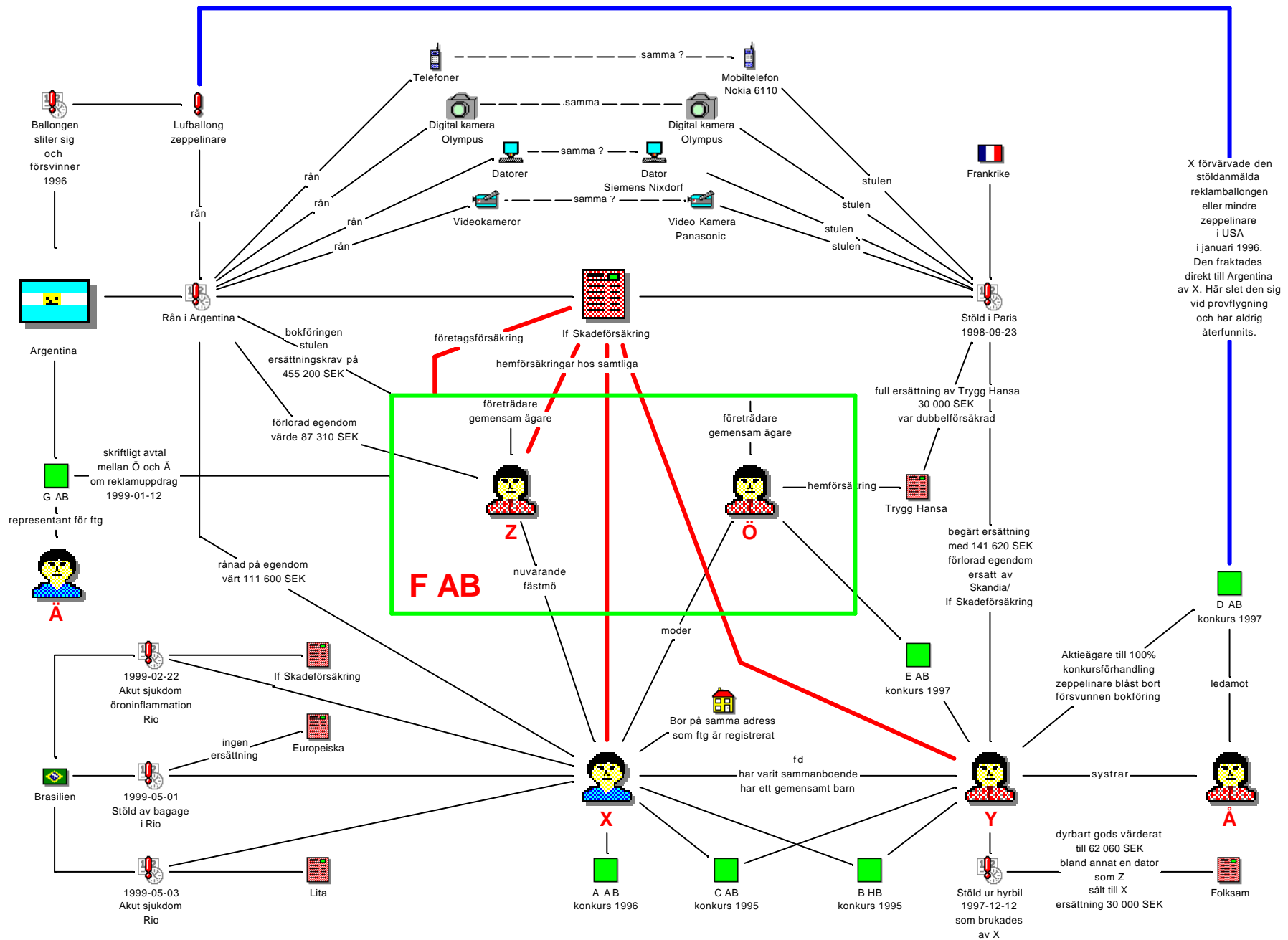
Ytterligare ett problem som försäkringsbolagen står inför i samband med penningtvättsproblematiken är hur de skall kunna undvika att betala ut försäkringsersättning för egendom som de vet är förvärvat med brottspengar. En möjlighet är att försäkringsbolagen intar en tuffare attityd ifråga om tolkningen av 35 § FAL, och använder denna som grund till att neka ersättning för ifrågavarande egendom. Som det är idag är de i stort sett tvungna att betala ut ersättning, samtidigt som de som sagt inte heller kan rapportera transaktionen till myndigheterna. Man kan då fråga sig om de inte i praktiken gör sig skyldiga till penninghäleri, eftersom de rent faktiskt

främjar möjligheten för annan att tillgodogöra sig vinsten av de pengar eller den egendom som förvärvats genom brottslig verksamhet.

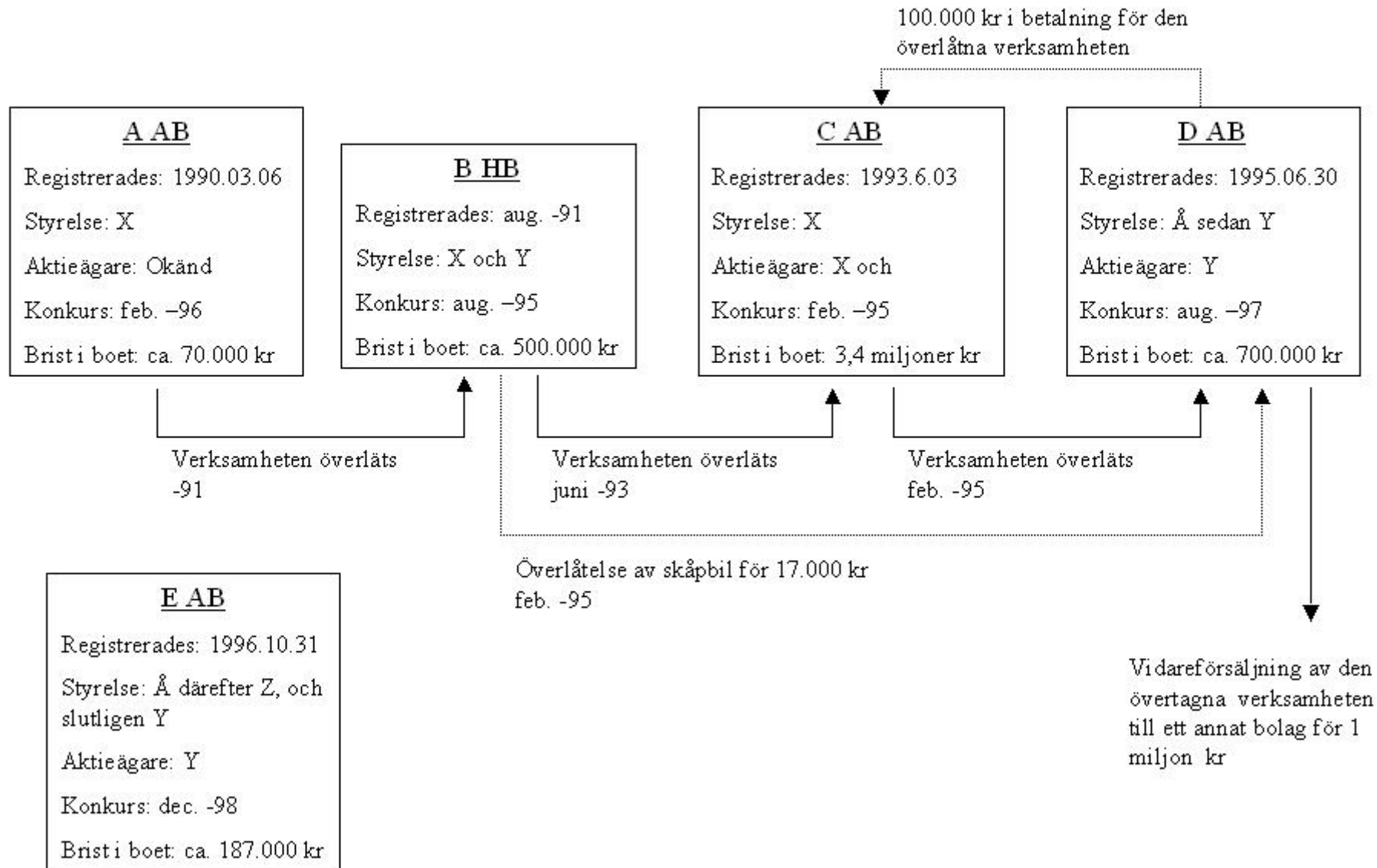
För att på ett så tydligt sätt som möjligt kunna belysa den nya modus som givit upphov till ovan nämnda frågeställningar har vi valt att beskriva detta utifrån det s.k. Argentinafallet. Under utredningsarbetet av detta fall tog försäkringsbolaget fram information om X:s, Z:s och F AB:s ekonomiska situation för att se om det kunde ligga några ekonomiska motiv bakom det inträffade försäkringsfallet. I samband med detta framkom då att F AB var ett nyetablerat företag som vid uppstartandet förvärvat en del egendom från X. Då det i den ekonomiska redogörelsen emellertid visat sig att X åren innan skadan inte haft någon taxerad inkomst, samt att han även varit inblandad i ett antal företagskonkurser, blev det aktuellt för försäkringsbolaget att fråga sig varifrån han i sin tur fått medel att förvärva all denna egendom. Det var detta ytterligare steg som gjorde att man i utredningen såg helheten och därför kunde konstatera att det med största sannolikhet rörde sig om ett fall av penningtvätt medelst försäkringsbedrägeri.

Utredningen hade kunnat underlättas betydligt om de konkursförvaltare som hade hand om X:s föregående företagskonkurser haft ett bättre samarbete sinsemellan. Detta hade nämligen kanske kunnat leda till att man redan på ett tidigt stadium uppmärksammat X:s kriminella intentioner och därigenom kunnat förhindra att det anmälda skadefallet inträffade.

Som vi sett är det således viktigt att ta tillvara på den kunskap som följer av ett sådant här fall, och att använda den nya kunskapen till att förhindra att försäkringsbranschen i framtiden utnyttjas i liknande penningtvättssammanhang.

Bolagsaffärerna- en översikt

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck, Sverige:

Proposition 1979/80:9 om konsumentförsäkring, m.m.
Proposition 1981/82:180 om försäkringsrörelselag, m.m.
Proposition 1990/91:127 om Sveriges tillträde till FN:s
Narkotikabrottskonvention
Proposition 1992/93:207 om åtgärder mot penningtvätt
Proposition 1998/99:19 Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot
penningtvätt, m.m.

SOU 1960:11 Översyn av lagen om försäkringsrörelse
SOU 1997:36 Bekämpande av penningtvätt

Ds E 1980:6 Ny lag om försäkringsrörelse
Ds 1988:27 Häleri
Ds 1990:53 Sveriges tillträde till FN:s narkotikabrottskonvention
Ds 1997:51 Internationella ekobrott

NJA II 1991

Offentligt tryck, Norge:

NOU 1987:24
Ot prp nr 53, (1992-93)
Ot prp nr 22, (1995-96)

Internationellt offentligt tryck:

Förenta nationernas konvention den 19 december 1988 mot olaglig
hantering av narkotika och psykoutropa ämnen

Europarådets konvention den 8 november 1990 om penningtvätt,
efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott

Rådets direktiv av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det
finansiella systemet används för tvättning av pengar – 91/308/EG

FATF- IX Report on Money Laundering Typologies

FATF- VII Report on Money Laundering Typologies
Karnov 1999/2000:IV- fakta Info Direkt

Litteratur:

Adlercreutz, Axel. *Avtalsrätt I*, 10:e upplagan, Studentlitteratur, Lund 1995.

Bengtsson, Bertil. *Försäkringsrätt*, femte upplagan, Stockholm 1999.

Detthoff, Jan., Kåhre, Björn. *Juridik- Sakförsäkring*, upplaga 6, Stockholm 1995.

Emtesjö, Göran, m.fl. *Personförsäkring*, Nyköping 1998.

Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*, Stockholm 1959.

Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*, andra omarbetade uppl. Faksimilupplaga, Stockholm 1994.

Holmquist, Lars, Leijonhufvud, Madelaine, Träskman, Per-Ole, Wennberg, Suzanne. *Brottsbalken - En kommentar*, Supplement 2, Göteborg 1999.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne. *Brott och straff i affärslivet En lärobok för ekonomer*, Uppsala 2000.

Magnusson, Dan. *Marknadens sabotörer*, Västerås 1995.

Parkheden, Karin. *Försäkring och läkarintyg*, Stockholm 1986.

Örnemark Hansen, Helén. *Penningtvätt- ett urvattnat begrepp?*, Stockholm 1998.

Artiklar & Tidskrifter:

Holmberg, Gunnar. "Försäkrings bedrägeri", *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*, Leif Appelgren & Hans Sjögren (red), Smedjebacken 2001.

Phil, Louise. *Penninghäleri - en studie av det svenska penningtvättsbrottet och dess ställning i det svenska straffrättsystemet*, Lund 1999.

Rönndahl, Ulf. *Penningtvätt- ett hot mot försäkringsbranschen?*, Nordisk Försäkringstidskrift, nr 1/2001.

Lagstiftning:

Lag (1927:77) om avtalsförsäkring

Lag (1982:80) om anställningsskydd
Lag (1991:981) om värdepappersrörelse
Lag (1992:1610) om finansieringsverksamhet
Lag (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt
Lag (1996:1006) om valutaväxling och betalöverföringar

Försäkringsrörelselagen (1982:713)
Konsumentförsäkringslag (1980:38)

Norsk lagstiftning:

22 mai 1902 nr 10 Almindelig borgerlig Straffelov.
10 juni 1988 nr 40 Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner.
16. Juni 1989 nr 69 Lov om forsikringsavtaler.
25. Juni 1999 nr 46 Lov om finansavtaler og finansoppdrag.

Övrigt skriftligt material:

Rönndahl, Ulf. *Verksamhetsberättelse*, Utredningsenheten If Skadeförsäkring, Malmö 1999.

Föreläsningsmaterial från Utredningsenheten på If Skadeförsäkring, 2001.

Ekonomisk utredning vid misstänkt bedrägeri – material från If Skadeförsäkring.

Övrigt material:

Samtal med Ulf Rönndahl på If Skadeförsäkring, 11 maj, 31 maj 2001.

Träskman, Per-Ole. Föreläsning i Specialkurs - *Bevisföring och bevisvärdering*, Lund, 6 april 2000.

Internet:

[Http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#What is](http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#What%20is)
[Http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#History](http://www.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#History)
[Http://www.oecd.org/fatf/Ctry-orgpages/ctry-se_en.htm](http://www.oecd.org/fatf/Ctry-orgpages/ctry-se_en.htm)

Rättsfallsförteckning

NJA 1984 s 501 I & II

NJA 1986 s 470

NJA 1990 s 93

NJA 1992 s 113

RH 1996:54

RH 1996:94

RH 1997:104

FFR 1975:35

Hovrätten över Skåne och Blekinge 1994-01-29, DT 63

Hovrätten över Skåne och Blekinge 1997-05-06, DT 2079

Svea Hovrätt dom 1988-06-12, DT 33

Svea Hovrätt dom 1999-12-10 Mål nr T 1413-97

Ängelholms tingsrätt, dom 1998-10-22, mål nr T 201/96

Dom från den 9 juni 1999 i Oslo tingshus, sak nr. 97-1610 A/47